

Роман Лубківський

**ВИСОКІ
РАЙДУГИ**

Роман Лубківський

ВИСОКІ РАЙДУГИ

**ПУБЛІЦИСТИЧНІ
РОЗДУМИ**

**ЛЬВІВ
ВИДАВНИЦТВО «КАМЕНЯР»
1979**

ББК 84УК7
~~У2~~
Л82

Книгу составляют писательские раздумья и художественно-публицистические произведения, отображающие расцвет культуры, духовный рост трудящихся в западноукраинском крае за годы Советской власти, интернациональные связи, взаимообогащение литератур нашей Родины.

Л $\frac{70700-071}{M214(04)-79}$ 11—79 4702590200

© Издавництво «Каменяр», 1979

З чого складається прожитий день?

*З доброго слова, з турботи й роздуму,
з пташиного щебету, з дівочого сміху,
з шелесту налитого колоска, з гомону
великого міста, з прочитаної книжки,
з радості творення, з сяєва вічного вогню
пам'яті, з першого скрику немовляти...*

*А ще — з доріг, зустрічей і розвітань.
З потиску руки побратима. З кольорів
семибарвної веселки... Веселка — прик-
мета щастя. Над моєю долею, над моїм
життям, над зустрічами і розвітаннями
підвелися сестри-райдуги.*

Одна — як дорога із учора в завтра.

Друга — як дорога історії, дорога слова.

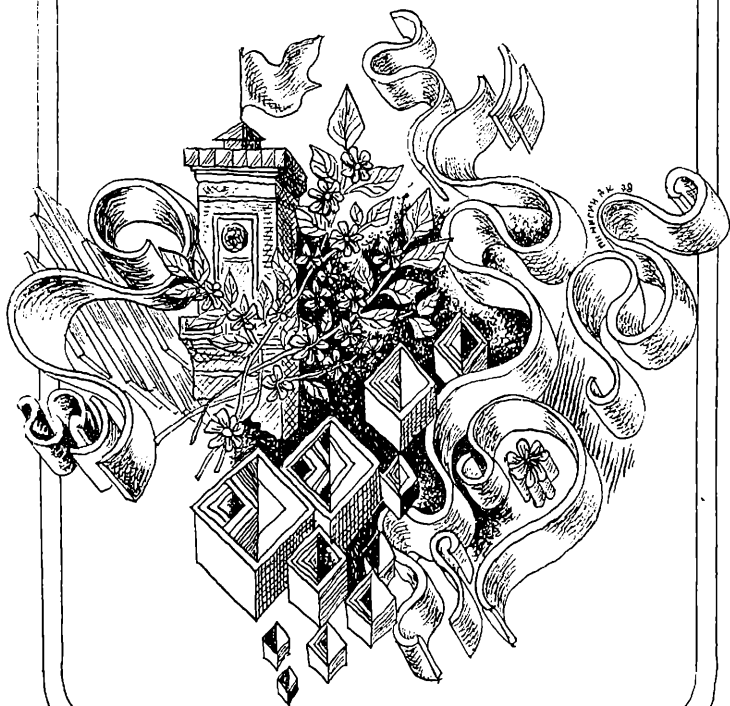
*Третя — як дорога братерства, дорога
побратимів.*

Щасливі дороги.

Вересневі дороги.

Високі райдуги.

ПРАПОРИ
НА ВЕЖАХ

САД САДИВ НАМ ЛЕНІН

Сторінка в календарі червона, а день заквітчаний. Молодим барвінком і вічнозеленим лавром, запахуючою хвоєю і тендітним березовим гіллям. Розбуяла вимита першими весняними дощами зелень в усіх куточках землі... Дарує свою свіжість, свою розпашілу силу сьогоднішньому дневі. Нині планета здоровішає духом, чистішає помислами, яснішає мріями...

Прозорий квітневий ранок. Вирує людська ріка. Місто паповнене музикою. Це оркестри біля заводських брам зустрічають учасників «червоної суботи».

...Стрімкий біг весни відчувається у всьому: у першій зелені каштанів, у радісному гомоні хлопців та дівчат, у голубих пелюстках фіалок, покладених дитячою рукою до підпіжжя пам'ятника найдорожчій людині.

Іду сонячним проспектом і бачу: сюди, до пам'ятника В. І. Леніну в самому центрі Львова, підходять люди, щоб звірити биття своїх сердець з його серцем, свої думи з його геніальною мислю.

XX століття дало людству Леніна. «Ленінове століття»... Сказавши так про цей найбуремніший період, історія не помилиться...

Ленін — це рух революційної ідеї в часі й просторі, рух, якого не можуть зупинити навіть далі тисячоліть: у кожному наступному столітті вона знайде живлющий ґрунт, матеріалізуючись у подвигах і здобутках нових поколінь. Це незаперечно. Як і те, що після зими приходить теплодайна весна. Ленінська весна сьогодні вже сягає туди, де ще недавно панував холод визиску і темноти.

За даними ЮНЕСКО, видання творів Ілліча займають за чисельністю перше місце на планеті. Практично весь думачий світ веде нині діалог з Леніним.

Ленін — один з небагатьох, про кого ще за життя створювалися легенди й пісні.

Народна правда про Леніна співпадає з великою історичною правдою його життя і діяльності. Трудовий люд скрізь і у всьому відчував присутність Леніна. Недаремно Ілліч був обраний почесним ковалем Бобринських залізничних майстерень, почесним головою сільради в селі Мармуліівці. А згадаймо рядки західноукраїнського революційного поета Ярослава Кондри, написані у вересні 1939 року:

Здрастуй, Ленін,— ти знов переміг!
Твоім ім'ям вітаєм бійців,
Бо це твій хід в їх тупоті ніг
І твій усміх на їхніх лиці.

...Це свобода і правда гряде,
Тобі сліз уже більш не роють.
Ходить Ленін, немов геодет,
Розпайовує панські лани.

Ленін — це прапор боротьби за возз'єднання українських земель, прапор тих, що, обливаючись кров'ю, співали: «Шалійте, шалійте, скажені кати...»

Ленін — це правда червоних наших республік — Бойківської, Галицької, Гуцульської. Це правда безстрашних діячів Комуністичної партії Західної України, що виливалася в збройну боротьбу проти гноблення й визнеку, зоріла надією на возз'єднання з сдинокровними братами.

Ленін — це здійснена мрія, що в історії мого краю започаткувалася незабутніми вересневими днями тридцять дев'ятого...

У ті вікопомні дні кінолітописні довженківські кадри зафіксували для нас тисячні людські лави і в центрі Львова, і в далекому верховинському селі, під гірським небом, в обрії якого вдвільявся Ленін з мальовничого Пороніно. Гуцульські різьбярі, ніколи не бачивши Леніна, зображатимуть його в народному строї, із книгою в руках. Вони не погрі-

шати проти істини. Так, як і видатний український скульптор Михайло Бринський, котрий всього лише раз у житті побачивши Ілліча, першим у Європі створив погруддя «Ленін-учитель»...

Ленін — це торжество історичної справедливості, це свідомість кровної єдності з багатонаціональним радянським народом. І ті, що зустріли золотий Вересень 1939 року і відчували радість вільної праці, вступивши в єдиноборство з кровожерним фашизмом, вистояли. Перемогли. Бо вів їх Ленін.

Відгриміли грози, повновагим колосом захвилювали лани. Піднялися з руїн міста і села. Прийшли нові покоління будівничих, художників, поетів. Їх натхненний спів влітається у вінок величної пісні про Ілліча.

Сьогодні найкращі слова — Леніну. І звучать вони всіма мовами неозорої Радянської Батьківщини — від Карпат до Тихого океану. Бо завдяки Леніну і виплеканій ним партії комуністів великі й малі народи навіки побраталися в єдиній союзній державі, творячи нову історичну спільність людей — радянський народ. Це він заклад сад, у якому розквітли всі п'ятнадцять рівноправних республік. Вічний, могутній і прекрасний сад.

Сад Ілліча.

Ленінський сад дружби народів витримав найважчі випробування історії. На нього налітали чорні бурі-суховії, над ним запосили щербату сокиру націоналісти — люди без роду-племени. Хвилі ефіру ще й сьогодні приносять смердючий подих їхньої безсилої люті. Даремно!

Сад вистояв. Розрісся і обдарував нас щедрими, рясними плодами. І сьогодні серце кожного сповнюється безмірною гордістю за приналежність до нашої могутньої багатонаціональної Батьківщини, до ленінської партії комуністів, до всього, чим живемо, про що мріємо. І радісно, що й тобі, і мені випало щастя творити саме сьогодні, що ми теж доглядаємо і плакаємо ленінський сад.

І коли в думках звертаєшся до спільного історичного шляху, що його пройшов український народ разом з народом російським, з усіма народами нашої країни, знову згадуються віщі слова Ілліча, які стали дороговказом нашого братерства: «При єдиній дії пролетарів великоруських і українських вільна Україна можлива, без такої єдності про неї не може бути й мови».

Сьогодні з усією силою підтвердилась справедливість цієї лєнінської думки не тільки щодо України, а й для кожної союзної республіки. Тільки при єдиній дії всіх народів, усіх націй нашої країни було завойовано свободу, незалежність, щастя нашої Вітчизни.

...Іду сонячним проспектом імені В. І. Леніна. Вітаюся з друзями, бачу радісні, зосереджені, осяяні промінням ранньої веспи обличчя львів'ян.

Всюди — на батьківщині Леніна, в столиці нашої Вітчизни Москві, в Карпатах і на Кавказі, на Далекому Сході і Крайній Півночі — гордо звучать позивні свята праці. Зводяться нові будинки, добірним зерном засіваються поля, зростають сади. І вся наша Батьківщина здається садом, великим і квітучим. Садом, який зростив і виплекав Ленін.

ХЛІБ І ПІСНЯ

«Б хліб — буде і пісня...» Вдумаймося у ці такі звичайні, але по-народному глибокі й мудрі слова. Ними починається твір Леоніда Ілліча Брежнєва «Цілина». Але це не просто художньо-публіцистичний прийом. Це — вища правда життя, це серцевина, душа книги, наскрізь пронизаної партійною турботою про не лише насушний, а й про духовний хліб народу, про культуру, про літературу, про творчість, отже, й про пісню.

У книзі Леоніда Ілліча Брежнєва йдеться про найбагроднішу битву — битву за хліб. Ми бачимо її вузлові моменти, її героїв, чуємо голос любові й пошани до героїзму хліборобського.

Для нас, творчих працівників, «Цілина» важлива й повчальна, зокрема, тим, що в ній порушуються кардинальні питання: зв'язок митця з народом, дійсність як основа художнього пізнання.

Немов зернина, що проростає тільки на родючому ґрунті, художнє слово черпає соки з глибини рідної землі... Росте-виростає стебло, наливається сонцем колос. Один колосок радує серце, але справжня велика радість приходить тоді, коли бачиш безмежний пшеничний лан. Це вже — велика радість, велика могутність. Це — великий хліб.

Про той великий всенародний лан споконвіку мріяв народ, складаючи пісні про пшеницю, що стоїть «як Дунай». Про «перозмежовану від моря до моря» землю братів говорив Тарас Шевченко; Іван Франко вірив «у людське братерство нове», «бачив у думці безмежні поля: управлена спільним трудом, та рілля народ годувала, щасливий, свободний». Із цих високих засад виходимо й ми, коли на перше місце ставимо трудові, патріотичні, революційні, інтернаціоналістські традиції.

Коли на поневолених польською буржуазією віковичних українських землях лютували злигодні й темнота, у підпільній друкарні на хуторі Товмач було видруковано текст першої Радянської Конституції. Був час, коли зарубіжні автори, нищучи про наш край, давали своїм творам промовисті заголовки на зразок: «Пісня про голод». Але вже тоді творилася пісня про хліб, пісня про возз'єднання.

У поемі «Львів» Олександр Гаврилюк писав:

...на сході
росла країна наших мрій,
крізь сич гадюк, крізь перешкоди
упертий шлях значила свій,
і, виглядаючи зусюди,
так спрагнено чекали люди,
чи вдасться в діло перелить,
у горду дійсність сон столить.
І нам у грудях дух спирало,
як на українській на ріллі
сталеві загули джмелі,
і ми побідно святкували
турбіш Дніпрових перший зрух
і між народів дружби дух.

Хліб і пісня... У свідомості народу, як і в житті, вони завжди поруч. Згадаймо долі героїв Коцюбинського, Стефанька, Кобилянської і порівняймо їх з долями героїв Довженка, Гончара, Земляка, Загребельного, Сизоненка, Гуцала... Їх розділяє порівняно невеликий історичний період. Великий Жовтень одним із перших своїх декретів узаконив святе право хлібороба на землю і на хліб, на радість творення. Згадаймо геніальні кадри із Довженкової «Землі»: яка велич думки прочитується в очах людей, що усвідомлюють працю як творчість! Згадаймо широко відому картину Тетяни Яблонської «Хліб», де безмежна щедрість колгоспних жнив лягає золотими відблисками на обличчя і руки молодих колгоспниць. Всесвітньовідомий шедевр народної художниці Катерини Білокур має символічну назву — «Цар-кокос». Він, цей

кокос, царствено підноситься до сонця, і здається, урочисто звучить симфонія землі як торжество життя, миру і радості людської.

З-понад крутого пагорба біля Олеська злітають крилаті Борисенкові вершники... Цей пам'ятник своїм високим ідейним звучанням творить могутній акорд, немовби ця полита кров'ю земля породила його в пориві патхнення і поставила саме тут як знак історії, знак безсмертя революційного подвигу. А величні монументи радянським воїнам, благородні й скорботні образи матерів над могилами загиблих героїв... А карбовані в камені й відлиті в бронзі постаті співців народу, його синів — Шевченка, Франка, Стефаника, Тудора... І так вічно й нерозривно поєднується минуле із сучасним, праця з творчістю, хліб із піснею...

Наша щоденна творча практика — активне спілкування з трудовими колективами, мистецькі звіти й виставки засвідчують: це вірний шлях. Але потрібно ще більшої заглибленості, творчої сміливості. Воістину перед майстрами слова, пера, пензля ще багато неочотого, яке треба художньо підняти, освітити. Влучно, з теплим гумором сказав Борис Олійник:

А десь в містах,
узутих в дим і скло,
Коли охрипло відспівають треті,
Згорають в творчій полум'ї поети
Безмовно, щоб не розбудить село...
Воно до світу встало й почало
Викохувати й годувати планету.
Від міста делікатно одійшло,
Щоб не збудити змучених постів,
Без котрих вже не проживе село,
Як і пост — без хліба...

Так, справжнє сучасне село не уявити без поезії, без пісні, без пародного хору, без драматичного колективу, до якого аж ніяк не підходять застарілі поняття «аматорський», «самодіяльний».

І досі згадується мені зустріч поетів — представників братніх республік із хліборобами колгоспу «Росія» Радехівського району. Колгоспники підтримують зв'язки з багатьма письменниками, дружать з республіканським видавництвом «Молодь». І як було приємно, коли таджик Саїдалі Мамур подарував колгоспному клубові інтернаціональної дружби свою нову книжку «Спрага», котра саме вийшла в російському перекладі. На літературно-мистецькій карті Львівщини важко знайти район, у якому б не побували письменники з Російської Федерації, Білорусії, Вірменії, Азербайджану, а дороги львівських митців простяглися до берегів Байкалу і широких плес Волги, до Кавказьких гір і донських степів. Ми здобули друзів, щирих і надійних. Ми щасливі ділити з ними хліб-сіль дружби. Ми щасливі з того, що наші голоси сплітаються в сердечну й схвильовану пісню братерства. Кожен голос у ній — від серця. Кожен голос — неповторний, як земля, що виколисала його...

Культурні й художні надбання кожного народу стали його вкладом у безцінну духовну скарбницю нашої Радянської Вітчизни. І «чим інтенсивніше зростання кожної з національних республік, тим виразніше проявляється процес інтернаціоналізації», як зауважив Л. І. Брежнєв у своїй книзі «Цілина».

Пісня, поезія входять на сторінки «Цілини» то іменами Пушкіна й Чехова, то тужливим наспівом воїна-казаха про рідні степи, то відлунням мелодій російських і українських на безмежних лапах Казахстану... Ці степи пам'ятають і тупіт завойовницьких орд, і клекіт орлів у височині, і голоси безіменних народних акинів. Це ж тут народився славний син казахського народу — видатний просвітитель, поет, публіцист, перекладач Абай Купанбаєв. Шлях Абая — то довгий і нелегкий шлях казахського народу до соціального і національного розквітачання, до вершин світової культури. Абай усім серцем сприйняв традиції російської революційно-демократичної класики. Він знав, любив і пропагував твори Пуш-

кіна, Лермонтова, Толстого, Салтикова-Щедріна, закликав любити російську мову й літературу, які відкрили казахам шлях до творчості Гете, Міцкевича, Байрона. Уся його діяльність по-своєму перегукується з відомими словами Івана Франка: «Ми любимо в російській духовній скарбниці ті самі коштовні золоті зерна, та пильно відрізняємо їх від полови, від жужелю, від виплодів темноти... І в тім ми чуємо себе солідарними з найкращими синами російського народу, і се міцна, тривка і світла основа нашого русофільства».

Так, ці золоті зерна падали на родючий ґрунт, і давали сходи, і виживали, і приносили урожай. У безводних пустелях казахських під непосильним тягарем царської муштри поневірялися російські засланці, польські революціонери, линули українські кріпаки-поселенці... Та чуття побратимства ліпше не могло здолати.

На одному з малюнків Кобзаря зображений молодий казах, що співає свою рідну пісню. Його слухає дружина, слухає син — вродливий смагливий хлопчик. Як склалася доля співця і його сина? Важко уявити... Але можна безпомилково сказати: доля внуків і правнуків отого співучого казаха з Шевченкового малюнка щаслива, вони стали повноправними господарями цих степів. І думаючи про це, згадуєш слова Миколи Тихонова про Шевченка: «Він знайшов тут, у степах і пустелях, російських людей, які носили мундири, але в них були й почуття власної гідності, і гордість, і повага до людини... Людина писала вірші дивовижної сили, як художник, малювала життя краю і, дивуючись химерностям довоколишньої природи, бачила добрих людей і знаходила друзів серед кочових синів тієї землі, де пізніше матері пазиватимуть своїх дітей його ім'ям, а патовпи шанувальників приходитимуть на місця, де він жив колись, і читатимуть його вірші, і ходитимуть в затінку густого саду, там, де він посадив перше кволе деревце».

Сьогодні Казахстан і справді нагадує сад братерства. І як не радіти, що красується на казахській землі казково

прекрасне місто Шевченко — символ безсмертя Тарази-акіна. І як не хвилюватися, коли читаш твори Жумагалі Саїпова, Таїра Жарокова, Олжаса Сулейменова? Вони продовжують і несуть у вічність пісню Абая...

Роздуми Леоніда Ілліча Брежнєва з приводу літературної класики казахського народу, зокрема творчості Абая Кунанбасва, можуть стосуватися і Франка, і Богдановича, і Туманяпа, і Пшавели...

Теплота і сердечність, з якою говориться в книзі про Ауезова, Шолохова, Леонова, Максима Танка, Мірзо Турсун-Заде,— що це, як не вияв турботи про золотий фонд радянської літератури, котру на світовій арені, помимо цих уславлених імен, представляють українець Олесь Гончар, росіянин Юрій Бондарєв, башкир Мустай Карім, калмик Давид Кугультинов.

І чи розповідас автор «Цілини» про битву за хліб, чи згадус, як партійна організація Казахстану створювала здорову творчу атмосферу, піднімала і згуртовувала літературну молодь,— у вельому гаряча зацікавленість, партійна принциповість і ленінське піклування про «хліб і пісню». Це батьківське піклування ми відчуваємо у повсякденному нашому житті, у щасливій долі возз'єднаного українського народу.

Перечитуючи сторіпки, сповнені, я сказав би, хліборобської закоханості у пшеничні лани, у прибії золотого колосся, сторінки, де так гостро відчувається вболівання за долю кожного виплеканого колоска, я згадав, що для трудівника поняття «життя» й «жито», «хліб» — поняття однокорінні... Хліб — це та мова між людьми і народами, між епохами, яка не потребує перекладу. Хліб покликаний об'єднувати, а не розділяти, ощасливлювати, а не потьмарювати життя людське...

...За вітриною із куленепробивного скла в нью-йоркському «Метрополітен-музеї» лежить колосок із чистого золота. Цьому колоскові— кілька тисячоліть. А за кілька кроків від музею, перед вітриною супермаркета я бачив людину, що голод-

ними очима поглядала на хлібини, акуратно запресовані в целофанову обгортку. Цей контраст цілком у стилі суспільства так званих «рівних можливостей». Це звичайна річ у державі, де мільйонами тонн згноюють пшеницю, висипають її в океан, аби не поділитися із своїми співгромадянами, де солдатів навчають мистецтва убивати, спалювати житла, знищувати посіви... Не можна уявити страшнішого символу смерті, ніж колосок, над яким нависла тінь нейтронної бомби...

Перечитуєш «Цілину» і бачиш гінкий колосок, який проріс крізь пробоїну у фашистській касці — символ післявоєнного відродження. Це наша історія і наша сучасність, так само як жменька обгорілих зерен із праслов'янського городища, і хліб, яким ділилися козаки Хмельницького із посланцями воїнства допеського... І перший сніг комнезамівський, і закам'янілий м'якуш блокадного пайка, і житній солдатський сухар, що працював на перемогу, і скромний буханець із повоепних літ, і пишний коровай зі збіжжя цілинного, і зелено-прозорий житній кільчик у кабіні космонавта, і сьогоднішній образ братерської щедрості — хліб-сіль на вишиванім рушнику. Всі ці святощі безмежно дорогі нам, радянським людям. Адже ми сини країни, яка вперше в історії цивілізації обрала для своєї державної геральдики пшеничне золоте колося, сонце й зорю. Серп і Молот...

ЗОРЯНА ДОБА ВІТЧИЗНИ

Є в житті кожної людини моменти особливо дорогоцінні, рідкісні. Вони, ці зоряні моменти, виповнюють душу мудрим осяянням, щедрою радістю від усвідомлення зробленого і жагучим покликом до осягнення вічної, але й щораз нової мети.

Такі хвилини немовби розсувають перед тобою обрії часові і просторові, визначають твоє місце на передовій лінії боротьби за вселюдське щастя, за здійснення великих і прекрасних ідеалів комунізму. Стоймо сьогодні на вершині, з якої видно і пройдені нами шляхи, і привабливі контури доріг, котрі ще чекають нас...

У рік славного 40-річчя возз'єднання західноукраїнських земель у єдиній Радянській державі ми вийшли на новий рубіж. Це рубіж не просто часовий, це рубіж історичний, епохальний. Усвідомлення цього падає нашим будням, паюмому життю рие чудової незвичайності, окриленості, немовби переносячи нас із сьогоднішнього дня в день завтрашній... Звідси у всій своїй величі постає перша наша зоряна мить— день 7 листопада 1917 року і друга— день 25 грудня 1917 року. Скільки б не пройшли ми доріг, яких би ми висот не досягли, саме ці дати, як перші точки відрахунку нової, радянської історії, будуть вічним джерелом сил і паснаги.

То були наші перші вершини. Ленінська мрія на своїх могутніх крилах переносила з них у прийдешне згорьованого селянина і змученого непосильною працею робітника, вчорашнього солдата й майбутнього творця молодої літератури... На звитяжному шляху Радянської держави поставали нові й нові віхи— перші соціалістичні новобудови, перші кроки в космос, перші глибинні проникнення в суть того нового явища, яке великий поет Радянської України Павло

Тичина назвав «перевисанням до народів», «чуттям єдиної родини».

Сьогодні ми теж перебуваємо на вершині, височинь якої в історії людства проглядатиметься з особливою чіткістю. Філософи й політики вестимуть від неї відрахунок, поети присвячуватимуть їй натхненні рядки, будівничі і хлібороби звертатимуть до неї погляди перед тим, як розпочати кожне нове діло, кожен свій трудовий крок. І мільйони трудящих усієї земної кулі, мільйони людей доброї волі осягатимуть велич і красу здобутого, здійсненого, утвердженого нами у незабутніх сімдесятих, у момент входження в останню чверть бурхливого, грозового ХХ століття, і завжди при цьому в нашій уяві оживатимуть нетлінні скрижалі новітньої історії, на яких Лепіновою рукою виведено перші декрети Радянської влади про хліб і землю, про мир для народів.

Титанічна воля ленінської партії з граничною силою виявлялася не тільки в мирні, погідні дні. Кожен день Великої Вітчизняної війни, кожен патріотичний вчинок і героїчний подвиг пеминуче наближали нас до ослійної вершини — Перемоги. Нав'язана фашистами війна вогненным валом прокотилася і по Україні. Після велетенських боїв на землі російській — під Москвою, Сталінградом, на Курській дузі — було завдано нищівних ударів фашистській потворі і на українській землі.

У великій битві за Дніпро — цю живу артерію братерства українського, російського та білоруського народів, за визволення предковичної колиски трьох народів — Києва, у боях за сивочолий Львів і горді верхів'я Карпат у всій своїй величчї постав подвиг радянського воїна.

І в кожному нашому подвигіві, в кожному успіхові, в кожній задуманій і звершеній справі — незламний гарт революції, невмируща ленінська правда і ленінська мрія.

Три десятки років — це час народження, зростання і розквіту одного людського покоління. Три десятки повоєнних років — це час епохальних історичних перемог у житті

народів. У державному, політичному, духовному, культурному житті Радянської України у братній сім'ї всіх радянських республік — це час квітучого оновлення і нестримного руху вперед. Відчути, закарбувати у слові цю ходу, відтворити все багатство думок і почувань сучасника, творця мирного подвигу — покликання і обов'язок письменника. Обов'язок перед минулим і майбутнім, перед вічною і цвітінною пам'яттю людською.

Пам'ятаючи про славне минуле, дбайливо розвиваючи і примножуючи героїчні, революційні і трудові традиції нашого народу, творча інтелігенція України постійно тримає у полі зору завдання завдань — формування героя нашого часу, людину комуністичного світогляду, комуністичного ставлення до праці, комуністичної духовної всеозбросності.

Ми, радянські митці, — літератори, художники, артисти, — щасливі з того, що в ці зоряні часи разом з усіма трудівниками вносимо свій вклад у всенародну справу. Ми пишаємося, що поруч із українським хліборобським мільярдом можемо покласти свій творчий набуток, котрий входить у могутній духовний потенціал нашого суспільства. «Талановитий твір літератури чи мистецтва — це національне надбання, — сказав на XXV з'їзді КПРС Генеральний секретар ЦК КПРС товариш Л. І. Брежнєв. — Ми добре знаємо, що художнє слово, переливи барв, виразність каменю, гармонія звуків надихають сучасників і передають нащадкам пам'ять серця і душі про наше покоління, про наш час, його турботи і звершення». І ми, радянські письменники, у своїх серцях несемо синівську любов і вдячність рідній Комуністичній партії за постійну турботу про розвиток літератури.

Озори мені шлях, будь для мене, о мріє,
Наче хліб, як повітря цілющий ковток!
...Біля серця мого вогнекрило яріє
Смолоскином незгасним

партійний квиток.

Він обняв моє серце вогнем своїм чистим,
Я ж — душею, вством і кровиною — в нім,

І життя має повнитися зориним змістом,
І формується день мій у співлі дзвінкім.

І немає у світі вогню громового,
І немає смертей на промішний той сплав!
Нещчирну насапу я маю від нього —
То висока причетність до ленінських лав!

То — незламна, згуртована дум нероздільність,
Нероздільність чуттів і душевних щедрот.
І злеліяна, Жовтнем звелична спільність,—
Де, мов брат між братів,—

український народ!

Коли бачиш вершину, якої сягла нині радянська культура, з радістю й гордістю думаєш: на наших очах, з нашою участю створюється велика й мудра скарбниця — скарбниця братерства, в яку кожен народ вкладає і власні духовні цінності, і бачить там скарби друга, побратима, товариша.

Братерство народів і літератур — великий і закономірний процес, від якого культура кожного народу тільки збагачується. Правда, вірні собі зарубіжні «радіологи» намагаються цей процес викривити, спрофанувати. Нині пускаються в хід міфи про нівеляцію, затушовування національного і т. п. Декому хотілося б бачити радянську культуру як механічне поєднання, конгломерат тих чи інших національних рис, ознак, прикмет. А ми зі своєї історичної висоти бачимо наше життя, нашу культуру як величну сучасну світлу будову, як щедрий братній стіл, де красуються дари всіх народів нашої неосяжної Батьківщини.

Перед нами — дні, знаменні подіями історичної ваги. Перед нами — маєво пурпурових знамен, піднятих над планетою Вітчизною Жовтня, Вітчизною Миру і Братерства. Перед нами — безкраї далі, зігріті сонцем нової Конституції СРСР.

У новій Радянській Конституції — цьому великому, вселюдській ваги документі, якого ще не знала історія, золотими літерами записані священні слова: «Відповідно до комуністичного ідеалу «Вільний розвиток кожного є умова вільного

розвитку всіх» держава ставить собі за мету розширення реальних можливостей для застосування громадянами своїх творчих сил, здібностей і обдарувань, для всебічного розвитку особи». Ось сформульована і закарбована мовою закону турбота про духовний розквіт суспільства. І ця турбота піднесена до рангу магістральних державних завдань!

Хто з митців так званого «вільного» світу може процитувати подібні рядки з конституцій своїх держав?

«Тюрмою народів» називав Івано Франко цісарську Австро-Угорщину з її «свинською конституцією». Геніальний син трудового народу, велетень думки і праці, він зазнав поневіряння по етапах, мучився у в'язницях. Чи ж не символічно, що в ту саму камеру, де він писав свої «Тюремні сонети», згодом — за часів буржуазної Польщі — було ув'язнено революційного поета Василя Бобинського?

Виступаючи в 1908 році з трибуни австрійського парламенту, Василь Стефаник кинув звинувачення існуючому ладові: «Український народ у Галичині знаходиться у вкрай ненормальному становищі... Він позбавлений можливості рішати конституційним шляхом свої справи...» І чи не символічно, що Стефаників біль перелився згодом у саркастичні рядки Олександра Гаврилюка про те, що в буржуазній Польщі шлях до освіти, до школи довший, аніж до тюрми?

І все це повторюється й сьогодні — в останній чверті ХХ століття! — не десь там по глухих закутках ще існуючих колоній, а в «найбільш цивілізованих» країнах, уряди яких, галасуючи про «права людини», кидають у тюрми письменників, купують оптом і вроздріб таланти, розтлівають молоде покоління?

Відповіддю ревним «захисникам прав» українського народу, у тому числі й тим, котрі намагаються препарувати наші твори з метою «відкриття» в них сумнівного підтексту, є наша безмежна відданість братерству народів і літератур, наша послідовна праця над збагаченням і розбудовою культури. Одностайно підписуємося під словами кандидата в

члени ЦК КПРС першого секретаря Львівського обкому Компартії України В. Ф. Добрика, який у своєму виступі на сьомій сесії Верховної Ради СРСР дев'ятого скликання заявив від імені трудящих Львівщини: «Буржуазна пропаганда на всі лади переспівує стару-престару пісню про горезвісну «бідність», «пригноблений» стан народу в нашій країні... Трудящі Львівської області доручили з високої трибуни сесії Верховної Ради СРСР заявити: український народ у 1944 році остаточно і безповоротно викинув вас, фашистських поцібників, бапдерівських убивць, на смітник історії. Рівний серед рівних народів-братів великої Країни Рад, український народ буде світле майбутнє людства — комунізм і не бажає слухати вашого злобного гавкання, за яке сьогодні ви одержуєте недоїдки вже не з гітлерівського, а з іншого столу».

Справедливі слова. На тому стоїмо і стояти будемо!

Український народ сьогодні займає належне місце «у народів вольних колі». У всьому, чим живе, чим славиться і пишається багатонаціональна Радянська Батьківщина, є вагомий внесок українського народу. Україна видобуває вугілля, плавить метал, вирощує хліб, будує атомні реактори, плекас сади і розкриває таємниці космосу. Україна розбудовується, оновлюється, молодіє, захоплюючи світ рівнем науки і красою мистецтва, зачаровує багатством і розмаїттям самобутніх народних талантів.

І якщо вжити порівняння, то можна сказати: вся вона, наша воз'єднана суверенна радянська держава, нагадує собою золотий пшеничний лан, обцілований сонцем і оповитий веселкою. Це щедра врожайна нива, а не безплідне ди́ке поле, яким би хотіли бачити Україну деякі зарубіжні політики «в екзилі». Вони вже там людям вуха протуркотіли примітивними вигадками про якісь нібито «нищення», «заборони», «переслідування» української культури, літератури, мови. Для «нідтвердження» спішно фабрикуються «свідчення», витворюються ореоли «мучеників».

Нести світові правду про Україну, про українську культуру, збагачувати її невсипущою творчою працею — в цьому ми, українські радянські письменники, вбачаємо снівський обов'язок, знаходимо щастя й натхнення. Справді, нам є чим пишатися. Тільки протягом радянського півстоліття наш народ дав світові Боженка і Щорса, Довженка і Корольова, Сухомлинського і Патона... Наша мова — цей багатогранний коштовний камінь — небаченим сльвом заграла під пером Тичини, Рильського, Сосюри, Бажана, Малишка, Павличка, Драча, Бориса Олійника. Вона явила свою мудрість, ніжність, проникливість у слові Гончара, Стельмаха, Ірини Вільде, Загребельного, Мушкетика, Іваничука, Федоріва. Йї, нашій мові, судилося на весь світ пролунати прекрасним гаслом, що стало покликом і символом нашої доби: «Чуття єдиної родини!» Цією мовою нині промовляють твори братніх радянських літератур, шедеври світової класики.

Культурне життя українського народу таке багате, а скарбниця історії й культури така велика, що є в ній місце і для золотої скіфської пекторалі, і для дубового зрубу літописного городища, для фресок Київської Софії і бароккової витонченості давньоукраїнського письменства, для скорботної козацької думи і пречистих очей подільської мадонни, намальованої незаним живописцем; для пощерблених кулями стін «Арсеналу» й урочистих обелісків братських могил, білоковитучих узорів решетилівських вишивальниць, і по-народному глибоких мелодій Білаша, пластичної неповторності скульптур Галини Кальченко і солов'їного співу сестер Байко...

Мій народ живе, працює, творить!

Камеяра і сівач, він корони і трони
Молодою стопою безжально поправ.
Ви, пікчемні пігмеї, що втекли в закордонні,
Не торкайтеся прав, що народ мій обрав!
Той, хто бомби на нього благає і просить,
Недостойний ніде піччї землі...
А народ мій живе! Віп до неба підносить

Мілиардні свої золоті мозолі.
А народ мій живе!
І живе його мова
Серед рідних наріч,
Серед братніх співзвуч!
До кларнетів Тичини і сфер Корольова
Долучається вітер Шевченкових круч...

У 1976 році мені довелося брати участь у роботі XXXI сесії Генеральної асамблеї ООН. У США я власними очима побачив світ визиску, національної і класової дискримінації — жорстокий, темний світ, де людина позбавлена найголовнішого — права на життя. Західна пропаганда багато кричить про свободи і права людини. А в той же час в найбільших бібліотеках США немає навіть документів про Хельсінкську нараду, яка так часто фігурує в демагогічних пасажах наших ідейних супротивників.

Перебуваючи в США, я розмовляв з людьми, які знають Україну Радянську не з суб'єктивних оповідей і кривотлумачень буржуазної пропаганди. Більшість з них мала можливість побувати в Києві, Тернополі, Львові, зустрітися зі своїми рідними, односельчанами. Захоплення, радість, душевне піднесення — ось якими словами можна було б визначити їхні враження від зустрічі з рідною землею. Особливо багато доброго чув я про рівень добробуту і культури, збереження пам'яток історії й мистецтва в тих куточках нашої землі, які ще сорок років тому здавалися приреченими на запустіння. Ще порівняно недавно, у 30-х роках, американський письменник Вільям Сароян так відгукувався про Львів: «Львів — це кошмар... Це місто скверни, монумент кінцю, спустошенню і насильству...» Лаконічнішого і виразнішого портрета Львова буржуазних часів шукати годі. А втім, він таким і постає із пожовклих газетних сторінок, архівних фотографій, із спогадів... Все це кануло у минуле. І той, хто знає Львів радянський, Львів орденоносний, сьогоденний, повторює рядки українського поета із США, племінника Лесі Українки Юрія Косача:

Сувору тіль сріблених веж,
Прадавній, вірний і невгнутий,
Ти, мій Львів-городе, кладеш
На літ жорстоких перепуття.

Де весни молоді летять,
Де шум садів — новобудови.
Нема сторіччям вороття
Під сонцем вічної онови...

Під сонцем вічної онови помолоділи старовинні вежі, ніби скинули з себе тяжкий примарний сон... Спеціальним рішенням уряду Союзу РСР у Львові створено Державний історико-архітектурний заповідник, в межі якого входить найстаріша частина міста, серцевина красеня Львова. Розширюється культурне і житлове будівництво. Прийнятий восьмою сесією Верховної Ради УРСР (липень 1978) Закон «Про охорону і використання пам'яток історії та культури» зобов'язує ще дбайливіше ставитися до історичних та духовних цінностей, забезпечує ще кращі можливості для охорони, збереження і правильного використання безцінних скарбів народу. Нова Конституція УРСР, зокрема її закони про охорону пам'яток культури, охорону природи гарантують дальший розквіт, оновлення землі Шашкевича, Федьковича, Франка, Стефаника, Кобилянської, Гаврилюка, Галана.

Наша Конституція, наші права викликають світовий резонанс. «Цей документ,— відзначали учасники зборів Ліги американських українців, що відбулися в Нью-Йорку,— не може не надихати всіх прогресивно настроєних американців». Подібним чином відгукується про Основний Закон УРСР трудовий люд українського походження в Канаді, Франції, Латинській Америці...

Великі соціальні, духовні блага розкриваються перед нами ще в повнішому обсягу. Ми, письменники, художники, будемо використовувати свою чисту, нержавіючу зброю в ім'я великої, благородної мети. Свої обов'язки вбачаємо в тому, щоб грандіозну, титанічну роботу, пророблену партією

над створенням нової Конституції, трансформувати в роботу серця і думки. Беремо на озброєння могутній запас тієї іскрометної людської енергії, яка викликана в народі небувалим творчим піднесенням і яка струменить у повсякденному житті Радянської України.

...Весна людства, весна миру, зоряна доба братерства. Вона зродилася далекого листопадового дня, якому судилося стати першим днем нової, вимріяної поколіннями епохи. Все, що відстоїть, здобує, утверджене нами, все, чим живемо сьогодні, бере свій початок від першого дня революції, від її гарячого подиху. Червоне маєво знамен перед нами — як весна без кіпця і без краю, весна творення й оновлення, велика наша комуністична весна.

ПРАПОРИ НА ВЕЖАХ

*Добрий день, моє місто! Ти знов мене будиш
Співом, працею, думою високочолою.
Славен був і еси, славен, Львово мій, будеш —
Так на зорях твоїх закарбовано долею.*

Перше і єдине слово, з якого хочеться почати, коли думаш про Львів,— це любов.

Ось і сьогодні воно прийшло до мене. Я люблю своє місто. Люблю так, як і тисячі людей, що живуть у ньому.

Я люблю Львів ранковий і вечірній, весняний і зимовий. Люблю Львів старовинних майданів і молодих сонячних проспектів.

Ти, Львово, зродився від ясної мислі й від палкої любові. Юнаком ти вдягнув лицарську одіж і взяв зброю, щоб захищати рідну землю. На твоїх узгір'ях і долах, на перехрестях твоїх доріг стиналися вітри історії. Були вітри чорні, що несли свинцеві хмари соціального визиску і національного безправ'я. Твої високі вежі, здається, вгиналися від того нелюдського тягару. Недруги пророчили тобі одвічну темряву, та у відповідь ти засвічував огні бунтів і повстань.

Місто росло, як воїн, як юний витязь. Воно будувалося й горіло, завмирало на цілі століття, щоб знову ожити, випростатися.

У 1261 році Львів знищили татарські орди за наказом хана Бурундая. Мине сім століть — і в 1941 році фашистські орди ввірвуться на древні вулиці, щоб грабувати, вбивати, брати в ярмо.

Грали сурми на сполох
Удень і вночі,
Біля брам гострочолих
Щербились мечі.

Скільки тут перетліло
Чужинських кольчуг...
Невпокорене тіло.
Прометейський дух.
Твій граніт і твій мармур,—
Твій ізраний камінь,—
Пі, не марно, не марно
Височать над віками...

Героїчні акорди супроводжували всю історію мого міста. У 1648 і 1655 роках, коли «гетьман Хмельницький весь Львів обложив», у бойові козацькі пісні впліталися голоси трударів — ремісників і жителів убогих передмість... Революційний ураган 1848 року здивив на старовинних майданах перші барикади. Минуло десятиліття — і ось уже по бруківці йдуть чіткі ряди робітників і студентів. Вони співають легендарну пісню «Шалійте, шалійте, скажені кати». Її змінюють «Червоні прапорці» та інші революційні пісні. Як відомо пилі всьому світові, ці пісні, перекладені російською мовою, знав і любив Ленін. Він наспівував їх друзям у довгі хурдельні вечори сибірського заслання.

Маршові, ударні ритми «Вічного революціонера» не раз пробуджували зі сну монументально-супокійних, розкішно витончених, іронічних і ласкавих львівських левів.

Будівничий і оборонець, Львів став борцем. Вічний революційний дух не раз поривав його до бою, та «розвидняючийся день» заяснив для Львова лише в полум'ї Великої Жовтневої соціалістичної революції.

Більше як півстоліття тому народилася перша в світі радянська держава. «Зачарований на Схід», Львів чуїно прислухався до громів Великого Жовтня. Усім еством своїм жадав революційних, соціалістичних оновлень, та чужі й свої пани намертво сковували мозолісті руки галицького люду.

Переді мною декілька хвилюючих історичних документів.

У листопаді 1920 року Політичний відділ Радянської Революційної 14-ї Армії звернувся до червоноармійців-галичан із знаменним закликом:

«ТОВАРИШІ ЧЕРВОНІ СТРІЛЬЦІ!
ВЕЛИКА РЕВОЛЮЦІЯ ПОВІЖДАЄ...

Вгору Червоний Прапор, міцно держіть в руках свої кріси!
Будьте горді, що ви стоїте в рядах непереможної Революційної Червоної Армії! Ви ж представники поневоленого українського народу Галичини. Вірте, що Революція переможе в цілому світі, і на вежах Львова, і на верхах гордих Карпат замає ще Червоний прапор, і на це прийде ще час.

Тому вперед, сини Революції, з твердою вірою поневоєних народів всего світу у перемогу над панамі, катами, вперед!

Хай живе соціальна революція!

Хай живе перемога пролетаріату всього світу!

Хай живе Радянська влада робітників, селян у всіх державах!»

Цей заклик було почуто і під вежами Львова, і на верхів'ях Карпат, і на подільських рівнинах.

І вставали на диби львівські леви, віддаючи останню шану безробітному робітникові Владиславу Козаку, першій жертві «кривавого квітня» 1936 року. І палахкотіли полум'ям червоні гвоздики в руках учасників Антифашистського конгресу діячів культури.

Мета виборювалася найдорожчою ціною. Кров'ю львівських пролетарів та робітництва. Воля прийшла з осіннім леготом із-за Збруча. Україна радянська, мати-Батьківщина узяли місто під своє могутнє крило. І прийшла до нього друга молодість, і задзвеніло на вулицях рідне слово...

Та наче грім серед погідного дня пролунала звістка про віроломний напад фашизму.

Львів — український, радянський, вільний — одним із перших прийняв на себе удар знавіснелих орд, Львів — самовідданий борець — хлібом-сіллю зустрічав радянських воїнів-визволителів, цілуючи святу зброю перемоги. Дивом уцілівши серед руйнувань, тяжко знесилений майже чотирилітньою окупацією, Львів став вільним назавше. Але остаточно

перемога ще кувалася на полях Європи, і ти, Львове, як солдат, став у стрій, щоб сіяти, будувати, учитися і ростити дітей.

Ти, можливо, вперше з такою силою відчув животворну силу пролетарського інтернаціоналізму. Тобі простягли дружні руки Київ і Харків, Ленінград і Москва, Мінськ і Вільнюс... З їхньою допомогою ти вийшов на всесоюзні, світові рубежі. І сьогодні заслужено пишаємося твоєю славою не тільки як великого промислового, науково-технічного центру, але й всесвітньовідомого вогнища культури.

Саме в радянський час, у наші дні так буйно розквітла література і мистецтво. Львів важко уявити без цілої когорти діячів культури різних поколінь — письменників і художників, композиторів і артистів.

Червоні знамена палають на твоїх вежах, Львове оновлений, Львове соціалістичний!

Крок за кроком долаючи круті, невторовані шляхи, ти ввійшов у наші дні як достойний і зрілий муж, творець і вчений, мислитель і мрійник. Вітчизна увінчала тебе, Львове, найвищою нагородою — орденом Леніна.

Легенд, балад, пісень високий стрій.
Дзвінки рядки. Карбовані скрижалі.
Залюблений в ході твоїй стрункій,
Шепчу: не знай недолі, ні печалі.
Ти вистояв. Ти виборов собі
Своє ім'я і небо. Сонце й хліб.
Свята і будні. Ранки голубі.
І молодість — на сотні й сотні літ.

Завдяки Радянській владі наш край не тільки звільнився від панських пут, не тільки визволився з ярма духовного. Щастя звільненої праці зробило трудящих тим, ким вони є сьогодні — людьми з високими прагненнями, державними помислами, що виресли і зростають на наших очах. Скільки їх, людей, що пройшли шлях від звичайного трудівника — робіт-

ника, селянина, службовця — до керівника великого підприємства, наукової установи, вузу!

А хіба не характерним для нашого суспільства є те, що простий робітник чи інженер займає своє місце в залі засідань Верховної Ради поруч з академіком, письменником, політичним діячем?

Ми часто цитуємо улюблені рядки з літературної класики. Говоримо про долю героїв Івана Франка, Ольги Кобилянської, Василя Стефаника і порівнюємо її з нашою долею. Нам сьогодні важко навіть увлести ті далекі часи...

Багато у Львові історичних пам'яток.

Багато невимрущих імен і дат.

Пам'ять народна карбує їх у легендах і піснях, на обелісках і монументах.

...Він виростає у львівське небо стрімко й велично. Його видно з гоміньких магістралей, розспіваних вулиць, крутих зеленошумних узгір'їв.

Монумент Слави Радянській Армії.

Ніби вдивляючись у далечінь історії, знов і знов нагадує він про подвиги радянського воїна. Червонозоряний боєць був для поневоленого галицького люду провісником волі ще з незабутніх двадцятих років, коли зблискували під Львовом гострі будьонівські шаблі. Увінчаний славою, проходив він вулицями древнього міста у золоті вересневі дні 1939 року. На львівській землі радянський воїн прийняв на себе перший удар озвірілого фашизму. Тут велися кровопролитні бої за кожну вулицю. І нарешті над містом кам'яних левів здійнявся червоний прапор, піднятий Олександром Марченком. Як невимрущу святиню, бережемо пам'ять про героїв.

Кров'ю полита земля. Кров'ю освячене братерство.

День нинішній, виборений кров'ю...

Так, свою справжню молодість Львів сьогодні якраз і переживає. Він мудрий своєю зрілістю і по-юнацьки закоха-

ний у пісню, у буяння барв. Він трудівник і поет, каменотес і зодчий, він живе тим трудовим ритмом, у якому кожного разу вгадуєш точність і виваженість майстра. Він уміє гнути сталь, рубати граніт, пекти хліб...

Понура середньовіччя відступало перед ясним зором нашого земляка Юрія Дрогобича, що збагнув тасмниці руху небесних світил. Скрипіли дерев'яні колеса друкарської машини, і видрукувані у Львові Іваном Федоровим книги переправлялися до Кракова, Києва, Москви, Дрездена, Болонї. Приїжджкий люд з подивом оглядав розкішне різьблення на камені її дереві.

Ти сьогодні, Львове, ніби відкриваєш для мене все це наново. Твої невичерпні джерела добра і краси завжди папували крапих синів землі української — Івана Франка, Володимира Гнатюка, Михайла Драгоманова, Марію Заньковецьку, Ольгу Кобилянську, Філарета Колессу, Михайла Коцюбинського, Соломію Крушельницьку, Миколу Лисенка, Михайла Павлика, Василя Стефаника, Лесею Українку.

Гостювали у Львові автор безсмертного «Овода» Етель Войнич, полум'яний Джон Рід, білоруські поети Максим Богданович і Цьотка (Алоїза Пашкевич), працювали польські письменники Ян Каспрович, Леопольд Стафф, Марія Конопніцька, Владислав Броневський, перебували російські письменники Антон Чехов, Олексій Толстой...

І нині братерство народів та культур знаходить втілення у творчості майстрів пензля та різця, поетів і композиторів. І коли думаєш про те світле, що об'єднувало і об'єднує народи протягом століть, здається, що людські шляхи, зв'язані з моїм містом, моїм орденоносним Львовом, нагадують сплетені у дужому потискові руки...

Любов до Батьківщини міцна пам'яттю серця. У світ приходить крихітне немовля. Підріси, юнак чи дівчина дізнається про багатотікову боротьбу свого народу за волю, за рідне слово. Ходитиме вулицями, якими ходили Маркіян Шашкевич, Іван Франко. Вивчить маршрути леміньської

«Искри». Побуває на тому місці, де пролита кров Івана Підкови і Олександра Марченка. Візьме у своє серце мудрість, ніжність і гнів Олександра Гаврилюка та Ярослава Галана.

Ім, народженим наприкінці сімдесятих років ХХ століття, нести, як найдорожчу естафету, велич визволеної людини, гордість творця.

Мої юні друзі будуть добрими і сильними, вони будуть щедрими на любов до рідної землі, що обдарувала їх неоціненними скарбами. Вони вершитимуть прекрасні діла, і мій рідний Львів ще більше помолодіє, натхнений і окрилений ленінською дружбою народів-братів.

БАЛАДА ПРО ЧЕРВОНИХ ВЕРШНИКІВ

...Ти ще не бачиш їх, але стільки наслуханий, що кожної миті чекаєш їхньої появи... І ось знаєнацька на всю широчінь обрію відкривається велична композиція: прямо в небі, нежовби перетинаючи його, мчать бойові коні. В могутньому пориві звелися постаї двох червоних вершників... Пам'ятник бійцям Першої Кінної армії, що брали участь у визвольному поході на західноукраїнські землі в 1920 році, встановлено біля містечка Олеська наприкінці грудня 1975 року. А невдовзі на адресу Львівського обкому Компартії України та облвиконкому надійшов лист:

«Дорогі товариші!

З глибоким хвилюванням ми, москвичі, ветерани героїчної Першої Кінної армії, ознайомилися з інформаційним повідомленням газети «Красная звезда»... «Героям Першої Кінної», у якому говориться про урочистий акт перезахоронення останків загиблих бійців Першої Кінної і про відкриття на честь будьоннівців Пам'ятного знака біля невеликого українського селища Олеська. Можете уявити, як це зворушило нас! Адже багато з нас, нинішніх москвичів, брало безпосередню участь у бойових діях 1920 року. Ми пишаємося тим, що вдячний український народ, трудящі Львівщини, воїни Червонопрапорного Прикарпатського військового округу, віддаючи данину шаки героїзму славних першокінників, глибоко й сердечно цінують подвиги синів Радянської Батьківщини, свято шанують пам'ять бійців, які віддали своє життя за справу захисту завоювань Великої Жовтневої соціалістичної революції. Велике російське спасибі вам, дорогі товариші!

За дорученням Ради ветеранів першокінників-будьоннівців, які нині проживають у Москві: Я. Т. Черевиченко, генерал-полковник, голова Ради ветеранів Першої Кінної армії; С. М. Дайшутів, член Ради ветеранів Першої Кінної армії».

Протягом довгих століть леліяли трудящі Західної України мрію про возз'єднання з матір'ю-Батьківщиною. Глибинні історичні витоки патріотизму, що починаються іще з древньої Русі, незмінно формували в поколіннях свідомість єдності українського народу, прагнення визволитися від іноземних поневолювачів. І коли над світом зійшло сонце Великого Жовтня, воно стало для галичан символом визволення з-під соціального й іноземного ярма.

У 1920 році революційна Червона Армія, розгромивши війська Антанти, рушила на захід. Із слізьми радості на очах зустрічали робітники й селяни своїх червонозоряних визволителів. Виникали революційні комітети, встановлювалася Радянська влада на західноукраїнських землях.

Серед полководців, що прославилися в наступі на Львів, були Ворошилов, Будьонний, Олеко Дундич, Якір, у боях під Львовом проявив героїзм і був поранений юний боєць Микола Островський...

Усім серцем відгукнулися робітники й селяни на полум'яний клич нового життя. Але в силу обставин трудящим Західної України ще майже цілих два десятиліття довелося перебувати під тяжким соціальним і національним ярмом. У зв'язку з відходом Червоної Армії посилилися репресії з боку буржуазної влади, підняли голову націоналісти, клерикали. Але, кажучи словами поста-революціонера Олександра Гаврилюка, трудящі Західної України завжди були «зачаровані на Схід»: там була Москва — столиця першої у світі Радянської соціалістичної держави, там жили єдинокровні брати, що будували нове суспільство «без хлопа і без пана».

Здавалося, ось просурмить бойовий сурмач, високо здіймуться червоні знамена, і легендарна кіннота, змітаючи із свого шляху ненависного ворога, провістить жадану волю... Цей день настав. 17 вересня 1939 року Червона Армія, персйшовши Збруч, принесла визволення. Українські землі навіки возз'єдналися в єдиній Радянській державі...

Чорні роки фашистської окупації не змогли зламати радянських людей, що вірили в перемогу й наближали її. І знову воїни Радянської Армії принесли її у 1944 році на землю Львівщини. Ця історична спадкосмість подвигу, його героїчна окриленість і надихнула відомого скульптора Валентина Борисенка на нову роботу. У його майстерні з'явилися перші ескізи майбутнього твору, що з часом були втілені в декоративний пласт, виконаний в дереві. Нова робота здобувала успіх за успіхом на виставках — спочатку на обласній, потім на республіканській та всесоюзній. Вона привернула увагу небуденним, поетичним підходом до теми, пристрасною громадянськістю ідейного змісту, чіткістю й виразністю пластичного втілення.

Навколо твору спалахували жваві суперечки, час від часу можна було почути побажання побачити Борисенкових «Вершників» вирішеними не тільки в декоративно-прикладному, але й у монументальному плані. Автор і сам відчував невідторне прагнення побачити свій витвір не в закритому приміщенні, а «на натурі», де б він «стикався» з простором, з голубишню неба і зеленню пагорбів. Скульптор мріяв і про конкретну прив'язку своїх «Вершників» до місця, зв'язаного з історичними подіями півстолітньої давності...

Так народився задум створити скульптурну композицію «Вершники» і встановити її на місці боїв будьонівців з військами буржуазної Польщі в 1920 році.

Досвід роботи над створенням монументальних речей у Валентина Борисенка великий. На той час талановитий скульптор мав уже на своєму рахунку роботи «Земля», «Верховина», «Волга і Дніпро». В останній опоетизована символіка братерства російського і українського народів. Успішно відтворив митець історичні постаті — засновника Львова князя Данила Галицького, легендарного народного месника Олекси Довбуша («Орел Карпат»). В. Борисенко створив яскраві образи Карла Маркса, В. І. Леніна, наших сучасників...

Чим більше працював Валентин Борисенко над новим твором, тим чіткіше вимальовувалася його ідея, а форма вимагала романтичної піднесеності балади. «Вершники» немовби виростили з усієї творчості скульптора і в той же час вимагали нових творчих зусиль, пошуку нових мистецьких рішень. І тут, здається, авторові допомогло народне, легендарне бачення подвигу Червоної Армії. Крім усього, напевне, мріялося створити таку річ, яка послужила б своєрідним мистецьким мостом між епохами, втілила б не тільки історично дану конкретність, але й стала б образно-художнім узагальненням епохи Жовтня.

Місяці й роки були віддані напруженій праці. І ось нарешті перед глядачами постала модель нового твору. Немовби націлені в майбутнє, вилітають із-за пагорба два вершники — юний і трохи старший — живе втілення революційного пориву... Легкість, динамічність — в образі сурмача з піднятою вгору рукою. Цілеспрямованість, рішучість — у рухові будьонівця з оголеною шаблею. Ураганна сила розвіяла гриви коней і шинелі бійців... І разом з тим у всій композиції відчувається злагодженість, точність, ясність і чіткість ідейно-художнього задуму.

Робота В. Борисенка послужила основою для створення пам'ятника воїнам-будьонівцям, спорудженого на честь вільного походу героїв-червоноармійців на західноукраїнські землі в 1920 році. Автори — скульптор Валентин Борисенко, архітектор Анатолій Консулов — доклали всіх зусиль для того, щоб монумент, відображаючи народні уявлення про історичні події, втілював у собі ідеї народності й партійності радянського мистецтва, відповідав вимогам сучасності.

Глибоко символічним є і місце «прив'язки» пам'ятника. Адже він перебуває в самому центрі багатьох історичних місць, є своєрідним ідейно-політичним, історико-культурним, мистецьким їх акцептом. Буквально за кілька десятків кілометрів від нього, на північному сході, розташоване давньоруське городище Пліснесько, оспіване в «Слові о полку Іго-

ревім». Крізь завісу століть долітають до нас голоси хоробрих русичів, дзвін їх гострих булатних мечів, багатоголосий гамір на вічевому майдані...

Одним з останніх давньоруських форпостів, які захищали батьківську землю й віру від зазіхань чужоземних поневолювачів, був знаменитий Олеський замок, нині любовно, старанно реставрований. З історією Олеського замку пов'язана біографія батька Богдана Хмельницького; до цих стін у XVIII столітті докочувалися хвилі селянських повстань.

Неподалік — село, в якому народився відомий український освітній діяч та письменник, основоположник «Руської трійці», що виступала за єднання українського та російського народів, Маркіян Шашкевич...

Пізніше ці пам'ятні місця неодноразово освітлювалися полум'ям революційної боротьби. Якраз тут у 1920 році невмирущою славою вкрили себе частини Червоної Армії в боях із білополяками. Героїчними подвигами прославили цю землю радянські воїни — учасники переможного походу 1939 року, визволителі Львівщини від фашизму, що розгромили тут у 1944 році велике угруповання фашистських військ...

Таким чином, пам'ятник втілює в собі і всенародний порив до воз'єднання, і героїку кількох поколінь воїнів Радянської Армії, і торжество революційного подвигу, полум'яне устремління в прийдешність.

Ясність і чіткість ідейно-художнього звучання, оригінальність вирішень — архітектурного і конструкторського, висока професійна культура композиції, довершеність ліній і форм — все це сповнене дивовижної, захоплюючої чарівливості. За ці високі якості пам'ятника автори удостоєні Державної премії Української РСР ім. Т. Г. Шевченка 1978 року.

Пам'ятник воїнам-будьоннівцям став улюбленим і популярним у народі. Біля нього проводяться мітинги, маніфестації, вшанування героїв війни і праці. Величним символом став цей меморіал не тільки для радянських людей,

а й для наших друзів з-за кордону, численних іноземних гостей, туристів, які відвідують нашу країну,— адже пам'ятник перебуває в епіцентрі міжнародної траси СРСР — Польща, Угорщина, Чехословаччина. І думаєш про велику, неоцінено важливу роль цього видатного мистецького явища в патріотичному, інтернаціональному вихованні трудящих.

Виступаючи перед учасниками XVIII Львівської обласної партійної конференції 27 грудня 1975 року, член Політбюро ЦК КПРС, перший секретар ЦК Компартії України товариш В. В. Щербинський відзначив:

«В ідейно-виховній роботі варто ширше використовувати славні сторінки історії, якими так багата область. Героїчне революційне минуле Львівщини, боротьба трудящих за возз'єднання з Радянською Україною, проти німецько-фашистських загарбників, оунівських банд, за індустріалізацію і колективізацію, небачені досі успіхи в галузі економіки, науки і культури, досягнуті за роки Радянської влади,— все це містить заряд надзвичайно великої ідейної сили, і його необхідно сповна використовувати у виховній роботі».

Цій благородній меті й служить пам'ятник воїнам-будьонівцям. Завдяки натхненній праці талановитого творчого колективу на чолі з народним художником України Валентином Борисенком ми побачили втілену в ковану мідь і камінь полум'яну романтичну баладу про червоних вершників Революції.

ДУМА ПРО ЗОЛОТІ ВОРОТА

«Об'єднання українських земель записано тут на віки вічні, і віднині багатосотлітній панський робітник, український селянин, раб своїх жалюгідних хатинок, раб латок на одязі, раб моргів і півморгів, божий раб, одвічний об'єкт всіляких буржуазних кон'юктур перестає бути об'єктом історії, а разом з цим стає суб'єктом історії, її творцем і господарем, адже історія — це не тільки минуле. Ми — творці історії».

З виступу Олександра Довженка
на Народних Зборах Західної України.

...І коли він вийшов на трибуну, ставний, сивочубий, і окинув поглядом увесь театр, багато хто в залі впізнав його одразу, бо ще місяць тому бачили його то між червонозоряних воїнів у Львові на площі Ринок, то на багатолюдному мітингу біля могили Івана Франка, то десь у віддаленому карпатському селі.

Сьогодні він стояв перед людьми, немов посланець з іншого, прекрасного світу, ще так недавно відмежованого ненависним кордоном. Стояв син возз'єданого навіки українського народу, і першими його словами були історичні слова:

— Поздоровляємо народ Західної України з визволенням од багатівікової неволі.

Зал завмер. Він ще ніколи не знав такої тиші. Ніколи ж бо не відбувалося в ньому подій, що своєю значимістю дорівнювали б сьогоднішній.

Ось вони — діти одвічних галицьких злидарів, що, мов прокляття, із покоління в покоління несли на собі тягар спокопвічного рабства... Ось вони — ті, що витримали криваві катівні Берези і Бригідок, ті, що на власній шкірі відчули пацифікації, холод, голод, безробіття. Ось вони — ратаї землі

підневільної, ті, кого безжалюбно грабовано, обдурювано, століттями тримано в безпросвітній темпоті.

І звертається Довженко до селян:

— Поздоровляємо селян з одержанням всіх українських земель у власність...

І звертається до робітників:

— Поздоровляємо робітників з одержанням заводів і промисловості.

І звертається до всього народу:

— Поздоровляємо весь народ з поверненням повних прав його культурного росту, розвитку української мови. Поздоровляємо українські школи, поздоровляємо наших західноукраїнських дітей...

Він стояв перед народом, легендарний творець «Арсеналу» і «Звенигори», «Землі» і «Щорса». Перед його духовним зором постали Золоті ворота Майбутнього — його мрія, його віра, його дума про народ.

Він жив нею, цією думою... Випошував її в серці на протязі всього життя. Працюючи в різних видах, жанрах мистецтва, постійно бачив перед собою ненаписану велику книгу про народ. Може, мала б називатись: «Золоті ворота». Велетенський, графіозний матеріал мав лягти в її основу:

Це мала б бути книга всього життя...

Так, як «Кобзар».

Або — «З вершин і низин».

Або — «Червоний заспів»...

Мала народитися книга, в якій віще проглядання в день майбутній було сплавлене з роздумами про день сьогоднішній і минулий. Все в цьому творі повинно було підкоритись гармонійному високому ладові думок і почуттів. Епос і лірика, драма і комедія, пафос та іронія — все мало дати митцеві барви, тони для неї, заповітної кпиги...

І така книга створена. Ім'я їй — творчість Олександра Довженка. Сьогодні відчуваємо гігантський розмах його творіння, хоч за обсягом зроблено небагато.

Розмах цей — то політ Довженкової думки від космічного безмежжя до сивої античності. Від рідної пісні, почутої на придеснянських луках і на схилах Карпат, до роздумів про Ель-Греко і Бетховена, Рабле і Сікейроса...

Перегляймо ще раз фільми його. Перечитаймо його статті, кіноповісті, новели, записники, його листування, його малюнки і пачерки. Не відмовляючись від пошуків, Довженко — революціонер у мистецтві — вчить нас: у кожного митця є своя тема, яка повинна хвилювати його ціле життя. Довженкова тема — це Батьківщина, народ. І в розкритті її він ішов своїм шляхом, без найменшого сліду кон'юнктури чи бажання «полегшити» собі важку творчу роботу.

Диханням, кров'ю, зором його книги є наша велика правда, «чисте золото правди»...

Чисте золото правди... Ось найвищий мистецький еталон, за яким карбувалися «Арсепал», «Земля», «Щоре», «Поєма про море», «Зачарована Десна». І ще історичний літопис возз'єднання — документальний фільм «Визволення», закінчений і змонтований напередодні Великої Вітчизняної війни.

«Від людського життя й навіть від життя цілих поколінь людей залишається на землі тільки прекрасне...»

«Треба не боятись високо мислити і свій художницький прапор нести якомога вище...»

Іх треба нагадувати ще й ще — віщі Довженкові слова, живуці краплини його думи про життя. Про «братерство велике, всесвітнє»... Про невтомного будівничого, що не покладаючи рук лелієв своє творіння.

Схилиючи голову, проходьмо крізь Золоті Довженкові ворота...

ЛИСТ У ВІЧНІСТЬ

*...Є слова, як скрегіт жорстких жорен,
поту сіль, смага в устах рабів.
Але є слова, слова, як горен
полум'я, порив, бунтарський гнів.*

*Це слова — що ритм роботи в кузні,
гарт і жар — дзвінка гра супереч.
Це слова — що виклик мужній!
Це слова — що меч!*

Можливо, ці рядки Василя Бобинського чув Галан із уст свого побратима. Можливо, він повторював їх не раз, не здогадуючись, що вони стануть крилатим, поетичним означенням його життя, його полум'яного імені.

Горен полум'я... Порив... Бунтарський гнів...

Так, це Галан. Так, це він — живий, палахкотливий смолоскип. Символ і легенда, пісня і героїзм. Життя, що продовжується і кличе за собою живих.

Сновнюється 30 років тим, які народилися 24 жовтня 1949 року. Вони знають про Ярослава Олександровича Галана з розповідей, книжок, кінофільмів. Кладуть квіти до підніжжя його пам'ятника. Гуляють із своїми вже дітьми — синами й донечками по алеях Стрийського парку. Повертаються додому повз будинок, слава якого належить безсмертю...

Львів, Гвардійська, 18. З будинку чути музику й дитячий сміх. Між третім і четвертим поверхами на східцях — жмуток осіннього листя. Кленові листки — ніби ковані із щирого золота, листя дикого винограду — криваво-червоного кольору... Школярі, мабуть, пазбирали, хтось ленароком обронив листя на сходах.

Ось і вони, ті двері. Чорний гудзик електричного дзвінка, невелике вічко. Тисячі разів за дверима письменницької

квартири озивався дзвінок — спокійний, кличний, веселий, стурбований — залежно від характеру й настрою друзів, знайомих, тих, які шукали тут поради чи допомоги.

24 жовтня 1949 року об одинадцятій ранку дзвінок застав письменника за робочим столом.

Відчинилися двері, двоє переступили поріг.

То була смерть.

...Ти упав від першого ж удару бандерівського сокири-ка. Кров Твоя чиста, кров Твоя благородна, кров Твоя безсмертна, Галаане, червоною повінню залила очі й рядки Твої... Слова набрякли кров'ю, слова захлиналися кров'ю.

Слова бунтували проти того, що діялося тут, слова волали про помсту, про відплату.

А удари падали один за одним... Чи хоч останній, одинадцятий, змусив катів усвідомити скосне? Чи відчуття неминучості кари за нечуваний, сатанинський злочин хоч на мить пойняло крижаним холодом гідкий драглистий глей у тісних черепних коробках цих двох оскраженілих істот?

Ні, ті двоє були всього-на-всього виконавцями «акції» — без серця, без душі, без Батьківщини. Такі категорії, як благородність, доброта, гуманність, так само, зрештою, як і певні ідеологічні засади чи власні переконання, недоступні безвідмовним, тупим, запущеним у серійне виробництво механізмам умертвіння. Автоматам гітлерівсько-бандерівського зразка.

Вони залишили біля порога предмети, що за кримінальним лексиконом називаються речовими доказами: залитий кров'ю плащ і закривавлену сокиру. Незмінні зловісні атрибути мерзенної діяльності мракобісся усіх часів! Саме в цей же день, лише за півтисячі років до смерті Галаана на голову великого узбецького поета і звіздара Улугбека впала сокира, прихована під плащем дервіша. Іспанський поет Федеріко Гарсія Лорка був замордований фашистами під плащем

андалузської почі. Болгарського поета-комуніста Николу Вапцарова фашисти розстріляли у бетонованих стінах офіцерського гарнізонного стрільбища. На шию чеського письменника-антифашиста Юліуса Фучіка потаємно від людських очей було закинута зашморг. У жахливих підвалах Моабіту гільйотиновано татарського радянського поета Мусу Джалілія... У перший же день Великої Вітчизняної війни найвірніші побратими Галана — Степан Тудор і Олександр Гаврилюк — гинуть від фашистської бомби, що обухом упала на Львів. Перед тим, як убити чілійського поета і композитора Віктора Хару, фашисти відрубують йому — сокирою! — кисті рук...

Є щось жахливо символічне в тому, що за сокирою і плащем убивць — від середньовічного фанатика до вифранченого апологета нейтронної бомби і оскаженілого китайського солдафона з мотикою, піднятою над головою художника, — безсумнівна давність генеалогії і непорушності традиції катівського ремесла. Лише одне випустили з уваги ті, хто будь-коли вдавався до послуг плаща й сокири, зокрема й бандерівські вбивці: закривавлена сокира — всього-на-всього шмат важкого, бездушного, пощербленого заліза — рано чи пізніше повертається проти своїх хазяїв. І тоді настає час священної кари й справедливої відплати. І тоді в притихлому залі трибуналу лунає дзвінок судді. Історія нещадно вимітає за поріг натхненників і виконавців будь-якого злочину проти людства. А докази, забуті у поспіху чи викинуті з переляку, залишаються на музейних вітринах. Для перестороги. Для вічного нагадування. І пам'ять людська, глибоко вражена, незагойна, підносить на своїх змозолених долонях іще одне благословенне ім'я сина пароду.

Ти завжди й у всьому був комуністом. У переконаннях і вчинках, у всьому сказаному і написаному Тобою.

Нема підстав брати під сумнів грубезні поліцейські й

слідчі справи, таємне листування адміністративних органів буржуазної Польщі, пунктуальні реляції недремних шпигів, що стосуються Твоєї особи і Твоєї діяльності. У тих позовних паперах Тебе атестують недвозначно: «випробований комуністичний діяч», «видатний комуністичний діяч». Так, усе правильно. Так, усе збігається. Так, Ти був комуністом. І як комуніст пройшов крізь тюрми і переслідування, поневіряння й голод.

«Літ 23, студент-українець, бувший член секції КП Австрії, працює від початку 1925 року як секретар сільського партвідділу та ячейки академічної молоді. Совісний, відданий». Так сказано у Твоїй партійній характеристиці за 1926 рік.

«Совісний. Відданий...» Ця об'єктивна партійна оцінка може бути застосована до всього життя комуніста Галапа. У своєму житті він змінив чимало професій. За шляхетських часів від гімназійного вчителя, музиканта-скрипаля в убогому кінотеатрі, безробітного — до видавця комуністичного журналу. В радянський період від літпрацівника газети «Вільна Україна» — до улюбленого радянським народом письменника, видатного політичного діяча. І скрізь, у всьому був совісним і відданим бійцем партії комуністів.

Таким він і зустрів смерть і безсмертя — віч-на-віч з ворогом, на передовій, на лінії вогню.

Вороги Тебе боялися.

Ти умів одним-єдиним розчерком пера вразити в чорне серце «божого намісника», зірвати облудну маску зі злочинного синкліту святоюрських святенників, затаврувати презирством метких спекулянтів національними святощами. Син українського народу, Ти став караючим мечем правди в його рупці, живим втіленням його незаплямованого сумління.

За своє многотрудне життя Ти навчився розпізнавати ворога не тільки зблизька, але й на будь-якій відстані,

відмежованій кордонами, лініями фронтів, безкошечними просторами ефіру.

І коли в дні Великої Вітчизняної війни по радіо линуло спокійне: «Слухайте. Слухайте. Говорить Радянська Україна. Працює радіостанція імені Тараса Шевченка на хвилі 49,5 метра та радіостанція на хвилі 1209 метрів...», коли починався безпрецедентний в історії двобій із отруйною фашистською пропагандою, люди вірили: Галам скаже правду. Бо це справді голос Радянської України, голос усього радянського народу. І не випадково у полоненого фашистського авіатора було виявлено карту бомбардувань, де поруч із важливими стратегічними і господарськими об'єктами виразно значилося: «Радіостанція».

Ти любив людей любов'ю великою, правдивою. Надто дорогою ціною було здобуте щастя Твого народу, щоб Ти міг дозволити будь-кому з доморощених батьковбивців затьмарювати радість нового, десятками поколінь вимріяного життя.

Слуги мракобісся мали в своєму арсеналі зброю, над виготовленням якої ламали голови найжорстокіші, найпідступніші серед стовпів католицизму ще в середньовічні часи.

І вбивча отрута націоналізму призибувалася, апробувалася не рік і не два. Брехня і підкуп, солодке слівце й пряма провокація діяли часом куди сильніше, ніж вибухівка чи обріз.

Якою ж була Твоя зброя, з якого металу її ковано, звідки воду живу черпано для її загартування,— щоб вірно служила, щоб разючою була, щоб полиском безсмертним сяjala її світла сталь?

З любові і задля любові кувалася вона, пристрастю, ніжністю гартувалася, від самого серця народного брала свою іскрометну ясність. А ще доливано було до вогненного сплаву гнів, що любові дорівнює, сльози материнські й сирітські, незламність великих попередників, радість сучасників і нащадків. І карбувалося Твоє слово при вогні Шевченковому

і Франковому, вливався в нього клекіт безсмертних козацьких послань, пекучий біль антиклерикальних казань Вишеського, і вогнистий сміх Котляревського, і чеховська мудра сатира, й витончена іронічність Гейне... Сам — розвогнений, полум'яний, Ти запалювався від інших, щоб запалювати самому. Ти мав за кровного побратима українця Гаврилюка, але Ти глибоко розумів і шанував поляків Броневського, Бой-Желєнського, Василевську. При Твоїй підтримці «Вікна» пропагували твори революційних поетів Німеччини, Чехословаччини, Болгарії. В евакуації в Казані Тобі потрапила до рук збірка Муси Джаліля «Орденосні мільйони». Ти виявив зацікавлення нею, вчитувався у слова — Тобі було цікаво, як сумлінний перекладач Шевченка й палкий шанувальник Тичини звучить татарською мовою. В нашій уяві Ти — брат по духу Вапцарова та Фучіка, Лорки й Джаліля, Хікмета й Перуди... Тобі була рідною і близькою велика російська література, — і в цьому Ти теж єдинокровний спадкоємець Шевченка й Франка. Тож і сьогодні нехай голосно прозвучать Твої заповітні слова: «Той самий прапор майорить над Києвом і Львовом, Ужгородом, той самий подих волі й творчої праці ліне над степами Чорномор'я і долинами карпатських річок.

Ми здобули це дорогою, найдорожчою ціною, ціною крові наших людей. У пролитій крові багато братньої, російської. Вопа рясно лилася скрізь, де вирішувалось «бути чи не бути» народам, де смертний бій ішов за їх волю і щастя. Величезні простори між Сталінградом і Берліном усіяні могилами москвичів, туляків, сибіряків, як і грузинів, вірменів, азербайджанців — героїв великої справи. Хай же такою самою буде наша любов до них.

Воїни Радянської Батьківщини йшли зі Сходу, і світло йшло з ними. Де вони підняли прапор Перемоги, там не було більше місця для потоцьких і бобжинських. Воїни України вийшли в їхніх лавах на Ельбу й Дунай, на береги Адріатичного моря. В нашій славі є їх слава, як у їх

гордості — наша гордість. Якщо сьогодні незліченні мільйони трудящих зарубіжного світу дивляться на нас, українців, з любов'ю і надією, то в цьому величезна частка заслуги нашого російського брата».

Повторюємо ці слова не тільки як заповіт, а як щоденне, вічно живе кредо.

Доля щедро наділила Ярослава Галаана всіма письменницькими обдаруваннями. Він був майстром прози — строго реалістичної, психологічної, романтичної. Він створив талаповиті п'єси. Навіть ті, які йому так і не вдалося довершити, вражають гостротою колізій, повновагою насиченістю, об'ємністю характерів, брехтівською гротесковістю, неповторним ліризмом. Як і Довженко, Галаан теж міг би сказати про себе: «Я належу до табору поетичного». Уся його творчість — від повістей до памфлетів — то поезія любові й непаветі. Його статтями зачитуєшся, їх слухавши зцени як патетичну й стримано-сувору, нищівно-різку й задушевну лірику. А ще Галаан був поетом рідного Львова, як ніхто, знав і любив його балади та легенди, його вулиці й майдани. Сьогодні він проходить ними й сам як легенда, як подих безсмертної поезії.

Думаю про Тебе.

Як і мої старші товариші, я міг би цілком випадково зустріти Тебе на вулиці, у книгарні, у бібліотеці, в університетській аудиторії. Подивляв би Твою простоту й стриманість, дивовижне багатство знань... Так, Ти б міг прийти до Франкового університету і в 1959-му, і в 1969-му і в 1979-му... Велике свято возз'єднання народу, за яке Ти так палко боровся, завжди приносило Тобі натхнення, піднесення у творчості, додавало нових сил. Приходив би на засідання літературної студії, рекомендував би до друку вірші молодих

у «Вільній Україні», «Ленінській молоді», «Жовтні». Твої безкомпромісні й щирі відповіді молодим літераторам, як та, що сьогодні лежить під склом музейної вітрини, могли б спричинитись до формування не одного таланту, не одне обдарування спрямували б на шлях зрілості, творчого зростаючя. Ти був би оточений гуртом друзів і побратимів, твоя життєва осінь була б відсунута далеко-далеко.

Якби не осінь 1949-го...

Ти міг би написати багато чудових творів. З прем'єри нової вистави ти повернувся б схвильований і трохи втомлений. Піднявшись на свій четвертий поверх, Ти легко натиснув би на кнопку дзвінка, дружина відчинила б двері і Ти переступив би поріг свого затишного дому.

Якби не той дзвіпок, що пролунав тридцять років (тому, якби нога вбивці не переступила Твого порогу...

Зустріч із Галаном завжди залишає незгладимий слід у душі — коли б вона не відбулась! Згодом приходить відчуття причетності до справи, яку письменники-комуністи так пристрасно відстоюють.

Трагічна смерть Галана сколихнула всіх чесних людей, викликала хвилю справедливого обурення проти кривавих найманців — українських буржуазних націоналістів та клерикалів, які благословили це вбивство. І ті, хто ще вчора, можливо, й не прислухалися до голосу Галана, сьогодні ставленням до нього визначили своє місце на барикадах класових битв. На повний зріст постав перед ними подвиг людини, яка в подальшому стала врізцем для всіх молодих письменників.

Галан супроводить кожного з нас у житті, у творчості. Він причетний до кожної схвильованої розмови про літературу, у кожному громадськи значущому виступі, у досягненнях нашої великої багатонаціональної радянської літератури.

У вересні 1974 року авторів цих рядків випала честь бути у складі радянської делегації на міжнародному симпозиумі «Антифашистська література в боротьбі за мир і соціалізм», що відбувся в ЧССР. Майже в кожному виступі звучали імена Горького і Роллана, Фучіка і Ванцарова, Джаліля і Неруди. На повний голос прозвучало там ім'я Ярослава Галана. І в уяві багатьох товаришів постав незабутній квітневий день 1936 року, коли у Львові відбувся Антифашистський конгрес діячів культури, в організації і проведенні якого активну участь брав Ярослав Галан.

— Це була незвичайна людина,— говорив Борис Миколайович Полевой у перерві між засіданнями.— Кожного, хто знав Ярослава, вражали його цільність, благородство, скромність. Та яким нещадним гнівом спалахували Галанові очі, коли він вів репортажі з Нюрнберга, коли викривав запродавців — українських буржуазних націоналістів! Ні погрози, ні залякування, ні підступність ворогів не могли змусити його відступитися від своїх переконань.

На сторінках газетної періодики, в діяльності молодіжних клубів ім. Ярослава Галана, у творчості українських письменників звучить голос Ярослава Олександровича. На сторінках журналу «Жовтень» ведеться рубрика «Пост імені Ярослава Галана». Сьогодні цю назву зустрінете на книжкових виданнях, вона ввійшла в активний літературознавчий, публіцистичний обіг.

«Я подав заяву в Армію. Правда, здоров'я вже такого не маю, нога болить щораз більше, але що ж вартуватиме моє життя після Перемоги, якщо я буду користуватися плодами крові і мук інших? Якщо ж доведеться загинути, не загине пам'ять про мене, і в шумі Стрийського парку шумітимуть і мої пісні...»

Шумлять, ронячи золоте листя, столітні дерева, буйна молода парость тягне до сонця веселе, пружне гілля. Ледь

чутна мелодія торкається серця — може, то мелодія Твоєї скрипки, що мовчки лежить на столі, а вітер, як чутливий смічок, зі Стрийського парку долетівши, торкає струни...

Звучить мелодія...

Я чую її могутнє хоральне наростання, що зливається з ритмом трудового дня. Мелодія торжествуюча, осяйна, переможна. То вічна, незнищенна музика життя, Ярославе Олександровичу!

У ній — Твоє безсмертя.

Степан Будний, молодий, талановитий комсомольський поет, тільки здіймав широкі крила для лету. Тільки зарясніли перші публікації зрілих його творів, тільки було йому побажано доброї пугі в українській поезії. Його рукописну збірку благословив на світ Павло Тичина, і мені ніколи не забути березневого вечора 1958 року, коли Степан Будний читав свою «Марічку», а сивий Тичина не зводив з нього погляду. Тепло, мов батько з сином, розмовляв потім з автором щирих, сонцем налитих поезій... Його життя було коротким і прекрасним, як балада.

Грудень 1957 року. Містечко Струсів на Тернопільщині. Тут, у теплій затишній кімнаті ми познайомилися із Степаном Будним, недавнім випускником Чернівецького університету, молодим учителем і журналістом.

Степан говорив про літературу, про поезію. На столі лежала новісіпька книжка — антологія української поезії. Нещодавно, гортаючи Степанові записники, пощастило потрапити на потатку. Всього кілька рядків, а воскрешають вони той незвичайно щедрий день: «...Купив чотири томник «Антології української поезії». Яке багатство імен! Читаю і перечитую. До чого ж співуча наша українська земля! Який розмах, які оригінальні поети! Десятки з них до цього часу були не відомі мені...»

Він не знає, що незабаром і сам зазвучить у тому велелюдному хорі.

Дзвонив льодяними крем'яками грудень, і голос Степана був дзвінкий, наспівний. Віти самотньої вишні вгинаються під снігом, а він із захватом, любов'ю, піжністю читав Костя Герасименка:

Кудись пливе засніжена акація,
Пехай пливе, забудеться, умре.
Уже поволі стало забуватися
Все пережите, пройдене, старе.

Таким — усміхненим, безмежно закоханим у поезію Степан Будний і запам'ятався.

Прощалися. Поскрипував сніг. На весь Струсів деренчав промерзлий репродуктор. Транслявали веселі частівки. Степан, до слова, попросив вислати для нього пісні, яких співають у моєму — за кілька кілометрів од Струсова — селі.

Зав'язалося листування, надто, на жаль, коротке. Кілька почутих від матері пісень я переписав і вислав наступного ж дня.

Вітер гудить, трава шумить.
А в тій траві жовнір лежить.
Над ним коник зажурився,
По коліна в землю вбився.
Не стій, коно, наді мною,
Бо я виджу щирість твою.
Біжи, кошо, вулицями,
Цісарськими гостинцями.
Ой там будуть женці жати,
Не дай їм ся в руки взяти,
Щоб тя в руки не злапали,
Щоби гривні не обтяли...

Добігає кінь до матері того жовнірика та й розказус,
що син одружиться. І його наречена — «в чистім полі могилочка...»

Була ще там пісня і про доньку, котра перекинулася
в сиву зозулю і закувала «...аж ся взяли луги, луги калинові
від голосу розвивати...»

Лист-відповідь прийшов у кінці грудня.

«...Не зміг відразу відповісти на твого листа. Був дуже
зайнятий. Оце тільки-но повернувся з Києва, де на літстудії
при видавництві «Молодь» обговорювався рукопис моєї
збірки.

Щиро дякую за пісні. Вони мені дуже і дуже потрібні.
Отже, просьба: час від часу посилай мені нові записи...
21 XII 1957

С. Будний».

А потім була зустріч з прекрасною книгою, зігнаною із жмуктів проміння — «Людина до сонця йде». А згодом — ще одна — том вибраних поезій, що його подарувало читачам видавництво «Молодь».

Та повернімося у засніжену білину струсівських вечорів.

«...Вчора раптово налетіла зима. Буквально — налетіла. Вдарив мороз, повіяло вітром, намело снігу... А завтра доведеться добиратися до ссла. Романтика! Чомусь пригадалось: «Дівчино-секретарю, як тебе любили ми. Десь ти за заметами, за спігами білими...» Чогось уявляю себе островом серед білого моря спігів...»

«І ось 1958 р. Яюсь не віриться, що ми на рік стали старшими. Йдуть літа. І аж страшно робиться, що так мало зроблено. Плани залишаються нездійсненими, вірші ненаписаними...

Одна робота виліковує. І це добре. В районській редакції працювати мені досить легко. Трохи обізнався із справами в районі, з сільським господарством. Я ніколи там не одинокий. Навіть тоді, коли нема жодної душі... Я народився для них — для стежок між густими хлібами, для полум'яних маків і скромних волошок. А ромашкові поляни серед веселого лісу! (Ліси є темні, сумні. У нас вони веселі, світлі).

Та, на жаль, зараз зима...

А що у вас нового?..

...Посилаю тобі пару своїх нових віршів...

Щиро дякую за літсторінку. Схвильований віршиками Д. Загула», — пише він 5 січня 1958 року другу в Чернівці.

Останнім часом він так багато відкривав для себе!

«...Учора в одному селі познайомився із поетом-вікнівцем.

[Він] розповідав про Гаврилюка, Тудора, Галана. Був на Антифашистському конгресі у Львові...»

Ним, цим «вікнівцем», був селянський поет Нестір Затираха. Степан підготував до друку поезії свого земляка. Відкрив для себе й те, що скромний струсівський учитель (помер у 1951 році) Адріан Іванчук — відомий революційний поет.

«Нарешті дістав «Вільну Україну» з короткими біографічними даними Адріана Іванчука. Уяви собі, він коліє мене вчив, а я нічого не знав про нього... Це гордість для Струсова...»

І рядки з Іванчукового вірша «Вісті»:

Там, у полі —
Гей, та на нашому Поділлі,
Тополи з вітром гомонять,
Гарцює вітер, мов юнак,
Що вирвався з тюрми на волю...
І буде ясно, сонячно, просторо,
Життя верстатиме новий і буйний шлях,
І прийде сміх, як золото-поколоте,
І буде радість у людських очах,—

стали особливо предметними, значущими.

Я молодий травневий день,
Я п'яний сонцем і квітками,

— хіба не міг би й він, Степан Будний, сказати про себе цими вчителевими словами?

Навдивовижу наповненням було це життя. Ніби кленовий пагір тягся до сонця, до солов'їного щибету, до зір і роси. Пожадливий до краси в житті. Такий — і в поезії. Традиційні зорі, традиційні травневі дощі під його пером вертають собі незаймане первородство. Сила експресії Будного, його дивовижна одухотвореність — дар, притаманний пебагатьом.

...О світе мій сшій,
В житах і калині,
Від твого цвітіння,
Від серця кипіння,
О світе коханий,
Я п'яний,
Я п'яний,
Весняний!

Хотів усе відчутти, все пережити, все до краплі душевне багатство перелити у строфи. Власне, це вже не чотирирядкові катрени з перехресним чи кільцевим римуванням. Певна одноманітність чотириряддя не влаштовує: вірш має бути жиливим, рухливим, а надмір почувань аж перехлюпус в строфі, вона вгніпається, стискається і зненацька випружнюється одверто й повносило.

Кожна гілка бринить,
В небі сонце сурмить,
І дзвіпочки — дзелень:
Добрий день!
Не питай про росу,
Не розшукуй ніде —
Бачиш: день вже іде!
Бачиш: день вже іде!
Людям серце несу
Молоде!

Він творить своєрідний ритмічний взір, дивне прядиво інтонацій, півтонів, переходів. В нього уживається риторика з елегійною півтишею, крик зболеного серця — з ораторською патетикою. Він вчиться і працює, працює і вчиться. І мало хто може здогадуватися, яка важенна праця переливається у рядок, скільки незрілого йде на перенлав.

Пише. Шукає. Перекладає з Адама Міцкевича, Владислава Броневського, Сергія Єсеніна. Емоційна амплітуда нечувано розширюється. Віп — поет любові, покликаний, щоб вславляти і звеличувати її. Але водночас:

Так глибоко, як може людина,
Ціль якої ясна і єдина,

Ціль якої і труд, і горіння,—
Пенавиджу каміння...
...В мене руки вагоміють стислі,
В мене в грудях — незнане кипіння:
Ненавиджу я камені-мислі,
Пенавиджу серцець каміння!

Гарячий, переповнений патхненням, він спрагло п'є з джерела не лише класичної літератури, а й творчості сучасників, особливо ровесників. Не все задовольняє? А своє? «...Віршами своїми я вкрай незадоволений. Виходять вони якісь куці, низького польоту. А кому такі потрібні?

Сувора вимогливість стає щоденною супутницею. І як же хвилюють вірші, хай навіть написані кимсь іншим! Перепишусь, вивчас напам'ять, читає друзям. «Літературная газета» надрукувала кілька поезій Володимира Лучука. До Львова летить радісний ширий лист зі Струсова. Що «любить хороших вірші і, якщо хочеш знати, закоханий в хороших поетів...» Будний прагне широких творчих контактів. Оглядається навколо себе і подає голос, щоб відгукулися такі ж — молоді, запальні, закохані.

Сьогодні з перспективи часу цілком очевидно, що голос Степана Будного починав звучати в унісон тій поетичній хвилі, яку пов'язуємо з іменами Василя Симоненка, Володимира Лучука, Бориса Олійника, Івана Драча, Миколи Вінграновського. У серпневому номері журналу «Жовтень» за 1958 рік саме тоді, коли поетові мало б сповнитися рівно двадцять п'ять років (народився 23 серпня 1933 року), була надрукована перша велика добірка Будного. У редакційній примітці зазначалося, що «його поезії, правдиві і схвильовані, обіцяли українській поезії ще одного співця». Поруч, через кілька сторінок, чи не вперше був представлений читачам Микола Вінграновський...

Взагалі молодість поезії не уявлялася Степанові без звптяжної пісні своїх ровесників, однодітків, котрі не дожили, не долюбили, не деспівали.

Таким був Василь Чумак, спочатку ровесник своїми дев'ятнадцятьма роками, а потім роки Степанові йшли, а Чумакові залишалось дев'ятнадцять. І дев'ятнадцятирічний стає найширшим порадником йому, двадцятичотирьохлітньому.

Життя, народжене в огні,
Щісень стрімкий розгін...
Минувши роки мовчазні,
Прийшов до мене він.
Прийшов як друг,
Прийшов як брат,
Прийше в юнацький світ
Огонь жовтневих барикад
І дев'ятнадцять літ.
І разом нам тепер іти
В дзвінкий щоденний бій:
Його червоні цвіти
Горять в душі моїй.

Коло тем, мотивів, ідей, образів свідчить про духовну спорідненість Будного і з попередниками, і з ровесниками. Більше того, його музи й сьогодні судилося співати юно і кликати за собою юних...

«Людина до сонця йде!» Ці слова стосуються й поета. Що вийде він із рідного дому над нешироким Серетом? Любав і повагу до праці. Що нашентали йому ромашки в зелених житах? Вони сказали йому: будь щедрим, як сонце, чистим, як роса, багатим, як листопадова осінь.

І він був таким. Інакше й не можна уявити собі людину, що обіцяла:

Буду землю палко цілувати,
Де вітри, та сонце, та блакить.
Коли я промовлю тихо: мати!
То вона, кохана, не мовчить.
Чистою рососою враз заб'ється,
До грудей колоссям припаде,

Забришть,
заквітне,
засміється,
Рідна і пахуча,
Як ніде.

Заради землі, навіки відданої сонцеві, він рішуче стає на «лісенний пост». Тому одержує високе право сказати:

...Щодень
І кожен час
Несу святу тривогу
За нашу
Правду,
Пісно,
Стяг,
За нашу перемогу.

Ні, нелегко було нести цю тривогу. Але Степан піс її — і коли був студентом Чернівецького університету, і коли навчав дітей у рідному селі, і коли прийшла до нього тяжка, невylieковна недуга.

З болю, страждань народжувалися лікарняні, «онкологічні», як називав їх сам поет, вірші. З чорними жоржинами порівнював поет свої переболені пісні. Потім прийшла інша назва — «Щоденний бій».

Щоб тільки жить, щоб тільки жить,
Брести в поля, на луки,
Співать пісень і птиць любити,—
Все можна знову повторити
І витримати всі муки.

Навіть у тяжкі хвилини, коли нестерпно боліли рани від частих операцій, Степан ні на мить не зраджував свого сонячного світовідчужання, своєї глибокої любові до людей. Людина і сонце — скільки б не повторювались ці образи в його поезії, вони завжди хвилюють, бо повні глибокого змісту.

Ще кілька записів.

«...Через годину або й скоріше мене візьмуть на операцію... Отож посилаю тобі привіт своїми останніми віршами.

Запитаю в Лесі Українки,
Як не гнутись кволому мені.
Ходить квітень збуджено і дзвінко
У моєї коханої сторони».

«...Думаю, що у сильних духом людей страждання повинні перековуватись на мужність. Тому останнім часом я змінив загальний тон своїх віршів. Його можна виразити рядками мого останнього вірша:

Я — молодий нащадок Прометея,
Я — дух його.

Читаю Лесю Українку. І якось глибше розумію її, ніж розумів до цього часу...»

«22 III 1958.

Часто мені сниться долина червоних маків. Я йду по ній, а маки доторкаються аж до коліп і обпікають. Такі гарячі. Над головою дзвенить небесний дзвін. Він став білим від розпеченого сопця. І летиться музика білого світла. Воно затоплює мене. А стежка під ногами тепла-тепла.

Коли це було? В дитинстві чи минулого літа?

Але і досі сняться мені червоні маки. Гарячі, як справжня поезія, народжена великим серцем. І я забуваю про свою педугу, про свої фізичні і душевні болі...»

В задушливій палаті, де стогін і горе, хворому сняться маки...

«26 III 1958.

Приїжджала мама. Стара, похила. Нічого мені не привезла, лиш букет білосніжних пролісків. Ніби відчувала своїм материнським серцем, чого я прагну...

1 квітня

Надвечір пішов сніг... І здавалось, ніби на клумбах в онкодиспансері зацвіли проліски. На мокрій землі вони

швидко танули. Та на їх місце падали інші, і волога земля весь час цвіла.

13 квітня

..Витернів би пайтляжчі муки, щоб відвоювати в смерті ще декілька років життя.

Появляться пові кінофільми, пісні, симфонії, нові вірші напишуть відомі і невідомі поети — і всього цього я не чутиму, не бачитиму.

21 квітня

Поборов себе, поборов страх перед смертю. Починаю готувати збірку.

23 квітня

Перший весняний дощ. Я так хотів його зустріти і проспав. Прокинувся, а на заході лиш темпо-снігі хмари і по дорозі струмки течуть.

Деревя стоять мокрі, радісні. На бруньках кравляни води. Світяться на сонці, як дорогоцвіти».

Цими рядками закінчується учнівський зошит у широку лінійку. 20 червня 1958 року Степана Будного не стало. Літо було цвітом, ріками пахоців повнилися вулиці поетового містечка. Там, на околиці, впритул до широких полів знайдено місце для останнього спочинку. Недалеко, за кілька кроків від Адріана Іванчука.

Скільки нерозквітлх надій, недомріяних дум, невиспіваних пісень! І прийдуть буйногороді племена юних співців, доточать своєю жагучою любов'ю, дзвіпким легот строфи молодечу пісню, обірвану на найвищій поті. Воістину «життя коротке, та безмежна штука і незглибиме творче ремесло».

ТРУДИ І ДНІ

...І згадуєш осінь його рідного села — з бабиним літом, біленим-перебіленим, мов конопляне повіємо. Тоді й води в річках пахнуть коноплями, поля — печеною картоплею... Гарячим бурштином палахкотять кукурудзяні качани, вив'язані в довжелезні вінки. Калина дихає ранковими холодками, горіхи голосно луцаться, шерхотить соняшникове листя. Дзвонять переспілі кружала, туго набиті ядрними зернятками...

Коли думаш про творчість Володимира Гжицького, на гадку найчастіше приходить назва знаменитої Гесіодової поеми *. Знаючи по-хліборобськи працьовиту вдачу Володимира Зеноновича, знаючи його давпі, це з юнацьких часів симпатії до поезії древніх римлян і греків (що не заважало йому захоплюватися усім талановитим і прекрасним, створеним і майстрами сучасного письменства), можна вважати заголовок цієї статті виправданим. І, думаючи про ужиток письменника, порівнюєш кожну його трудову динцу з тією порою в природі, яку називасмо щедрою, золотою.

Соняшник — це ніби своєрідний герб Поділля, зокрема тієї частини її, якою є письменникова батьківщина Теробвляниціна — зелена, родюча, щедра. Це ніби про неї сказав Іван Драч:

Земля ця з попелу. Століття перетліли
І сипали цей поліл з рукава...
Земля ця з кременю, це предки скременіли,
Та й пил доріг — це пил мого ества...

Вона й справді — з чорпозему, кременю й попелу. Вона, мов соняшникове кружало зерпятами, набита крем'яними

* Гесіод — давньогрецький поет, автор поеми про хліборобів «Роботи і дні».

пожами, череп'ям, зотлілими стрілами татарськими... Сліди Паливайка, Сулими і Кривоноса. Легенди, що корінням сягають сивих віків, часу Василька Теробовльського, звеличеного «Повѣстю врѣменныхъ лѣтъ».

Така вона, земля, що родить хліб і сонях, дерево і камінь, що подарувала талант вчаровувати людські серця не одному письменникові й художникові — Володимирі Гнатюку, Михайлові Паращуку, Михайлові Бойчуку, Адріанові Іванчуку, Лесю Курбасу, Соломії Крушельницькій. І є на цій землі село Острівець, де й поппи стоїть досить просторий будинок сільської школи — не одно покоління переступало її поріг...

Багато років тому сільський учитель Зенон Гжицький отримав нове призначення. Наступив день від'їзду, що запам'ятався його синові Володимирі: «...на нашому подвір'ї стояло кілька підвід, на які вантажили речі нашого дому. Мені сказано, що ми переїжджасмо в інше село, на нове місце. Я добре не розумів, що це за пове місце, і не хотілось покидати старе. Тут я мав товаришів, сільських хлопчаків, а там хто знає, що буде. Одначе роздумувати не було часу, мене покликали сідати на фіру, на якій вже сиділа моя мати з маленькою сестрою і ще меншим братом. Я поцілував на прощання товариша моїх забав, і він подарував мені великого, як решето, соняшника. Була осінь. Мені було тоді п'ять літ. Стільки спогадів залишилось від Острівця, де я народився 15 жовтня 1895 року...»

Так почалася мандрівка до сусіднього села Довге, так лягла перша дорога у світ широкий... У біографії Володимира Гжицького це епізод значний, пам'ятний. Ось автобіографічне визнання: «Завжди я любив свос мальовниче село Довге. Заслонене від східних вітрів горою Бердою, воно розстелилося вздовж Серету, милої річки, що омивас також і Острівець. Ці два мої рідні села, наче дві дорогі намистинки на срібній живій нитці. Як чудову природу села, любив я і його мешканців, любив наших сусідів, особливо їх дітвору, з

якою бавився, любив і старших, а знав їх дуже багато, бо часто приходили за порадами до мого батька-вчителя, єдиної на той час освіченої людини на селі».

І країни не забули суворого і вимогливого «професора», його дружини, синів Степана і Володимира. Коли 1957 року до Острівської сільської бібліотеки прийшла книжка з де-що загадковою назвою «Чорне озеро», вона блискавично була «зачитапа», бо написав її «папа» письменник. Сказано ж виразно: «народився в Острівці».

Відомий український радянський прозаїк. Неповторний, своєрідний характер, велика душевна щедрість, що вчувається за кожним словом.

Про Володимира Гжицького нелегко писати. Це, мабуть, відчував кожен, хто брався за перо. Зустрічаючись, розмовляючи з Володимиром Зеноновичем, щораз відкривав для себе нові деталі й подробиці, що істотно доповнюють образ письменника й людини. Вони, ці деталі, раптом осявають по-новому все його життя, многотрудне, щедре на добро, неспокійне і разом з тим чисте й рівне, як вогонь надійної ватри.

Він пройшов стільки доріг, стільки перебачив, пережив! І коли дивнися на портрет письменника роботи Еммануїла Миська, ніби відчуваєш на собі отой всезнаючий погляд, хоч письменник весь у собі, у своїх думках і переживаннях. Декому цей портрет може видатись некрасивим, з надто грубуватими рисами, тяжко опущеним підборіддям. Від мореного дуба щось, від збручанського язичницького Світовидя, від крутої селянської натури. Та досить глянути збоку — вловлюєш риси ніби аж дитинячої беззахисності, безмежної ніжності.

Літературна і життєва біографія Володимира Гжицького відомі. Бібліографія зафіксувала десятки «позицій», присвячених його творчості — досліджень, статей, нарисів, рецензій. Все ж у думці хочеться пройти шляхами письменникового життя, в якому були такі хвилини, які можна означити

словами його улюбленого поета О. Олеся: «З журбою радість обнялась...»

Було всього.

Насамперед: що збудило любов до літератури? Одне безсумнівне: початок життєвого і творчого шляху Гжицького був осяяний генієм Івана Франка, і це не могло не відбитись на вразливій юній душі.

Вчився він тоді (це було 1910 року) в четвертому класі Тернопільської гімназії. Одного дня дійшла чутка, що до Тернополя приїжджає геніальний Каменяр, він читатиме в Міщанському братстві свою поему «Мойсей». Вся гімназія вирушила на вокзал.

«Учні ламали ряди, бігли за фіакром. За ними прибіг і я до клубу. Народу було багато, в основному гімназисти і вчителі. На сцену вийшов невеликого росту дідусь, ведений під руку професором Яремою... Почалось читання. Читав, проте, свою прекрасну поему тихо... Закінчив прологом до «Мойсея». Тут його голос зазвучав трохи сильніше, але без натяку на художнє читання...

Таким він і залишився в моїй пам'яті, і за це я вдячний долі».

Війна 1914 року перервала навчання. Довелося залишити гімназію; закінчено її лише 1917 року. Тоді ж познайомився з російськими солдатами, революціонерами.

«Чергувались події, одна сенсаційніша від іншої. Убивство Распутіна, детронізація Романових, Керенський, наступ Брусілова, нарешті — Жовтень і Ленін. Тоді вперше це ім'я в Галичині засяяло яскраво».

А в Галичині все залишалося по-старому. Повернулася Австрія із колишніми порядками. Гжицького мобілізували. Офіцерська школа в Єгерндорфі, потім — у Кам'янці-Струмиловій. Тим часом «тюрма народів» Австро-Угорщина розпадається. Нова мобілізація — цього разу в УГА. Розчарування і душевний біль. Після одного нічного бою з легіонерами Галлера він переходить Збруч. Згодом

добирається до радянського Харкова. Так почалося нове життя...

Харківський період життя і творчості Володимира Зеноновича — найяскравіший. Де тільки, ким тільки не працював — кур'єром, рознощиком газет, робітником у млині. Потім — навчання в інституті лісівництва. «Лісником я не став практично, але в душі залишився ним, і нічого я так не люблю, як ліс»,— признається письменник згодом.

Спрага творчості привела його на збори «Плуга». Так став «селянським» письменником з членським квитком № 23. На все життя зберіг вдячність до свого наставника, всеукраїнського збирача молодих літературних сил Сергія Пилипенка, до Остапа Вишні, до Олександра Довженка... Десь, мабуть, повинен би відшукатись один із Довженкових дружніх шаржів: Гжицький із трембітою в руках. Бо ж перша його книжечка була поетичною, називалась «Трембітніні тони» — в ній запекалася туга за під'яремною Галичиною. Про збірочку цю Володимир Зенонович згадує зняковіло усміхаючись,— адже ж цілком присвятився прозі. Писав романи й п'єси, оповідання й нариси. Та поетичний струмінь живить усю його творчість.

Рік 1923-й. Брав участь у з'їзді селянських письменників у Москві, слухав Максим Горького.

Рік 1925-й. Написав п'єсу «По зорі». Перша українська радянська п'єса, що йшла в Харківському театрі юного глядача.

Рік 1929-й. У «Літературному ярмарку» публікується перший великий роман письменника «Чорне озеро».

Одночасно Володимир Гжицький працює і в літературно-мистецькій та громадській організації «Західна Україна», яка об'єднувала західноукраїнських письменників, що жили на Радянській Україні (Мирослав Ірчан, Дмитро Загул, Василь Бобинський та інші) і підтримувала зв'язок із побратимами за Збручем — Ярославом Галаном, Петром Козланюком, Степаном Тудором...

На цей час припадає розквіт літературної творчості письменника. Невтомно подорожує, збирає матеріал для великих художніх полотен. Широковідомий роман «Чорне озеро» і з'явився після однієї такої поїздки на Алтай.

Роман витримав кілька видань, його було перекладено на російську мову. Письменник Арсен Ішук у передмові до нового видання роману в 1957 році пише: «Були тоді жваві обговорення, висловлювання, різні міркування, що пов'язували «Чорне озеро» з твором Івана Ле «Роман міжгір'я». Порівнювати ці твори були підстави. І перший, і другий торкалися важливого питання — соціалістичного перетворення життя на колишніх окраїнах Російської імперії».

Ідучи за традицією української літератури, Гжицький з симпатією говорить про народи Алтаю, показує життя місцевої інтелігенції, виводить образ комуніста-росіянина Смирнова, що протистоїть обивателеві-великодержавникові Ломову. Місцевий лікар Темір уособлює здорові сили народу, пробудженого революцією. Заслугою письменника є те, що він «прилучив» до української літератури чимало тем, образів, мотивів, які раніше здавались екзотичними, далекими. Письменник подарував нам твори з життя людей Алтаю, Півночі, з притаманною йому сумліпністю відтворює він у своїх полотнах побут, історію, етнографію народу «оленярів, мисливців і рибалок».

Незвичайно плідним було перше десятиліття творчості Гжицького. Багато друкується. Іде на Донбас, «засекретивши» письменницьку професію, працює бетолярем, кріпильником. Пише роман про шахтарів. Укладає угоду на видання п'ятитомника. Перший том, з портретом автора роботи Василя Касіяна, у його ж оформленні, виходить 1933 року.

...Минали роки. Десятки з них — щоденна літературна праця. Тисячі людей пройшли перед зором письменника. Найвірніші друзі, приятелі-літератори, побратими. Цікаві спомини Володимира Зсноновича писані радше на прохання молодших його товаришів, ніж для того, щоб домалювати

картину літературного життя 20—30-х років. Наша мемуаристика багата книжками про той період, але й скромні нотатки Гжицького вносять чимало штрихів у, здається, викінчену літературно-мистецьку панораму тих літ. Ось декілька коротких характеристик. В них майже з протокольною точністю зафіксовано образи товаришів по перу, щиро шанованих Гжицьким.

Про Володимира Сосюру:

«Пригадую його в простій шинелі... в будьові, великих солдатських черевиках. Лице гарне, смагляве, очі чорні, циганські, чоло закривала кокетлива гривка... Популярність завоював собі цей юнак, прочитавши «Червону зиму» своїм ніжним співучим голосом».

Про Павла Тичину:

«...Я бачив і чув Павла Тичину. Павло Григорович читав свого прекрасного вірша «Вітер з України». Вище середнього росту, з гарним блідим обличчям, у пенсне, Тичина зробив на мене величезне враження і самою появою, і красою вірша, якого прочитав...»

Про Василя Бобинського:

«Це був поет, як кажуть, з божої ласки і зачинатель нової пролетарської літератури на Західній Україні... Я сердечно полюбив цього ніжного, скромного, талановитого товариша...»

Багато розповідав Гжицький про друзів-земляків — Мар'яна Крушельницького, однокласника по тернопільській гімназії, Леся Курбаса — людину, що «поєднувала в собі прекрасні риси: зовнішню гожість, розум, високу інтелігентність».

Можна було б продовжити галерею незабутніх образів. Добро і краса. Честь і обов'язок. Праця й патхпennя...

Довгі ряди книг у його робочому кабінеті. Він думав про їх творців як про живих. «Щоб нові покоління, щасливі,

що живуть у радісні роки розквіту української радянської культури, знали й пам'ятали...» Тих, перших. Той буйний, співучий виквіт пореволюційний, що натхненно славив молоді республіку.

Спадщина письменника багата й різноманітна. «Повернення» — збірка оповідань; романи «У світ широкий», «Великі надії», «Опришки», «Слово честі»; повісті «Пустинний берег», «Кара»; п'єси, нариси, статті, книжки для дітей. Можна подивуватись і позаздрити певтомпій працьовитості письменника, і радіти його вмінню, дарові поетизувати добро, красу, людяність у найрізноманітніших виявах.

Після виходу збірки «Повернення» хтось із критиків зауважив «слабкий інтерес до людини» в новелі... «Лось». Яка кричуща недалекоглядність! Таж ця перлина новелістики — про людину від початку до кінця. Прекрасна поема в прозі, палкий гімн людяності, красі кохання!

«Серед найвизначніших творів Володимира Гжицького слід поставити і роман «У світ широкий» (1957—1962). Все тут підпорядковане реалістичному, часом фактографічному відтворенню подій великої суспільної ваги... Час, схоплений в романі, події, деталізація розвитку головного героя на цей час такі розгорнуті, що є всі підстави визначити діалогію... як спосіб значної теми і значного масштабу. Діалогія Володимира Гжицького стоїть поряд і доповнює трилогію Петра Козланюка «Юрко Крук». Доповнює в своєрідний спосіб, піде не повторюючись». Так літературна критика в особі С. Шаховського трактує цю широкоформатну річ. Гжицький показав себе як майстер епічного розмаху, десятки людських долі проходять перед нами. А яка широка «географія» твору! Тут і незабутня ділова лісничівка, і фронти першої світової війни, і молодий український радянський Харків, і суверен Північ, і залиті сонцем вулиці рідного Львова.

Володимир Гжицький зробив мистецькі відкриття не тільки в просторі, а й у часі: він умів прочитувати історію недавню й давнину, його твори на історичну тему

мають той великий ідейно-патріотичний заряд, що здатен формувати найвищі громадянські почування.

«Опришками» та «Кармалюком» Володимира Гжицького зачитуються і дорослі, й молодь. Витоки цих двох речей починаються, мабуть, із тієї ж таки подільської, теребовлянської землі, де й досі в народі побутують легенди й пісні про славного Довбуша і невмирущого Кармалюка. Травневими ранками вітер витрушує краплі роси із буйної порослі акацій, що загіздилися серед фортечних мурів Теребовлі. Хто зна, може, тут уперше почуто легенду чи розповідь, від яких пішли перші сторінки «Довбуша»?

Початкові розділи роману «Опришки», як знаємо, вперше публікувалися ще в журналі «Західна Україна». Пізніше була створена п'єса «Пісня про чорних хлопців». І лише 1962 року письменник довів свій задум до кінця. Власне, роман про опришків був написаний запово. Твір цей небезпідставно вважається одним із кращих у доробку письменника. Додамо — і в українській літературі. Гжицький не побоювся «конкуренції». Якось признався Гнатові Хоткевичу про свій намір, і той зауважив: «Завжди, коли я задумую якусь річ, хтось візьме і забере тему...» — «Я заперечив,— розповідав Володимир Зенонович у своїх мемуарах,— сказав, що про Довбуша і ті часи можна писати безліч повістей, і всі вони будуть різні. Він (Хоткевич.— Р. Л.) погодився».

Не час і не місце порівнювати «Довбуша» Г. Хоткевича і «Опришки» В. Гжицького, та відзначимо, що В. Гжицькому передусім ішлося не так про особу славного ватажка, як про його оточення, отой загал, що сформував, породив Довбуша — народного героя. Письменник мусив відмовитися від численного матеріалу — фольклорного, епістолярного, такого вдячного для романтичного пера. Чимало фактів, подій, ситуацій В. Гжицький використовує лише як основу для творчого переосмислення. Так, польський поет-сентименталіст Францішек Карпінський у своїх мемуарах розповідає про напад Олекси Довбуша на маєток своїх батьків у Голоскові

на Покутті, під час якого Довбуш зберіг життя матері й не-мовляті — майбутньому поетові. Він навіть просив назвати хлопчика Олексю, та знаємо, що це прохання не було вико-нано, більш того — батько водив малого Францішка на стра-ту опришка Василя Баюрака...

Історичний факт, поданий Карпінським, Гнат Хоткевич використовує максимально. Він майстерно розписує епізод, ставлячи наголос на моральній вищості Довбуша, його бла-городстві. Перед читачем постає образ Олекси в ореолі ро-мантичної піднесеності. Шляхетність, благородство отамаана опришків, ясна річ, цікавить і Гжицького, проте автентич-ність факту має для нього другорядне значення. В. Гжиць-кий відтворює правдиву, історично переконливу атмосферу доби. Пастуший ритуал чи гульбище підплого панства — все «зроблено» добротню. Твір читається як достовірний документ епохи і як своєрідна народна оповідь, пронизана духом пісень та легенд. І тому таким близьким навіть для сучасного читача є те, що думав, як уявляв собі свого захис-ника простий люд. У творі діють і месники-гуцули, і покрив-джеші бойки, і подоляни, і запорожець Михайло Козак, і по-ляк Андриць, і пімець-коваль Йоган Шульц...

Високим почуттям вселюдського братерства трударів пронизані діалоги людей, які розмовляють різними мовами і які порозумілися між собою мовою спільної боротьби. Гу-рала і гуцула ріднить ідея «зрівняти світ», і це символічно.

«У нас у Татрах був колись славний на всю Польщу розбійник Яносик Пенза,— каже Андриць.— Його також боя-лись наші. Грабував для себе. І жив, мов якийсь князь, і батьки його розкошували на награбованому. Довбуш не та-кий, він не грабус. Довбуш дійсно світ рівняє. Але собі не берє. Я не раз хотів дізнатися, хто він, звідки взявся, хто дав йому таку велику силу, хто дав такий розум? Тепер хочу піти в свою вітчизну, під Татри, і там прославити його ім'я.

— А його вже знають і там. Його знають словаки, чехи, знають польські гуралі, твої, сину, брати. Знають! Слава

його, як пташка, на місці не сидить, а літає по світу,— відповідає сивий ватаг Юринга».

Зауважимо принагідно, що Гжицький майже не стилізує мови. Гротеск, лірика, гумор — все тонко переплітається в цьому творі, все до речі. Не забули б іще одну особливість, тільки Гжицькому притаманну: багатючий світ природи живе в «Опришках» повнокровно.

Історія владно кличе письменника до нових тем, образів. Власне, до нового їх прочитання, бо, скажімо, про Довбуша писали і Юрій Федькович, і Гнат Хоткевич, і Леонід Первомайський. Цікаву повість у легендах створив Роман Федорів.

Багато написано і про іншого народного героя — Устима Кармалюка. І от перед нами історична хроніка, що має на меті показати життя легендарного селянського ватажка. Белетризована хроніка Володимира Гжицького про Кармалюка, на відміну від романтичних «Опришків», писалася з суворим урахуванням документального матеріалу, причому іноді явно тенденційного. Скажімо, у польського буржуазного історіографа Антонія Ролле, який писав про Кармалюка, все зводиться до того, щоб принизити нашого національного героя, зробити з нього розбійника.

Полишаючи второвані літературні шляхи, Гжицький шукає своєї концепції, свого розуміння постаті Кармалюка. Конфлікт, що виростає з побутових стосунків між панами і Кармалюком, набирає значної соціальної гостроти ще й тому, що з природи Устим добрий, гуманний, «бо сам душу має», як співається в народній пісні. Боротьба «за себе» переростає в боротьбу «за всіх», здорова народна мораль вступає у двобій з розтлінним, облудним світом панської сваволі. Тому-то публіцистичний пафос тут доречний. Більше того, можливості цього жанру дозволяють письменникові оцінювати певні події і факти з точки зору людини і громадянина середини ХХ століття.

Та залишимо читача наодинці з твором, відзначивши хіба ще одну немаловажну рису. При всій спорідненості «Кармалюка» з «Опришками» Устим Кармалюк мислить себе уже як син усього, хоч розрізненого тоді, українського народу, що і над широким Дніпром, і на зеленому Поділлі, і в синіх Карпатах стогнав під панським ярмом.

З авторської оповіді дізнаємося, що подільські хлопці свого отамана часом називали Головачем. Характерно, що це ім'я народ дав і Довбушеві. Сам Устим неодноразово підкреслює спорідненість своїх дій з боротьбою карпатських опришків.

Знаменна розмова Кармалюка з селянами:

«— Наше завдання одне: знищити панів на всій Україні. Ми почнемо, а за нами підуть сотні й тисячі знедолених. Про Гаркушу чули?

— Як не чути, чули.

— А там, за Збручем, жив і воював з панством славний отаман повстанців Довбуш. Вони опришками себе називали. Так ось, Довбуш із своїм загоном нападав на панські двори, на корчми, на багатіїв... Гроші роздавав бідним. І я так хочу робити. Чи згодні зі мною?

Погодились усі до одного».

Ріднить «Кармалюка» з «Опришками», між іншим, і безмежна авторова закоханість у природу. Зрештою, це визначальна риса усієї творчості письменника. І тут зазначимо, що Гжицький — палкий публіцист і лицар на терені охорони рідної природи.

А кого залишать байдужим оці рядки з «Кармалюка»: «Село спало і спило-марило травнево. Сонні хатки виблискували сріблясто-білими боками. Дрімали біля них засніжені буйним квітом сади. Угорі тремтіли зорі, доганяв білі хмаринки збиточник-місяць, а на узліссі, що підходило мало не під саме село, заливались, не вмовкаючи, солов'ї...»

Книжки Володимира Гжицького виховують і вчать. Любіві до природи. До рідної землі. До Батьківщини.

Твори письменника справді пішли «у світ широкий». Кілька видань російською мовою витримав роман «Чорне озеро». На польську, словацьку, болгарську мови перекладені інші твори письменника.

Гортасмо видані в Польщі «Петрикові чорпогузи». Переклад цієї книжечки — свято не тільки авторове. Це ще один скромний віддарунок наших друзів українській літературі за велику перекладацьку працю не одного покоління українських письменників.

Прекрасний знавець кількох слов'янських мов, Гжицький дав нашому читачеві у своєму перекладі романи й повісті Казімежа Тетмайера, Болеслава Пруса, Габріелі Запольської, Бруно Ясепського. Переклав він і поему Юліуша Словацького «Батько зачумлених», а також окремі вірші Адама Міцкевича, Станіслава Виспяńskiego, Юліана Тувіма. Популяризував і болгарських літераторів. А для антології сербо-лужицької поезії переклав низку лужицьких народних пісень.

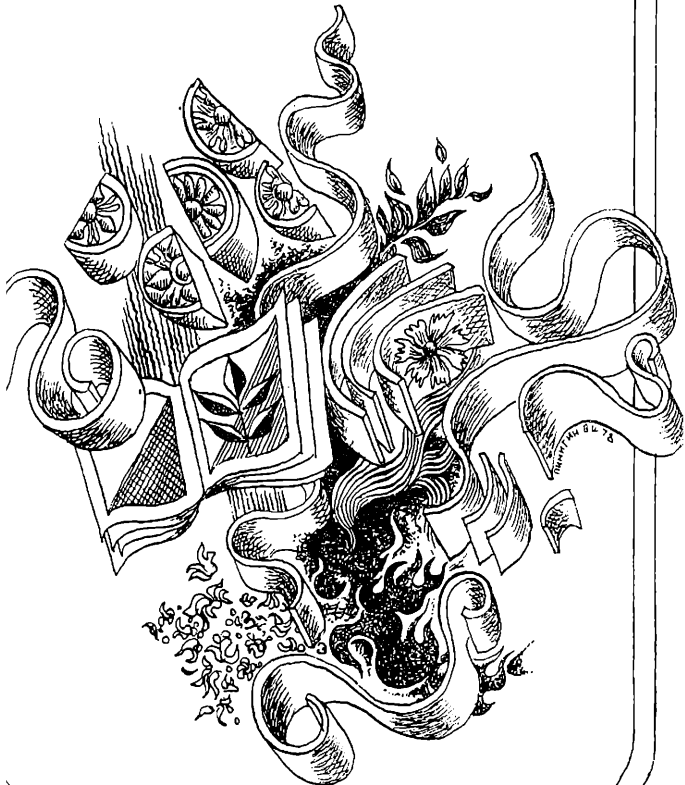
У мемуарах письменника знайдете захоплюючі відгуки-спомини про зустрічі з Володимиром Маяковським, Тіціаном Табідзе, Паоло Яшвілі, Михасем Зарицьким і Ніколасом Гільєном... Доля вже на самому початку творчого шляху звела Володимира Гжицького з багатьма яскравими талантами, і вона ж віддячила письменникові за його чесне серце і роботящі руки.

Життя надихало письменника на створення книг, життя дописує сторінки його романів і повістей, повел і нарисів.

Чимало подій і явищ охопив Володимир Гжицький у своїх творах. Змінилися часи. Змінилися люди. Невпізнапно змінилися і два найрідніші для письменника села — Острівець і Довге. Якось письменник був запрошений до Чернівців, де випускниця державного університету Гаїна Товпіга (родом із Довгого) захищала дипломну роботу про роман «Опришки».

Напередодні письменникового сімдесятип'ятиріччя стала ще одна хвилююча подія. У тому Острівці, з якого майбутній письменник повіз незабутній золотий сонях, біля школи зустрівся Володимир Зенонович з своїм ровесником, другом далеких дитячих літ. Двоє сивих, як голуби, людей міцно обнялися. І здалося, що подарований колись селом отой сонях повернувся до земляків сонцем письменницького дару...

ДЖЕРЕЛА
ЄДНОСТІ

ЕСТАФЕТА ВІЧНОГО ПОБРАТИМСТВА

Є слова, значення яких з плином часу не тільки не гьмяніє, а чимраз яскравіше розкривається в новому змісті, набирає щораз вагомішого звучання. До таких належить слово побратимство. Первісне його значення — близькість окремих людей. Сьогодні ж ми говоримо про побратимство народів, літератур...

Побратимство... Я назвав би це слово щасливим. Бо народилося воно з найчистіших, найсвятіших джерел. Воно, це слово, перетривало лихоліття, випробування, не гублячи нічого з своєї первозданної цінності, з своєї найдорожчої суті.

Початки нашого братерства — у слові, що йшло від серця до серця, від народу до народу.

...Я дивлюся на величний пам'ятник Івану Федорову у Львові, і на гадку приходить історичний факт: після смерті славетного першодрукаря на вимогу кредиторів зібралася судова комісія — списати і оцінити небагате друкарське майно. З протоколу комісії дізнаємось, що серед майна Івана Федорова була рама з набором одного аркуша якоїсь книги. Що то була за книга — невідомо. Але трепетне сяйво заглавних федоровських літер, що спалахнуло в Росії і обійшло всю Україну, як знак віковичної нашої спільності, знак єднання, взаємопізнання і взаємозбагачення, нагадує про великий людський і громадянський подвиг «друкаря-москвитина».

Могутній творчий імпульс, даний Іваном Федоровим нашій культурі, приніс щедрі, благодатні наслідки. І саме йому, великому синові російського народу, завдячуємо тим, що «400 років тому одержимістю першодрукаря Івана Федорова та його натхненними сподвижниками було надруковано наші книги-первінці, і серед них той унікальний Буквар, перший

Буквар землі української, що від його кореня розрослося могутнє дерево нашої писемності, культури, вибуyla багатуща мова нашого народу, на основі якої склалась одна з найяскравіших слов'янських літератур, котра нині здобула таке шапобливе визнання в сім'ї соціалістичних націй та народностей Радянського Союзу, викликає — своєю класикою та сучасною творчістю — дедалі ширший інтерес у всьому світі» (Олесь Гончар).

Федоровська книга... Вона творилася щоденною мозольною працею, виколисувалася, наче улюблена дитина. «..Повинен я духовне насіння розсівати по світі і всім роздавати належну їм духовну поживу...»

«Всім роздавати належну їм духовну поживу». Кредо Івана Федорова набуває особливого змісту, коли згадати, що десь у ті часи один шляхтич писав: «Найнепокірливіші самі та й інших найбільше заохочують до непокірності ті українці з плебеу, які вмють читати своє письмо... Отже, треба щоб у своїх інструкціях економів були зобов'язані щільно стежити, аби хлопські діти при звичаювалися не до книжок, а до плуга, рала, ціпа...»

Ця «настановна» й діяла на наших землях. І не одне століття!

Книги, творенню яких присвятив усе життя Іван Федоров, віддавши їм пориви своєї душі, своє натхнення, жар свого серця,— книги не раз єднали наші народи. Згадаймо таке звичайне для нас: українець Микола Гоголь збагатив своїми творами російську літературу, а без книг росіянки Марії Вілінської — Марка Вовчка — ми не можемо уявити собі української літератури. А скільки сердечної любові, щедрості таланту віддав Україні декабрист Рилєєв, залюблений у її думи, в її історію! Або згадаймо, з якою щирою теплою, любов'ю вітав нашого Кобзаря Добролюбов! Чи уявімо собі, як читав Шевченка селянам у Мануйлівці Максим Горький. А з яким хвилюванням Лев Толстой посилав свого сина до Марії Зап'яковецької попросити на

пам'ять хустину, в якій вона грала «Наймичку»! Сердечно, по-дружньому обіймав Петро Ілліч Чайковський Миколу Віталійовича Лисенка, прослухавши героїчну музику «Тараса Бульби».

...У тісній кімнатці сидить двадцятидвохлітній юнак із високим чолом... Коли б ми могли через його плече поглянути на книжки й рукописи, ми прочитали б:

І всі ми вірили, що власними руками розіб'ємо скалу, роздробимо граніт, що кров'ю власною і власними кістками твердий змуруємо гостинець, і за нами прийде нове життя, добро нове у світ...

Перекладено 24-й розділ «Капіталу» Карла Маркса... Статті: «Що то є соціалізм», «Література, її завдання і найважливіші ціхи...» А ще — переклади творів Успенського, Добролюбова, Писарева...

Великий Каменяр, як відомо, був невтомним перекладачем, пристрасним популяризатором творчості письменників братнього російського народу. Досить нагадати його статті про М. Є. Салтиков-Шчедріна, І. С. Тургенєва, Льва Толстого, М. Г. Чернишевського, Гліба Успенського, Максима Горького... А скільки зусиль доклав Франко до видання перекладів творів Пушкіна, Гоголя, Тургенєва, Некрасова та інших російських класиків! Це ж йому належать знаменні слова: «Коли твори літератур європейських нам подобались, порушували наш смак естетичний і нашу фантазію, то твори росіяни мучили нас, порушували наше сумління, будили в нас чоловіка, будили любов до бідних і покривджених».

Доречно нагадати, що твори Франка завжди мали щиріх прихильників у Росії. Так, свого часу видавництво «Донская речь» замовило переклади його творів Лесі Українці, і в Ростові-на-Дону в її перекладі побачили світ оповідання Івана Франка «Сам собі винен», «Добрий заробок», «На дні», «Ліси і пасовиська», «Історія кожуха», «До світла». За словами поетеси, видавництво «Донская речь» готувало «дешеві

видаання добрих творів для народних великоруських мас». І як не згадати, що письменники Дону й зараз підтримують найтісніші творчі зв'язки з нащадками великого Каменяра. Про наше літературне побратимство свідчать вірші, пісні, нариси, обмінні публікації на сторінках журналів «Жовтень» і «Дон».

У цих, здавалося б, таких звичних й закономірних зв'язках ми відчувасмо дорогу естафету минулого: львівські вежі пам'ятають, як донські козаки разом з лицарями Максима Кривоноса брали штурмом укріплення Високого замку. Минуло століття, і нелегальними шляхами через Львів у царську Росію йтиме ленінська «Искра»... На вулицях Ростова-на-Дону юний гімназист Ярослав Галац зустрине звістку про перемогу Великого Жовтня.

30-ті роки. Роки шаленої білопольської реакції на західних землях України. Та проте... Ось прибуває в редакцію «Вікон» пакунок з радянськими книгами. У підпільній друкарні на глухому хуторі Товмач таємно передруковується текст Конституції СРСР...

Коли переглядаєш комплекти «Вікон» з білими плямами урядових конфіскацій, перечитуєш протести проти знищення всього тиражу українського перекладу революційної поеми Олександра Блока «Дванадцять», коли читаєш спогади про те, як полум'яний Гаврилюк — цей незламний побратим Фучика, Вапцарова, Лорки і Джаліля — диктував в'язням строфу за строфою вірші, творячи таким чином свою недруковану книгу, коли думаєш про чудом врятовані з-під окупантського чобота рукописи Степана Тудора, Петра Козланюка, сповнюєшся гордістю за долі книг-борців, книг-воїнів, такі подібні до яскравих доль їхніх авторів.

Я не можу не згадати і про долю книг Ольги Кобилянської, Стефаника і Козланюка, котрі, долаючи кордони, виходили друком на Радянській Україні.

Хочеться нагадати й те, що у визвольному поході Червоної Армії на Західну Україну брали участь російські

письменники. Одразу після воз'єднання книги письменників Львова почали виходити у радянських видавництвах, зокрема російською мовою. Згадаймо, що обкрадені і сплюндровані фашистами знамениті львівські книгозбірні після зволення нашого міста почали поповнюватися книгами та журналами з Москви, Ленінграда, вони прибували разом з устаткуванням для заводів, з медикаментами та провіантом.

Сьогодні участь Львова — значного культурно-освітнього, поліграфічного, видавничого центру — в культурному житті країни досить відчутна. Твори львівських письменників читають далеко поза межами республіки, вони перекладаються багатьма мовами нашої Батьківщини. Ми щиро радіємо кожній можливості і нагоді засвідчити свою любов і повагу до книг друзів і побратимів. Мовою оригіналу надсилають до Львова свої твори росіяни, білоруси, вірмени, молдавани і таджикки...

Покликання книги — прокладати мости братерства, сіяти розумне, добре, вічне, наснажувати і надихати, сповнювати радістю, приносити естетичну насолоду.

Літературна громадськість, читачі високо оцінили своєрідну антологію дружби — поетичну збірку «Ми серцем єдині», куди ввійшли твори постів всіх братніх республік у перекладах львів'ян.

...Багато незабутнього, дорогого з діалогу вікового побратимства згадуєш на львівському майдані перед образом першодрукаря-москвитина. Про нього влучно, промовисто сказав поет В. Луговської:

Родился в Москве. Умер во Львове,
Не попрощавшись с родной Москвой.
По Львов и Москва — единой крови
И связаны ныне единой судьбой.

Єдинокровна доля... Здавна в багатьох народів є добра традиція: садити друзям на щастя деревце. На капівських кручах шумлять російські берези, тріпочуть листям у кир-

гизьких аїлах українські тополі, у Стрийському парку при-
йнялася гілочка верби, привезена з форту Шевченка...

Згадую подружжя лєнінградців — покійного сьгодні Ми-
колу Брауна і Марію Комісарову. Скільки вони переклали
з української поезії! Шевченко, Франко, Леся Українка, Ти-
чина, Рильський, Малишко, Павличко... Пригадую виступ
М. Комісарової на франківських торжествах у Львові в
жовтні 1966 року. Тоді Марія Іванівна прочитала вірша,
в якому за епіграф узято рядки з франківського «Рубача»...
За популяризацію української літератури її нагороджено
Почесною грамотою Президії Верховної Ради Української
РСР. Традиційне поетичне свято «Голосіївська осінь — 1974»
було присвячене творчості поетеси...

Естонський перекладач Гаральд Раяметс вперше побував
у Львові 1968 року. На присутніх він справив незабутнє вра-
ження, виголосивши свій виступ добірною українською мо-
вою. А потім з Естонії почали надходити книги — вибрані
твори Лєсі Українки, лірика Максима Рильського, антологія
молодої української поезії. Приємно відзначити, що в цій
збірці, видрукуваній тиражем 18 тисяч примірників, естон-
ською мовою заговорили і львівські поети.

Свосрідна уявна карта розстеляється переді мною — і я
вже в Молдавії, серед дзвінкоголосих, гарячих, патхєнних
учасників першого Всесоюзного фестивалю молоді поезії.
Скільки цікавих зустрічей, розмов, суперечок! На прощання
записували прізвища на подарованих збірках. Ось вони: Гри-
горє Вієру та Еміл Лотяну з Молдавії, Джабір Новруз з
Азербайджану, Арамаїє Саакян з Вірменії, Роман Тармола
та Василь Зуйонок з Білорусії. Поріднили нас плин молдав-
ської дойни, плєскіт Дністра, зоряне небо, поезії Емінеску.
Відтоді маю щирих друзів не тільки в зеленолистій Мол-
дові...

Нитка споминів веде мене на батьківщину гєпіального
сина Росії. Я розгортаю книгу «А. С. Пушкин. Стихи, напи-
саные в Михайловском». Книга ця — біля мого робочого столу.

Досить простягнути руку — і знову бачу луг побіля Михайловського, де зібралося кілька тисяч народу. Прийшли до Пушкіна. Так на Україні здавна приходять до Шевченка. Протягом чотирьох годин виступали поети з багатьох країн, представники кількох континентів. Пристрасно звучала лірика радянських поетів — білоруса Максима Танка, росіянки Лариси Васильової, литовця Євгеніуса Матузавічюса, естонки Дебори Вааранді, калмика Давида Кугультінова, латишки Мірдзи Кемпе, балкарця Кайсіна Кулієва.

Нас побратав Пушкін. На його священній землі я згадав легенду про те, як юний Тарас Шевченко на своїх незміцнілих плечах допомагав нести труну з тілом Пушкіна січневого дня 1837 року.

Ми стояли на березі Чорної річки — на місці дуелі Пушкіна з Дантесом. Давид Кугультінов випитував у екскурсовода про подробиці того поєдинку. Відтак перепеслися думками на Україну — Кугультінов щиро любить нашу літературу, добре володіє українською мовою. Згодом були нові зустрічі з поетом, але кожна з них піби освітлювалася тією першою стрічею на пушкінському святі.

Заприянився я із білоруськими письменниками — Янкою Сіпаковим, Нілом Гілевичем. І радий я, що твори цих прекрасних авторів щораз частіше з'являються у перекладах російською, українською мовами, мовами братніх республік, що їх знають у Болгарії, Чехословаччині, Польщі. Своєю чергою й твори львівських поетів перекладені російською, грузинською, білоруською, литовською, латиською, естонською, киргизською та й іншими мовами народів нашої багатонаціональної Вітчизни.

Сучасне творче життя немислиме без широких дружніх зв'язків, інтернаціональних контактів. Розвитку і розквіту в наші дні набули й перекладацькі традиції — традиції Франка, Лесі Українки, Грабовського, Рильського, Бажана... Погортайте комплекти журналу «Вікна» — і побачите, що до цієї справи докладали свої сили революційні письменники

Західної України. У Львові, де пролетарське братерство освячувалося кров'ю, побратимство літературне втілювалося в Антифашистському конгресі діячів культури, у полум'яних строфах Олександра Гаврилюка, що перегукувалися з поетичною публіцистикою Владислава Броневського, у буйному квітуванні талантів, об'єднаних у Спілці радянських письменників. А в грізні воєнні дні — у листівках Народної гвардії ім. Івана Франка, у голосі Ярослава Галапа, що на радіохвилях із далекого Саратова долітав на поневолену фашистами землю...

Львів літературний ніколи ще не приймав стільки друзів по перу, як останніми роками. Ніколи ще в такий барвистий вінок не в'язалося стільки натхненних голосів. Є у Львові на вулиці імені Шота Руставелі бібліотека, куди грузинські письменники надсилають свої твори мовою оригіналу. Є у Львові будинок, дорогий серцю кожного білоруса,— тут училася поетеса-революціонерка Цьотка. Є у Львові площа, незабуття для мордовського поета Івана Чигодайкіна, який брав участь у визволенні нашого міста від фашистських загартників...

...Перші ранкові промені, загравши на шпилі вежі Корнякта, поступово заливають сяйвом ріг вулиць Руської і Підвальної... Цими вулицями в напрямку друкарні Ставропігійського братства не раз проходив худорлявий майстер із високим чолом, перехопленим тонкою стьожкою... Сьогодні він замислився і зупинився на півдорозі між тією ставропігійською друкарнею і... прекрасною будівлею Українського поліграфічного інституту, що носить його ім'я.

Стоїть у задумі славний друкар, простягнувши до нас свій фоліант, книгу свою вимріяну. Живе справа рук твоїх, великий москвитине, і духовне насіння щедро закололося. Естафета побратимства йде крізь віки...

СВІТ ПРЕКРАСНИЙ, СВІТ БЛАГОРОДНИЙ

Чудова традиція існує у нас: дарувати майстрам літератури з нагоди ювілею книгу, присвячену творчості ювіляра, написану побратимами по перу, літературознавцями, читачами, зарубіжними друзями.

Цієї високої честі видатний наш письменник, лауреат Ленінської та Державних премій, Герой Соціалістичної Праці академік Олесь Гончар удостоєний вдруге протягом останнього десятиріччя. Цим знову засвідчено всенародну любов і пошану до майстра пера, гідно в'дзначено його вклад у скарбницю української і всієї радянської літератури.

Як відомо, одним із тих, хто першим оцінив і підтримав обдарування Олесь Гончара — учорашнього воїна-мінотника, який, можна сказати, прямо з Великої Вітчизняної виніс свою славнозвісну трилогію «Пранороносці», був Юрій Яновський. Йому належать точні і крилаті слова про те, що найбільше приваблює у Гончаревій трилогії, — її ідейність: «Вона, як найчистіше повітря гірських вершин, оточує героїв Гончара, в ній легко дихається, у ній свята кров людей, пролита за честь і незалежність нашої Вітчизни, світиться як благородне знамено боротьби за комунізм».

У творчій долі письменника багато заважали поради й оцінки Андрія Головка, Остапа Вишні, Максима Рильського. Перечитуючи рядки класиків української радянської літератури стосовно творчості їх молодого побратима, відчуваєш турботу про збагачення духовної скарбниці народу, про творчу спадкоємність — без цього не можна уявити і самого Гончара, його громадської діяльності, його неповторної, щедрої на добро і красу особистості.

Образ Гончара-письменника, людини, патріота-інтернаціоналіста, учителя, друга — розкривається у статтях, спогадах, роздумах, етюдах Миколи Тарновського, Натана Рибачка, Павла Загребельного, Олександра Сизоненка, Дмитра Павличка, Бориса Олійника, Миколи Братана, у сповнених щирої пошани й любові листах, адресованих Олесеві Терентійовичу Максимом Рильським, Петром Козлапоком, Денисом Лукіяновичем, Мірдзою Кемпе... Звичайно, ці відгуки — тільки мала частинка з того, що сказано й написано про ювіляра, що говорить і пишеться сьогодні, що буде сказано й написано завтра... Майже кожен із цих матеріалів сам по собі настільки яскравий і особистий, що міг би мати підзаголовок «Мій Гончар». Справді, Гончар належить до тих щасливих творців нашого письменства, до творчості яких роками плекаєш у душі якесь особисто-інтимне ставлення, не «загальноприйнятій», а власний пошанівок. Можливо, з таких моментів «особистого плану» і складається всезагальна любов і пошана, бо, як влучно помітив Павло Загребельний, «Олесь Гончар — письменник, якого люблять іноді, здається, за саме звучання його імені», або як зауважує Олександр Сизоненко: «Не можна уявити собі жодної квартири у місті чи жодної хати в селі, де б не сплеснули в долоні при появі Олесья Гончара, та ніяково не зраділи б йому, та не посадили у сучасний фотель чи на старій потемнілій лаві — на найголовнішому місці.

Щасливий письменник, якого народ зустрічає, як сина, не в старості, не сивоголового і похилого, а молодого, сповненого сили й снаги, красивого і чубатого, як усі ідеальні сини в народних піснях і думках». Правдиві, щирі слова! Про Гончара з любов'ю і пошаною говорять і степовики-хлібороби, і земляки-полтавці, і виноградарі Закарпаття, його люблять і шанують на Поділлі й Прикарпатті, на Волині й Подністрів'ї. Близько чи далеко від України — скрізь можна почути такі ж сердечні слова про Олесья Терентійовича. Я ж мав щастя чути їх від Михайла Шолохова, Максима Танка,

Чингіза Айтматова, Джеймса Олдріджа, Йозефа Рибака, Андрея Плавки. І де б не довелося побувати — у юрті далекого киргизького аїлу, у дерев'яній сторожці алтайської тайги, у мандрівці до Хатині, на планині Пірину, в романтичних закутках Златої Праги чи на березі гримучої Ніагари — скрізь це ім'я немовби випромінювало теплий смагливий усміх, ставало синонімом працелюбності, кришталевої чистоти. І нема нічого дивного в тому, що наші друзі сприймають українську літературу і культуру через Гончара, а Гончар для них є втіленням духовної краси нашого народу.

«Я люблю тебе, Україно Олесе Гончара: твій пісенний, незбагненно обдарований народ, твої у білії заметілі сади, морські і річкові хвилі, перемішані з сонцем, твої солов'їні світанки, відвагу твою волелюбну, твій гумор нестаріючий, яскраву фантазію твою. І я, житель Волги, доземно, по-синівськи вклопуюся тобі й кажу спасибі за те, що ти така багата на таланти» — цими словами звертається до нас, до ювіляра російський письменник Григорій Коновалов. Молдавський поет Андрій Лунан дошукується спільного походження Гончаревої «Тропки» і назви молдавського інструменту, під акомпанемент якого творилися перші дойни. Латинка Мірдза Кемпе порівнює нашого письменника з Гарупом аль Рашідом із «Тисячі одної ночі», а уторка Ангеліка Гедеш розповідає про міцні зв'язки творчості Гончара з краєм Шандора Петефі...

Людам є що сказати про українського письменника, світ якого обіймає минуле й сучасне нашого народу, заходить у далекі простори античності, вичаровуючи з неї натхненного Овідія, обіймає космічні виднокола і заглиблюється у тугу Ярослави, вбирає у душу брязкіт мечів на Золотому тоці і валах Пліснєвська, захоплено продовжує своїм нестримним розмислом лет вершників на узгір'ях біля Каховки і Олеська, відкривається цохвилі для доброго діла і благородного наміру. І перейнявшись думками тих, які так високо поцінують нашого Гончара, заново відкриваш його епіку,

витончену повелістику, глибокі статті про долі народного слова, про творчість сучасників, побратимів по перу. Захоплюючися стислим і високомайстерним ладом його передмов — чи то до «Кобзаря» Шевченка, чи то до альбома робіт Катерини Білокур, чи то до збірки віршів молодих українських поетів «Сонце миру», яку Олесь Терентійович представляє читачеві як голова Українського республіканського комітету захисту миру...

А яким суттєвим відкриттям стала для нас пісня В. Івасюка на слова Олесея Гончара з вистави «Прапоропоєць», вперше поставленої кілька років тому на львівській сцені:

Я завтра їду в Україну,
Яку покинув так давно.
Цілую, ставши на коліна,
Своє полкове знамено.
Дивлюсь на нього я востаннє
У нез'ясованій журбі.
Всю кров мою, мої скитання
Воно збрало у собі.
Усе, що разом пережито,
В походах вистраждано, — все,
Я знаю, інший гордовито
Прапоропоєць понесе!

Нині цей вірш входить до розділу «Фронтіві поезії», що відкриває перший том нового шеститомника Гончара.

У статті «Письменницькі роздуми» О. Гончар писав:

«...Коли я стою перед витвором старогрецької скульптури, сповненої гармонії й світла, або дивлюсь на картини Рафаеля, читаю світлу лірику Пушкіна або слухаю українські народні пісні, що вражають нев'янучою красою, — я не перестаю дивуватися, як творці цих шедеврів у реальному, звичайному, земному вміли знаходити піднесене, вічне. На мій погляд, у творах справжнього митця мусить виявлятися той високий ідейно-естетичний ідеал людини, котрий є у житті і котрий — через мистецтво — тільки й спроможний допомагати людині жити, розвиватися, вдосконалюватися».

Цій благородній справі вірно служить Олесь Гончар. І тому книжка, присвячена йому, дає ще одну можливість читачам віч-на-віч порозмовляти з великим письменником сучасності, письменником народу.

* * *

Літературно-критична, публіцистична творчість Олеся Гончара — невід'ємна частина його художницького світу. Статті, виступи, рецензії видатного нашого майстра слова сприймаються не як «прикладна галузь» його великого літературного господарства. Масштабність мислення, широта кругозору і виняткова точність ідейно-художніх критеріїв автора — усе це ставить твори, що склали книжку «О тех, кто дорог», скромно названу в підзаголовку — «Статті, воспоминания, заметки», на рівень найкращих зразків «рухомої естетики» наших днів.

Олесь Гончар — письменник, наділений гострим відчуттям сучасності, письменник-новатор. Він утвердив у радянській літературі спосіб зображення, який називають «крилатим реалізмом». Ця художньо-стильова течія пов'язується з іменами О. Довженка, Ю. Яновського. І, мабуть, не випадковим є те, що «блакитні вежі Яновського», «шолоховські висоти», постичний космос Тичини і несеяжні обрії Довженка такі дорогі для автора — розмовою саме про цих великих своїх сучасників і розпочинає Гончар книжку літературно-критичних статей.

«Я належу до табору поетичного»,— признавався Довженко. До цього ж табору належить і Ю. Яновський, який «творив на рубежі прози і поезії». Спостереження над художньою манерою великих майстрів цінні, зокрема, тим, що пояснюють «поетичне» в прозі самого О. Гончара «як найбурхливіший вираз, художній синтез того високого, що є в житті».

Ми знаємо, що вірші, які писав Олесь Гончар на війні, ці своєрідні «конспекти почуттів», мовби конденсували енер-

гію високої напруги для майбутніх прозових творів. Ми знаємо, що кращі сторінки його романів і повістей — суттю своєю глибокопоетичні. І, перечитуючи нині Гончареві статті про Ю. Яновського й О. Довженка, ми глибше пізнаємо художню біографію автора «Тронки», його творчий родовід...

Висока художня культура письменника, його багатий духовний світ, ясна річ, формувалися не тільки якимись одними, хай і глибокими, джерелами, а творчий досвід дозрівав не відособлено від досвіду таких могутніх явищ, як Михайло Шолохов, Андрій Головка, Остап Вишня, Мухтар Ауєзов, Григорій Тютюшник... Важко було б уявити палітру Гончара і без її художніх контактів з лірикою Тичини, Рильського, Сосюри, Тихонова, Малишка...

Мистецьким смаком О. Гончара так само зрідні і щедротне буяння барв народної художниці Катерини Білокур і пластична довершеність та витонченість робіт Галини Кальченко...

Досить уже цього переліку, щоб уявити собі, на яких високих орбітах перебуває і з якими видатними явищами нашого часу взаємодіє творчість Гончара.

Звичайно, перелік цей, мабуть, далеко не повний, але говоримо тут лише про те, що особливо дороге громадянським і творчим уподобанням письменника. І тут підкреслимо ще одну надзвичайно важливу річ. Читаючи ту чи іншу статтю, одразу вловлюєш симпатії автора до всього благородного, чистого, небуденного в характері, поведінці, у вчинках. Гончареве літературознавство — це водночас і людинознавство; ось чому його портрети, ескізи, начерки цікаві для нас ще й з людського, документального боку: це історія багатонаціональної літератури в живих образах. Це світ високої моральності, що не визнає, не приймає у себе нічого дрібного, коп'юнктурного, штучно-показного, крикливого, рішуче заперечуючи саме поняття «геній и злодей»... Ця вибірливість, ця суворі вимогливість (до себе — насамперед!) не щось стихійне, перемінливе, настроєве... Чіткість ідейно-

художніх критеріїв, підвищена вимогливість,— від глибоко усвідомленого письменницького обов'язку перед рідним народом, перед вітчизняною культурою. Із школи української дореволюційної класики, від краєвих традицій російської дожовтневої літератури ця подиву гідна працездатність й одержима відданість письменника високомистецькому творчому ремеслу.

Повчальним і гідним наслідування є шанобливе ставлення Олесея Гончара до класики. Спокійне, аргументоване слово письменника, його ґрунтовна обізнаність з літературним процесом не раз спрямовувалися проти проявів снобізму й хуторянства. Письменник завжди об'єктивно оцінює події, факти минулого, ставлячи їх у відповідний суспільно-політичний контекст епохи. Є деякі літературознавці, які немовби взялися продукувати експонати для музею воскових фігур; читач залишає їхні трактати і приходять по благородну ясність і наукову глибину думки до статей Франка, Лесі Українки, Рильського, Гончара.

Завдяки Гончаревій інтерпретації дожовтневої класики— української та російської — ми знов і знову відкриваємо для себе велич Шевченка, подивляємо його неперевершену майстерність, глибше пізнаємо титанічний дух Каменяра, нам ріднішою стає Лесина незламність, зрозумілишими — болісні шукання Достоєвського, доступнішим — феномен творчості Стефаніка, ріднішим — вистраждане слово Буревієника — Максима Горького.

Три статті про Кобзаря — «Шевченко і сучасність», «Жити йому у віках», «Вічне слово», вміщені в книжці, становлять довершений триптих, кожна з частин якого — наче своєрідна, сміливо й чітко прокреслена фреска, яка проектується і на сучасність і на майбутнє, виховуючи патріотичні, інтернаціональні почуття, віднаходячи не випадкову, а закономірну суголосність минулого з найгострішими проблемами доби. І коли перечитуєш статтю «Подвиг Каменяра», мимоволі береш на озброєння чимало висновків і узагальнень. Як

ось, скажімо, такі рядки: «Франко стоїть серед тих великих порадників, мислителів-гуманістів, до яких людство завжди буде звертатись. Те, що і в нашу цивілізовану епоху раз у раз чуємо то тут, то там, то в такій, то в іншій формі вибухи мракобієся, масового сказу, коли знов — іноді зовсім несподівано — виходить на арену руйнач і вандал, і вже троцитьця витвір античного генія, і рука недолітків з потьмареною психікою шпурляє у вогонь книги Шекспіра, Гете, Толстого, — все пересторога, все це говорить про те, які складні шляхи людського поступу і яких вірних, безстрашних захисників потребують сьогодні людська цивілізація, людське майбутнє, світлі людські ідеали».

Досліджуючи минуле, О. Гончар точно схоплює і зримо віддає характер того чи іншого часу. І чи треба точнішої, лаконічнішої характеристики: «...серед темної ночі самодержавства він сам з'явився в образі вогню із вулканічних палаючих надр народної боротьби, з'явився таким бунтарським месником-вогнем, що небо закріпаченої України забаряніло від його поезії»... Важко знайти місткіший і виразніший образ Шевченкової епохи, і до того ж такий, щоб у ньому настільки повно висвітлювалася суть творчості самого Кобзаря. Одна лише метафорична фраза із статті «Великий полтавець», а як багато сказано про ідейно-творчу спорідненість Котляревського і Гоголя:

«Коли з волі одного хоробрі душі сподвижників Тараса Бульби після бою возносяться на небо, то десь на півдорозі вони стрічають богів Олімпу в козацьких шатах, що їх веселий автор «Енеїди» саме в цей час скидає з неба на землю для участі в земних життєвих ділах».

Або — про творчу «лабораторію» В. Стефаніка: «його небагатомовний трагізм живе, немов темний жар у самих надрах тієї надгустої зоряної речовини, що її відкрили десь у галактиках астрономи, а в літературі щось подібне за густотою можна виявити якраз у Стефаніковій художній прозі».

Кожна стаття письменника несе відкриття, кожна думка — виважена, афористична. І коли О. Гончар порівнює Довженка з Мікеланджело, коли відгукується про Малишка як про «людину з святинями в душі, поета Шевченкового кореня», а чи згадає, «як при місячному світлі читав надруковані великим шрифтом повісті Андрія Головка, піби напосні чаклунським зіллям», — у цих рядках відбивається весь прекрасний і благородний світ Гончарового таланту, Гончарового серця.

У книжці знайдемо чимало не менш цікавих і хвилюючих роздумів, спогадів, етюдів, що становлять третій розділ. Переважна більшість з них навіяна зустрічами від перебування у братніх республіках, деякі писалися під час поїздок за кордон (як ось «Сни Америки» — про великих американських поетів Р. Фроста і К. Сендберга), враженнями від прочитаного. Ці речі хочеться переріхувати ще й ще, оскільки вони дають багатоманітну «душевну інформацію» про культуру й літературу чи не всіх республік Союзу. І знову захоплюєся винахідливістю письменника в умінні добирати найвагомішу деталь, найчіткіше слово. «Республіка, прекрасна смаглявою красою» — ці слова почуто з уст Олеся Терентійовича десять років тому, а й досі, коли згадаю їх, в уяві постає усе найдорожче, пов'язане з поїздкою на Декаду української літератури до Киргизії. Так само запам'яталися опубліковані свого часу в «Літературній газеті» гарячі відгуки на книжку лєнінградського літературознавця Петра Журя «Шевченковский Петербург» й особливо на книжку О. Адамовича, Я. Бриля, В. Колесника «Я — з вогненного села». Даючи високу оцінку цьому унікальному творові, О. Гончар зауважує: «Під час читання не раз згадається Юліус Фучик і його безсмертний репортаж, з яким голоси білоруських матерів перекликаються своєю звинувачувальною силою. Хотілося б, щоб якомога більша кількість людей прочитала цю нелегку книгу».

Полишають глибоке враження і три статті, тісно пов'язані між собою не тільки матеріалом, а й пастрозьм, великою внутрішньою експресією. В основі їхній — сипівська, патріотична любов до України з її героїчним минулим, щасливим сьогоденням, з багатством її талантів, самобутністю живого слова. До цих творів належить нарис «Українські степи», статті «Письменицькі роздуми» та «Цвіт слова народного». Кожен із цих творів заслуговує окремої розмови. Так, з історичним розмахом написане есе «Українські степи» розгортає перед нами панораму відродженої землі, освітлюючи променем письменницького дару то чудову людину, то неповторний пейзаж, прокладаючи містки між історією давньою і новою... Скільки тут цікавих деталей, несподіваних спостережень, точних зіставлень! І пригадується Богдан Колосовський з його широкою ерудитією історика і вразливістю поета. Та чи один тільки Колосовський! Герої Гончара, сповнені величчя й гідності, по-справжньому розуміють цінність життя, праці й творчості, уміють високо ставити духовні скарби. Вони живуть в атмосфері шанобливого ставлення до надбань народних — пам'яток історії і культури, пісні і слова.

«Знамениті тургенєвські слова про красу й могутність правдивої й вільної російської мови передають усю глибину любові письменника до того кращого, що російський народ створював, викохував, гранив і відточував віками, і думається, що письменникові будь-якої нації сипівське почуття, почуття гідності підказує з таким же тургенєвським захопленням і бережливістю ставитись до материнського слова, до духовних скарбів рідного народу», — каже письменник у статті «Поборник справедливості». Турботливе ставлення до мови виховує і його стаття «Цвіт слова народного». Гончар і сам подає чудовий зразок винятково уважного, по-мистецьки чуйного ставлення до слова, непримиренності до, як він каже, «канцеляризованих неокевпрностей («канцеляриту», за К. Чуковським)...

Приваблює висока культура думання і письма Гончара, неповторність його слова — усного й писаного. Можна було б скласти цілий словник новотворів Гончара, які прижилися у мові, ввійшли в її золотий фонд.

Розповідаючи про письменницьку роботу, Гончар ніби мимохіть відкриває двері своєї майстерні. Олесь Терентійович робить це не часто, та коли вже відкривається перед читачем, то навіть суворий і стриманий лад настроює на довіру і щирість — адже за плечима автора «Письменницьких роздумів» — доля кількох поколінь, понад сорок років праці у літературі. Кредо письменника відкриває нам ще одну прикмету його світобачення, чіткість життєвої і творчої позиції:

«Що сказати про нашу письменницьку працю?»

Найважливіше, здається мені, для письменника протягом усього його життя не втратити чуття єдності, спільності твоєї особистої долі з долею народною. Не втратити почуття того, що ти тільки один із багатьох на великому шляху народу, що пролягає з глибини віків через битви, через трагедії до кращого прийдешнього, на шляху, що знявся — вже на наших очах — від солдатських окопів до зірок».

Ця думка — провідна в книзі, подарованій письменником читачеві в рік свого 60-ліття, дбайливо перекладений Т. Стах, Є. Тардовою, І. Карабутенком, К. Григор'євим та самим автором і любовно виданий «Советским писателем». Вона, мов чарівний ключ, вводить у світ ясних дум і чистих почувань. У світ прекрасний, світ благородний.

ЛЮДИНИ — ГІМН

70-річчя Михайла Шолохова. 50-річчя з дня опублікування «Тихого Дону»... Скільки думок і почуттів викликали ці дати — у нас і далеко за межами Батьківщини! Велич Шолохова, велич багатонаціональної радянської літератури — наче Дон у своєму повноводному розливі. Куди не сягнеш оком — широчінь і могутність...

І в прямому, і в переносному розумінні Шолохов прийшов у світову літературу з Дону. З того Дону, який постає славним витязем у «Слові о полку Ігоревім» і є незмінним героєм не одного сказання, легенди, пісні. Шолохов воістину іспив з нього шоломом — але не тільки як воїн, а як трудівник, поет і творець. І добре сказав про це Олесь Гончар: «Донські полинові степи, що стугоніли колись під копитами орд, чули свистіння хижих стріл та дзенькіт шабель — упродовж віків не мали вони свого співця. І ось піби з жаги тих давніх віків вродився він, натхненний митець, щоб створити грандіозний епос ХХ віку. Явивсь, щоб розповісти народам, як у битвах, у муках, у найдраматичніших долях людських виникав і утверджував себе повий світ».

І далі: «Йдеться, отже, про Шолохова, про «Тихий Дон» з його нетьмарною трагедійною красою, йдеться про книги, завдяки яким колись безвісні донські станиці та оббиті степовими вітрами хутори відкрилися своїм життям всьому цивілізованому світові, і поіменно всюди знають тепер людей з того козацького краю — людей чорної праці і непоказної стожильної мужності...» «Феномен Шолохова», неповторність таланту, дивовижна «комунікабельність» його творчості, завдяки якій уже ранній Шолохов здобув світову популярність,— все це привертає увагу до великого майстра, видатного громадянина, патріота-комуніста.

Є у самому характері Михайла Олександровича така не-підробна правдивість і безпосередність, така по-народному мудра й глибока простота, що сучасників глибоко зачаровує, а нащадків дивуватиме і вражатиме. Близькість, доступність і притягальність Шолохова навряд чи зменшуватимуться. Це не вироблений роками, не витворений штучно «ефект доступності», а вияв народності у глибокому розумінні цього слова. Серед друзів письменника є й робітники Кіровського заводу в Ленінграді, і прославлений космонавт, і земляк-станічник, і молодий літератор. Письменники не одного покоління зростали завдяки чуйності, увазі, доброті і вимогливості Михайла Олександровича. Певен, що десятки й сотні літераторів могли б поділитися спогадами про зустрічі й розмови з Михайлом Шолоховим, які закарбувалися в пам'яті.

Про одну таку розмову, учасником якої пощастило бути авторові цих нотаток, хочеться розповісти читачам. Тим більше, що ця розмова мала безпосереднє відношення до справ літературних, до постійної турботи Шолохова про зростання молодого творчої зміни.

... Недільного ранку 30 березня 1969 року група учасників V Всесоюзної наради молодих письменників відвідала Шолохова на його московській квартирі. Серед учасників зустрічі — таджицька поетеса Гулрухсор Сафієва, прозаїк з Камчатки В. Воробйов, калінінградець Ю. Зотов, уралець Є. Потоскуєв, відповідальні працівники видавництва «Молодая гвардия»... Зрозуміло, з яким хвилюванням чекали ми зустрічі з Михайлом Олександровичем. Але простота і сердечність вже перших його слів одразу ж зняли певну напруженість, розмова потекла вільним руслом, невимушено й жваво. Шолохов саме повернувся з Фінляндії, він багато й охоче розповідав про свої закордонні враження. Зайшла мова про важливість зустрічей між письменниками — для обміну думками, про нав'язування і зміцнення творчих контактів, взаємоознайомлення з літературним процесом.

— Добре, що люди нашої професії збираються, зустрічаються між собою. Не те на Заході. Якось у Швеції я зайшов до готелю, в якому жив Стейнбек. Запитав, чи зустрічається він з Хемінгуейм. «А павіщо?» — відповів той... Важко зрозуміти людей, які не спілкуються між собою. Це погано. Як і те, що один датський письменник пише роман про колгоспи, ніколи їх не бачивши. Утопічний роман... Треба пожити в країні, щоб написати про неї. Треба з відповідальністю ставитися до себе і до своєї творчості. У цьому зв'язку я хотів би відзначити ті величезні можливості для творчості, які мають письменники в нашій країні, знову ж таки, на відміну від Заходу. Дружина Мартті Ларні заробляє більше від свого чоловіка... Один поет у Данії власним коштом видав свою книжку тиражем 400 примірників. Навіть визначні письменники «підробляють» — пишуть книжки про садівництво тощо. Роберт Пенн Уоррен працює поштовим службовцем... У нас умови для творчості прекрасні. Виростають цілі літератури. Гляньте — Давид Кугультинов. Це справді народний поет. А таких багато. Або Володимир Сангі — чудовий, зрілий письменник!

Зайшла мова про українську літературу. Приємно було з уст Шолохова почути про те, що він знає українську мову від матері, вільно читає по-українськи. Особливо тепло відгукнувся про творчість Олесея Гончара, стежить за творчістю багатьох наших прозаїків, підтримує зв'язки з молодими літераторами Миколаєва.

Стурбовано говорить Михайло Олександрович про творчі критерії, про потребу навчатися в житті, про вимогливість до письменницького слова.

— Це дуже добре, що проводяться Всесоюзні наради такого ось масштабу. Але варто було б звертати більшу увагу на професійність, знання життя. Цікавого в житті багато — від металургії до космонавтики. Разом з тим повинен іще раз застерегти від ранньої професіоналізації. Що відбувається з молодими, які стали професіональними письмен-

никами? Був хлопець кореспондентом. І працював добре. А потім подумав: а чим я не письменник? Написав сіренький романчик. Випадково надрукували. Жене другий роман, потім третій. За п'ять років наплотив багато нікчемних, сірих книг. Нічого не вчиться, не хоче працювати над сюжетом і словом.

Я маю на увазі не тільки молодих. Чимало й літніх живописців стало поганими письменниками. А де ж протидія? Не одразу ж і знайдеш. Той пише на рівні, «прийнятному» для видавництва. Або — актуальна тема. Це підкреслюють, цим беруть. І виходить: нова домна — новий письменник.

Я вважаю, — зауважив Шолохов, — що відрив від основного шматка хліба згубний для письменників. І не тільки для молодих. Я знаю письменника, який написав повість і поніс Горькому. Той поправив. Потім правили Всеволод Іванов і Бабель. Три різних автори брались писати за нього, так що первісного автора вже й не існує...

Михайло Олександрович цікавиться кількісним складом учасників наради, розпитує своїх гостей, хто звідки. На запрошення приїхати в той чи інший край дякує, віджартовується.

Розмова підійшла до кінця. На завершення Михайло Олександрович записує в пам'ятну книгу V Всесоюзної наради: «Радію успіхові наради! Як завжди, бажаю молодим звершень, дерзань і успіху».

Шолохов прощається з гістьми. Запам'ятався теплий потиск руки — напрацьованої, робочої руки, і сердечний усміх людини, що з любові до людей, з крицевої віри в перемогу комуністичної правди черпає насагу, живе і творить поруч з нами. Творить величний гімн красі й людяності великого-радянського народу.

МАРШРУТОМ СЕРДЕЧНОЇ ПОШАНИ

«Летом 1975 года, находясь в Карпатах, я как-то стал перечитывать украинское издание собрания сочинений Леси Украинки, и в громадном пятом томе, где на 860 страницах собрано эпистолярное наследство поэтессы, натолкнулся на ее переписку начала века.

Леся Украинка в 1901 году лечилась в Карпатах, и по ее письмам родным и друзьям я прочертил для себя маршрут ее нелегкого путешествия из Черновцов в Буркут. Этот маршрут почти весь проходит по Гуцульщине».

Уже цими першими рядками «Подорожі в Буркут» (ж. «Звезда», 1977, № 6) лєнінградський письменник Георгій Холопов приковує увагу до свого твору. Автора захопила сама можливість «повторити» Лєсину маршрут, аби відкрити для себе щось нове у розумінні творчості Лєсі Українки та її сучасників, глибше відчутти красу народного мистецтва, пізнати «далекую и близкую историю края; сравнить, что было, с тем, что стало».

І починається нова, друга подорож. Відправна точка її — Чернівці. Автор милується гарним, ошатним містом, але думка відраховує час назад — понад єімдесят років тому цими ж вулицями ходила Леся Українка. Ці ось будинки пам'ятають її зустрічі з Ольгою Кобилянською.

Розповідь про Лєсине перебування в Чернівцях 1901 року уточнюється фактичним матеріалом, ведеться на досить широкому історико-літературному тлі. Природно, що «чернівецький» матеріал пов'язується насамперед з особою і творчістю Ольги Кобилянської, але звіден пролягають місточки й до інших корифеїв української літератури. Скажімо, у Вижниці уява автора заповнена «буковинським солов'єм» — Юрієм Федьковичем, а Кобаки і Русів надихають автора на роздуми про Марка Черемшину і Василя Стефаника.

Обраний Лесею Українкою шлях проходить через Косів Михайла Павлика, Криворівню Івана Франка, Володимира Гнатюка, Михайла Коцюбинського, через Красноілля (Красноілля) та Устеріки Гната Хоткевича. Перелічую тільки найголовніші пункти цього дивовижного шляху і думаю собі: яке ж то щастя, що історія вибрала ці підкарпатські стежки, ці вулички колись тихеньких містечок і сіл, ці понадобрійні кручі і розлогі полонини для того, щоб привабити сюди цвіт нашої культури. Страждення, убога земля, здавалося, навіки заклата, заворожена якимись злими чарами на німотність. Але ось її столітній біль вибухає призабутою опришківською коломишкою; ось на весь світ лунають могутні голоси «Покутської трійці»; ось голосно виграють сонячні барви космацьких вишивань; ось тонко озиваються соковиті мелодії різьблення, кераміки, карбування...

Органічну єдність української літератури з народним мистецтвом — словесним та декоративно-прикладним — добре відчуває автор «Путешествия в Буркут». У полі зору весь час перебувають не тільки літературні імена та факти, а й етнографічний і фольклорний матеріал. Адже й література, і народне мистецтво при потребі ставали голосом народним, голосом правдивим, хвилюючим і високоталановитим. На підтвердження цього досить послатися хоча б на такі факти: створений Гнатом Хоткевичем славетний «Гуцульський театр» успішно виступав на сценах багатьох європейських столиць. Принагідно зазначимо, що в 1977 році у Красноіллі було відзначено 100-літній ювілей Гната Хоткевича. У приміщенні, збудованому селянами спеціально для «Гуцульського театру», передбачається створити народний музей. На запрошення Хоткевича в 1909 р. Криворівню відвідали такі видатні діячі російського театру, як К. Станіславський, В. Немирович-Данченко, Л. Сулержицький.

Нагадуючи про це сучасному читачеві, Г. Холопов наголошує, що велике пізнавальне й виховне значення мають ті моменти з минулого й сучасного, котрі засвідчують зв'язки

краю Кобилянської, Стефаника, Черемшини з історією і культурою Радянської країни, із світовою культурою.

Подорож Лесиними шляхами цікава тим, що вона немовби відбувається у двох часових площинах. Ми дізнаємося про те, що було колись — тут нам активно допомагає авторова обізнаність, уміння освітити, опостизувати матеріал, як це вміють робити уславлені майстри історико-літературного пошуку Марієтта Шагінян, Іраклій Андроников, Петро Жур, Леонід Большаков. Погляд автора інколи зупиняється на цілому ряді фактів, імен, подробиць, можливо, відомих, звичних, та проте надзвичайно важливих для вивчення літературного процесу. І тут впливає питання про героїв «другого плачу», з яких складається оточення Лесине, Франкове, Стефаникове, Хоткевичеве. Чи добре знаємо це оточення, чи все зробили для збереження пам'яті про нього? Справа не тільки в меморіальних дошках та сільських музеях (це само собою зрозуміло); справа — в збереженні того, що не потрапило в архіви, а блукає по руках. Пишу ці рядки і думаю про розпорошений архів сестер Окуневських, подруг Лесі Українки, на сліди якого натрапив наш автор... Думаю про безцінні реліквії — книги, рукописи, предмети побутового вжитку, які знаходять під час подібних подорожей.

Як я вже казав, подорож Г. Холопова має і надзвичайно цікавий план сучасний. Деякі думки та оцінки минулого уточнюються, розвиваються автором при спостереженні бурхливого плину радянської дійсності, що оновила, невідпознано змінила пейзажі прикарпатські і все життя нашого народу. З великим інтересом перечитуються сторінки, присвячені героїчній боротьбі трудящих проти фашизму та бандерівщини, про розбудову верховинських сіл, про небачений розквіт народних талантів. Автор роздумує над спадкоємністю героїчного і прекрасного у долі народу, окреслює неповторні характери наших сучасників.

Подорожній нарис Г. Холопова я перечитував двічі. На те є певні причини. Свого часу побував я на невеликому від-

тинку Лесиноного маршруту, не підозріваючи про це; і мені траплялися цікаві люди, відкривалося дуже багато раніше незнаного. Друга причина: прочитавши нарис Ф. Гуцула «Доц на її зілля» («Жовтень», 1978, № 1), побачив чимало спільного, подібного у поглядах львівського і ленінградського авторів, зокрема глибоке шанування народної творчості як безсмертного джерела майбутніх духовних надбань.

Вертаючись до початку цієї замітки, зазначу, що поставленої перед собою мети наш ленінградський друг досяг. А ми, читаючи, вдячні йому за цікаву і корисну мандрівку, за маршрут любові й пошани до нашого краю, сорокаріччя возз'єднання якого в єдиній Радянській державі відзначає багатонаціональна наша Батьківщина.

(

СПІВООКА СЕСТРА УКРАЇНИ

Неподалік від села Сеньківці, що на Чернігівщині, на межі земель трьох республік-сестер — Росії, України, Білорусії — високо в небо піднявся монумент дружби.

З-під самого серця землі забило, заграло майже непомітне, але повноцісне і гомінке джерельце. В'ючись поміж вузлуватим корінням древніх велетнів-дубів, обмиваючи стрункі ноги білосніжних беріз, пливе дзвінкий і чистий потік. Дедалі ширшають його береги, могутнішою стає глибина — адже в дорозі його живлять тисячі джерел і ручайв. Так народжується Славутич-Дніпро, одвічна ріка братерства, що єднає три народи...

Білорусь ти моя, Білорусь,
Співоока сестра України,—

ці слова Володимира Сосюра одразу ж після написання стали крилатими. Відколи вони пішли в світ, минули роки, десятиліття років, але ми й нащадки наші повторюватимуть не раз ці прості й прекрасні слова, народжені глибоко в серці і вилиті у пісенні рядки, так, як Дніпрова хвиля вихлюпує свою ласкавість, прозорість і чистоту. Білорусія, Білорусь... Завжди, коли чую ці слова, в уяві моїй постає блакить польських озер, квітання льону, мирна голубинь небес, до якої тягнуться нові висотні квартали білоруської столиці, на тлі якої височіють пам'ятники мужності і героїзму, звичайної стійкості народу.

Коли перечитую вірш Олега Лойки про білоруського першодрукаря Франціска Скоришу, який в останні роки життя змушений був працювати королівським садівником у Празі, я думаю про величний і прекрасний сад краси, виплеканий цим славетним любомудром, те розмаїття братер-

ських зв'язків, взаємовпливів, взаємодобутків, завдяки якому білоруська культура в тісному єднанні з культурами російського і українського народів завойовувала не тільки всеслов'янські, а й світові обрії.

Коли на американському континенті, в знаменитому Арроу-парку поруч з пам'ятниками Пушкіну, Шевченкові і Уїтмену було встановлено пам'ятник Великому Пісняреві — Янці Купалі, на душі стало радісно й святково: це ж Білорусія, молода радянська Білорусь делегувала на вічний поетичний пост одного з найкращих своїх синів. А коли я вдивляюся в скромне погруддя Купали в його рідному селі В'язиці чи захоплено стежу за його могутньою ходою — у роздумах, крокуючим втілив скульптор образ народного поета у самому центрі оновленого Мінська, я думаю про віковий шлях Білорусі до сонця, до світла, до того, щоб «людьми зватися» (Янка Купала). І в задумі бронзового Купали вчуваються мені мелодії не одного білоруського пісняря, чії твори дійшли до нас крізь далеч століть нерідко безіменними, а літературні імена — без творів...

В наші ж часи муза Купали, так само, як і муза Колаца, Богдановича, Цьотки, передала свою творчу естафету в надійні руки. Відбулося й на наших очах відбувається велике чудо зростання і розквіту радянської літератури. Сьогодні імена Пятруся Бровки, Максима Танка, Івана Шамякіна, Янки Бриля, Аркадія Куляшова, Андрія Макайонка, Василя Бикова, Івана Чигринова, Володимира Короткевича, Ригора Бородуліна, Геннадзя Буравкіна, Анатолія Вярціпського і десятків інших майстрів старшого і молодшого покоління гідно представляють літературу і культуру братнього білоруського народу.

І тут хотілося б відзначити здорову життєву напругу сучасної білоруської прози і поезії, що йде від землі, від праці, від чистих дум і почувань. Білоруська література щедро послуговується досвідом багатонаціональної радянської літератури, примножуючи і розвиваючи кращі свої

традиції і здобутки. Вона людяна й пісінна, сердечна і приязна. Вона ніжна й усміхнена, по-трудівничому заклопотана, по-юнацьки захоплена. Але на її духовній вроді відбиваються тривоги віку, досвід пережитого весь час озивається в ній героїчними, суворими нотами.

Мені декілька разів довелося відвідати Білорусію, і серед інших спеминів — радісних, урочистих, ліричних ноту глибоко в серці спомин про «дерево війни» — страшний і суворий експонат музею священної для кожного з нас Брестської фортеці. Обпалена громом Великої Вітчизняної, деревина з поля бою хвилює так само, як оплавлені мури казематів, поцерблені ураганим вогнем, посивілі з болю стіни входових башт. Дерево, спалене війною, але не знищене, бо воно — незнищенне!

Так само, як вічні, незнищенні берези, посаджені дбайливими руками у безсмертному білоруському селі Хатині. У самому центрі меморіального села росте три берези, замість четвертої — тріпоче полум'я вічного вогню. То знак, що кожен четвертий громадянин республіки віддав своє життя Батьківщині в борні з озвірілим фашизмом. Мені здається, що трепет цього вогню відчувається у кращих творах дорогих наших білоруських сябрів...

З гордістю можемо сказати, що Львів з давніх-давен дбайливо береже і розвиває традиції братнього єднання народів. Назву хоча б такі факти. Під час першої російської революції, переслідувана царатом, до Львова прибула відома білоруська письменниця-революціонерка Цьотка (Алоїза Пашкевич), яка близько зійшлася тут з демократичною громадськістю. Цьотка вчилася у львівському університеті, просиджувала дні за книгами в теперішній Львівській державній науковій бібліотеці ім. В. Стефаніка, у м. Жовкві (нині Нестеров) вийшли її книги білоруською мовою.

Свій перший друкований вірш молодий білорус-підпільник Євген Скурко опублікував у Львові. Вірш було підписано псевдонімом Максим Танк. Згодом відомий радянський

письменник, народний поет БРСР Максим Танк у своїй книзі «Листки календаря» розповість читачам про боротьбу трудящих Західної Білорусії і Західної України за соціальне й національне визволення. Глибокі, проникливі рядки в цій книзі присвячені Олександрові Гаврилюку.

Земля Каменярева свято шанує пам'ять про Максима Богдановича, який не тільки перекладав твори І. Франка, а написав про нього статтю і створив мальовничий нарис про Львів. Творчість білоруських поетів популяризують львівські поети. Головним чином перекладачі-львів'яни підготували одностомник лірики М. Богдановича. Вони ж доклали чимало зусиль для підготовки двотомної «Антології білоруської радянської поезії» та одностомної антології молодого білоруської поезії «Калинові мости». Журнал «Жовтень» підтримує постійні творчі зв'язки з журналом «Польмя», регулярно публікує на своїх сторінках твори білоруських письменників.

А білоруська тема, тема єднання українського і білоруського народів стала, можна сказати, однією із провідних у творчості львівських письменників. Білорусії, білоруській землі присвячують свої вірші Володимир Лучук, Микола Романченко, Василь Колодій, Микола Петренко, Іван Гнатюк.

І сивий Дніпро — символ священного братання трьох великих народів слухає їх вічний перегук:

Добро пожаловать!

Ласкаво просимо!

Калі ласка!

ДОРОГА, ЗАКОЛИСАНА ЖИТОМ

(Лист до Максима Танка)

«Дорога, заколисана житом», — так називається найновіша книга видатного білоруського поета Максима Танка, яка вийшла нещодавно в Мінську.

Під цією ж назвою з'явилися переклади в'ршів М. Танка у журналі «Жовтень» (№ 9, 1976). Добірку відкриває слово автора:

«Велике щастя для кожного поета зустрітися із своїми віршами, перекладеними на іншу мову і особливо на близьку братню мову, якою для нас, білорусів, поруч з російською, є українська...

Не можу не пригадати й того, що своїм поетичним «хрещенням» я зобов'язаний моїм українським друзям, бо перший мій вірш, підписаний псевдонімом Максим Танк, був надрукований у 1932 р. в м. Львові, у білоруській комуністичній газеті-одноденці. І хоч газета була санаційною цензурою сконфіскована, а всі ми, її співробітники, кинуті за ґрати, подія ця залишилася в пам'яті на все життя. Потім — знову у Львові — напередодні війни у прогресивному тижневику «Сигнали» була надрукована добірка моїх поезій польською мовою.

Нехай же й ці вірші будуть іще одним мостом, що єднає минулу юність із нашою славною сучасністю, з моїми дорогими українськими побратимами».

Дорогий, глибокошановний Євгене Івановичу!

Тисячі читачів з радістю і хвилюванням зустріли звістку про відзначення Ленінською премією Вашої книги «Нарочанские сосны», до якої включено кращі поезії з «Дороги, заколисаної житом» у талановитому перекладі Я. Хелемського. Ця поетична збірка, як зазначав М. Тихонов, «являє собою висякий взірець істинної поезії, громадянськості і ху-

дожності... Глибока проникливість, багатство поетичних мотивів падають книзі одного з найбільших майстрів нашої поезії особливого звучання».

Особливого звучання... Певец, що критики, літературознавці докладно «розшифрують» зміст цього визначення. Мені ж, як читачеві, хочеться подякувати Вам насамперед за вибудований міцно й високомайстерно світ чистих і глибоких почувань, за здатність Вашої поезії вмістити в собі час і простір, мить і вічність. Це безцінний дар Вашої душі, невід'ємна риса життєлюбного, добродушного характеру. Ваша сердечна безпосередність так добре гармонус з дотепністю, витонченою іронічністю. Такий Ви в житті, такий Ви і в творчості, і кожен, хто знає Вас особисто, хто мав щастя неодноразово зустрічатися й розмовляти з Вами, читаючи Ваші твори, збагачується подвійно. Адже за поетичними рядками — знайомі інтонації Вашого голосу, дорогі прикмети неповторної особистості.

І, відкриваючи Вас у Ваших творах, українські читачі знов і знов захоплюються щедрую добротою, воістину народною мудрістю і працелюбністю Вашого таланту, захоплюються даром говорити просто й значуще про, здавалося б, речі буденні — плуг, борону, серп, гвинтівку... Але цей речовий світ, який в іншого автора перетворився б на театральну бутафорію або занімів у своїй музейній незрушності, володіє душею, тривожить, пронизує щемливим смутком або променить сонячною радістю. І в тих реаліях, так міцно пов'язаних з хліборобською сутністю Вашої землі, озивається відгомін традицій білоруської поезії і її сьогоднішній день.

І коли Ви радите вивчати білоруську мову «не за граматиками, канони яких часто бувають суперечливими; не зі словників, які старіють раніше, ніж вийдуть із друку; не з вивісок, які частенько змінюються», а

По одвічних наших письменах
Їриниць, доріг, плугів
І гомонові дерев

В зимовому і літнім уборі,
По маминих колискових
У смеркашя і в час зорешаду,
По тиші всіх попелищ Хатині
І братських могил,
По зозульчиній ворожбі
Й журавлиному крикові,
По громі салютів
І шелесті наших знамен,
По сяйву огнів
І розплавленій сталі вагранок.
По стиску долонь,
Що зброю тримати вміють
І друзям
Дарують на вишитих рушниках
Хліб і сіль,
Своє серце
І дружбу, — *

я відчуваю в цьому Вашу патріотичну гордість за рідний народ і за його місце у сім'ї радянських народів. Це гордість комуніста-інтернаціоналіста, людини, що витримала випробування катівнями шляхетської Польщі — сумної слави Лукішками і Березою Картузькою.

Ось перечитую карбовані рядки «Пейзажу — 1939»:

Ви думаєте — небо з повітря?
Воно з крику і стогону гноблених,
З кольору очей моєї юності.
Ви думаєте — пагорби перед вами?
Це спини мого діда, батька, матері,
Похилені на картоплиці.
Ви думаєте — валуни на полі?
Це мозолі з натруджених рук наших.
Ви думаєте — перед вами ліс
З пахоців боровиків та мурашників,
З перестуку дятлів і крику сойок?
Це — шибениці східних кресів,
А за ними заграви підпалених маєтків,
Заграви нашого бунту.

* Тут і далі вірші Максима Танка подаються у перекладі автора книги.

Під віршем дата: «14 XII 69». Події більш як тридцятилітньої давності постали перед Вами у всій своїй жакхній реальності. І Ви, колишній в'язень № 957 (переді мною репродукція Вашого фото з картотеки слідчого відділення дефензив, рік 1932) робите болісні зусилля, нагадуючи нам про далекі роки, роки попевіряп, «стапної» лірики.

До цього нелегкого матеріалу Ви звертаєтесь і в своєму щоденнику, який Ви вели протягом 1932—1939 рр., тобто аж до часу, коли західнобілоруські землі возз'єдналися з Радянською Білорусією. Він чудом зберігся, той щоденник, і як добре, що Ви опублікували його у вигляді книжки «Листки календаря». Перечитуємо окремі записи:

«Поезія наша важка мов камінь, вирваний з бруківки в час вуличних боїв, немилозвучна, як стогін або крик... інша вона й не може бути» (запис від 27 VI 1935 р.)

«...У С. позичив річні комплекти українського журналу «Вікна» (запис від 19 XII 1935 р.)

«У фойє театру зустрів К. Н., у якої завжди діставав повинки української літератури. Обіцяла дістати для мене «Спогади політв'язня» О. Гаврилюка...» (запис від 26 VIII 1937 р.)

«...Довідався, що в концтабір «Береза» заслано О. Гаврилюка і Л. Пастернака» (запис від 26 VIII 1937 р.)

«...К. А. дістав нові вірші О. Гаврилюка про Березу Картузьку. Вірші надзвичайно сильні. Їх треба розповсюджувати як заклики, писати на мурах, їх повинні знати всі...» (запис від 24 I 1938 р.)

У тодішній Вашій творчості видно сліди великого захоплення лірикою Блока і Маяковського, Броневського і Тувіма. Ви перекладаєте білоруською мовою лірику Франка. Саме тоді львівська газета «Білоруське життя», про яку Ви згадуєте, в номері від 7 березня 1932 року друкує Ваш вірш «Застраїкували димарі фабричні», вперше підписаний псевдонімом Максим Танк. Між іншим, примірник цієї газети експонується у Львівському музеї Івана Федорова.

У криваві квітневі дні 1936 року, як Ви пишете, «вулиці Львова знову забарвила кров робітників, у яких стріляла поліція...» Тоді ж ви пишете вірша «Вінок» з присвятою: «Робітникам Кракова і Львова, розстріляним поліцією на демонстрації в 1936 р.»

Є в цьому вірші рядки:

І песні змагання, І сны змагароў,
Расцвіўшыя раніш вясною ў зар’...
З-над Нарачы сіняй, з Віллі берагоў,
Найлепшыя краскі з батрацкіх шнуроў
Сабрала ў вінок Беларусь.
Устануць другія бунтарныя дні,
Сагрэтыя сонцам і майскім цяплом:
І разам з парывамі новай вясны
Пакрытыя славай штандары ў агні
Клянёмся — мы вам прынясём...

Завершуються «Листки календаря» знаменним записом: «У моїй кімнаті висить новий календар; в ньому, крім дати, довжини дня, часу сходу й заходу сонця, надруковано, скільки років Великій Жовтневій революції — революції, що переможно крокує по землі».

Великий Жовтень приніс визволення й розквіт Західній Білорусії і Західній Україні. З країв, де Олександр Гаврилюк керував підпільним комітетом КПЗБ, походить льотчик-космонавт Петро Климук...

Ви витримали гарт і полум’я Великої Вітчизняної. Ваш біль озивається то реквієм «Елегії про четверту березу», то багатьма іншими мотивами, образами, інтонаціями, і все це — задля того, щоб квітло життя, щоб за обрій стелилася дорога, заколисана житом. Признаюся, мене ця назва захоплює особливо, у ній бачу не тільки метафору, але й чудову пластику, чую шелест розколисаного жита, що завжди було символом життя, безсмертя.

На початку Вашої дороги стоїть мати, і важко назвати поетів (окрім, хіба, Малишка, Твардовського), які б так ба-

гато повіли нам про цей священний образ, котрий закономірно узагальнюється до образу Батьківщини...

Ваші дороги, Євгене Івановичу, пролягли далеко за межі рідної Білорусії. І кожна мандрівка — то ще один вузлик на пам'ять, новий карб для роздумів, новий крок до художнього осмислення. Таких «вузликів» і «карбів», зокрема, багато у вірші «Гербарій». Їх залишили у Вашій душі.

Листки беріз — колишніх колісанок,
Лист подорожника, що гоїв рани,
Відземок ялівцю, що став мені кийком,
Кленова п'ятірія, що гріла мамин хліб,
І жменька чебрецю — дарунок від купалки,
Як я її при вогниці зловив,
Стеблинка вересу, що сон мій берегла,
І паросток лози, що збила вража куля,
Кущ полину з хатинських попилиць,
Ще й ланка хвої із-під стін кремлівських,
Троянди пелюстки — салюту вибух,
Що сповістив про нашу перемогу.
Й очеретника з куреня в Розливі,
Кедрини віть з поронінської стежки,
Каштану лист, що родом з Пер-Ташеза,
Жарків сузір'я, що зігріло тундру,
І лотосове віяло з Янцзи,
Листок оливи, що співав з Гомером,
Цвіт помертвілий вишні з Хіросіми,
Терщини кактуса, де стигне кров Гевари,
Віть араукарії, що відчиняла двері
В гостинний дім Неруди, до якого
Він знов колісь повернеться з братами...

А якою братньою сердечністю озивається Ваше серце у вірші «На Україні»:

На Україні, при Дніпрі,
Де грізні кручі, сивоброві
Дуби, одвічні кобзарі,
Торкають струни вечорові.

О скільки ран на тих крутих
Тілах нескорених титанів —
Од стріл, мечів, весняних криг,
Од куль, гранат і ураганів...

На дорогах братерства Ви завжди наснажуєтесь ідейно, духовно: йдучи дорогами сторіч, Ви зупиняєте свій зір на таких постатях, як Овідій, Данте, Гете, Котляревський, Шевченко, Маяковський. У вірші «В Татрах» Ви дуже тонко проводите думку про сднання зброї бойової зі зброєю духовною — Ваш Скорина, знайомлячи карпатського опришка зі своїми мудрими книгами, просить бартку в останнього, щоб оборонитися в дорозі від напасті. Думка про естафету гуманізму розкривається й в інших творах. Духовна спраглисть Богдановича і творча одержимість Коласа,— все у Вас дихає життям, бо життям народжене, бо визріло у високих устремліннях і глибинних почуваннях. І гумор Ваш — то добродушний, лагідний, то пекучий — так добре доповнює Вашу палітру, що не можу не навести тут хоча б оцих рядків, які мені видаються класично «танківськими»:

У Гомера він вчився бути сліпим,
У Байрона — кульгати,
У Поля Фора — донжуанити,
У Хемінгуей — пити віскі...
І двується:
Чому його не вважають класиком...

Так само наддивовиж багата, щедра Ваша палітра стилістична, інтонаційна. Деякі збірки нагадують дереворити — так опукло, різко, лакопічно вони викарбувані; інші дихають акварельною чистотою і прозорістю тонів; інколи це задушевність коліскової, інколи стримана суворість воїна і замислена лагідність сіяча... Все це безмірне багатство перекладачеві треба освоювати, здобувати. Нелегка, але вдячна ця справа. Отож щиро заздрю Я. Хелемському, що, перекладаючи Ваші поезії на російську мову, збагатився як перекладач, відчув особливе перекладацьке щастя спілкування з Вашою поезією.

Дозвольте ж від численних друзів-читачів ще раз подякувати Вашій молодій і неспокійній музі за радість і натхнення, за ніжність і смуток, за дорогу, заколисану житом...

СНІВ ЗЕЛЕНОЛИСТОЇ МОЛДОВИ

Поетичний голос зеленолистої Молдови завжди знаходив гарячий відгук у серцях українських читачів. Голос той то згорьований, тужливий, як у молдавських новелах М. Коцюбинського, то поривний, окрилений, як у «Шаблі Котовського» П. Тичини, то мальовничо-переливний, як у рядках Д. Павличка, І. Драча, А. М'ястківського, В. Лучука про Молдавію.

У гербі Радянської Молдавії — золоті, налиті сонцем винограда, у молдавській пісні — молодече завзяття і юна чарівливість. Молода республіка. Молода література. І молододна наснага творчості незалежно від того, чи перед тобою перша кпичечка літературного новобранця, чи зріле, впевнено карбоване слово досвідченого майстра.

У постійному пошуку, в щоденному наступі лірика всіх творчих поколінь поетів Молдавії. Вона заглиблена в життя народне, живиться дзвінками джерелами фольклору, але разом з тим глибоко сучасна. Молдавський поет-академік Андрій Лупан пише про чарівну пастушу палицю, закинуту в небо казковим героєм, і, відштовхуючись від казки, виводить цікаві «космічні» узагальнення (чимось дуже близькі до «поетичної космології» Е. Межелайтиса), а Лівіу Деляну наділяє образ коханої рисами казкової красуні Іляни, Думітру Матковські у своїх творах теж використовує фольклорні мотиви.

У цих прикладах — а їх можна навести більше — відчувається той могутній поетичний сплав, у якому так природно злилися і відгомін пісні Овідія, і мелодії народних музиклауатарів, і весняних Кодрів.

Про цю багатосеяжність і разом з тим унікальність, неповторність рідної поезії добре сказав ніжний лірик Ауреліу Бусуйок:

Моя поезія. Деревце невисоке,
Що вибилось у листячко тіль-тіль.
В тобі струмують життєдайні соки
Прадавніх дойн і поту чорна сіль.

І стовбур твій виповнює по віncia
Нагайки посвист, і сльоза важка,
І погук із фортеці верховинця,
І клич переддосвітній гайдюка.

І кров густа червона струменіє,—
Батьківська кров, пролита без вини,—
Та кров, що на знамені плем'яніє,
Яке несуть із гордістю сини.

Розквітне квіт, та й буде зав'язь плідна,
Та й буде плід, немов щаслива мить.
Як дерево земля зростила рідна,
То дерево не може не родить.

(Переклад Ніни Матвійчук)

І дерево родить! Поруч з голосами видатних майстрів сьогодні впевнено звучать голоси таких прекрасних і таких різних співців, як випяtkово земний, заслуханий у пульсуванні виноградного соку, трепет зеленого листу Іон Ватаману, суворий, захоплений впертістю каменю Анатол Кодру, чий вірш «Каменярі» своєрідно продовжує динаміку мислі й почуття «Каменярів» Франкових, і витончено делікатний Григоре Вієру, що творить ніжний і проникливий гімн любові, високо піднявши образ матері в молдавській поезії. Молоді молдавські поети (про їхню творчість наш читач може судити з добре виданої «Молоддю» антології «Весняні Кодри») щасливо поєднали в своїй творчості і серйозність рано визрілих мужів (народжених в 41-му і 42-му), і бешкетну розхвилюваність виноградаря, що бачить плоди своєї праці, і хліборобську наполегливість при копанні колодязя десь у буджацькому степу. Ці риси (а до них я додав би своєрідний дар пластичного, випуклого, об'ємно-кінематографічного бачення світу,— недарма багато молдавських пое-

тів є одночасно й сценаристами чи режисерами) вирізняють спів молдавських побратимів у багатоголосому хорі радянської поезії.

«У тональності віршів молодих молдавських поетів є певна суворість, котра, однак, не виключає основи світлої, оптимістичної, ствердної. Від Григоре Вієру й до Аурела Чокану, котрий щойно дебютував, віднаходимо близький зв'язок з читачем, доброту і піжність нашого народу, яка входить до складу комплексу неперекладного слова «дор»,— писав критик М. Чімлой у передмові до антології молодої поезії Молдавії «Весняні Кодри». Пояснимо при цьому, що «дор» по-молдавськи означає «бажання», «прагнення», «жага», «поклик», «любов». Ось яка багатозначність поняття, дивовижна наповненість слова! І згадується (хай дарує читач за щедре цитування!) вірш П. Боцу «Отче слово»:

В батьківське слово як в траву ідуть,
Деся там пастих виграс на дуду,
В слові відранився сонячний світ,—
Тисячолітній заплутаний слід.
...В слово іду, як в породу міцну.
Чую у нім «Марсельези» луну.
Ну, а як зорі розсиплять разки,
Я Емінеску збираю рядки.
Скільки у слові глибин і висот!
Слово — щедріше від медових сот.
Хоч і молодше воно від зерна,
В ньому одвічна звучить давнина.

(Переклад Р. Братуня)

Ось чому щедрість барв і неповторність тонів так приваблюють і росіянина, і білоруса, і естонця, і таджика, і українця — антологія молдавської поезії вийшла чи не в усіх наших республіках. В свою чергу і в Молдавії цікавляться поезією Расула Гамзатова, Юстінаса Марцінкявічюса, Мустая Каріма, Максима Тапка, Івана Драча. Поруч з молдавськими побратимами тут активно працюють українці, росіяни,

болгари, гагаузи. Ім'я Дмитрія Кара-Чобана, який пише рідною гагаузькою мовою, відоме не тільки в республіці, але й в усьому Союзі.

Молдавські поети широко пропагують надбання радянської класики. В 1967 році мені довелося бути учасником першого Всесоюзного фестивалю молодих поетів, що відбувався в Молдавії. Не тільки наймолодші (на той час) поети виявили зацікавленість фестивалем. Я пригадую зустрічі з Андрієм Лупаном, Ауреліу Бусуйоком, пригадую, як жваво цікавилися вони творчістю українських поетів.

І коли сьогодні читаю твори Григоре Вієру у талановитих перекладах Івана Драча чи Володимира Лучука, коли з «Літературної газети» довідаюся, що думає Віталій Коротич про пові фільми й книги Еміла Лотяну, коли в антології «Поети України» (видавництво «Карта Молдовеняскє», 1972) знаходжу під перекладами поезій Д. Павличка ім'я В. Левицького, а чи намагаюся вловити у незнайомій для мене мові розповідні інтонації Б. Олійника (переклад І. Георгіце), коли я, нарешті, з радістю знаходжу в цій антології близько п'яти десятків імен українських поетів, що їх музу привели у свою культуру А. Лупан, Ю. Баржанський, П. Даріснко, Н. Костенко, А. Кодру, Анатол Чокану, Г. Воде, А. Негріш, П. Крученюк, П. Задніпру, невтомний І. Георгіце, — я вбачаю в усьому цьому не випадковість, а глибоку закономірність, яка полягає у взаємному збагаченні братніх літератур. А. Лупан оспівує братство народів, узявши за символ традиційний молдавський «кухоль гостинності»:

Кухоль цей, з вогню та глини,
І привітний, і гостинний
Для достойної людини.
...Коли друг до нас прилине —
В кухлі сонячні перлини,
Найсмачніші наші вина,
Що іскристі, як світання,

Що як зорі Подністров'я,
Що для братнього єднання,
І для доброго здоров'я!

(Переклад А. М'ястківського)

Закономірна й українська тема в сучасній молдавській поезії. Читаючи поезії «Здрастуй, Україно!» П. Дарієнка чи «На Дніпрі широкий» В. Телеуке, «Зустріч» А. Лупана, «Живеш між нами» П. Крученюка та цілий ряд інших, присвячених великому Кобзареві, ладен згодитися, що ці твори, цілком можливо, писалися з нагоди літературних свят чи декадних зустрічей, але за ними відчувася подих невмирущої традиції, і вже думка переносить тебе в історичне минуле, де «на розпутьях велелюдних» сини України і Молдавії подавали один одному руку на побратимство.

Ось на поміч людям «волоським» вирушають із Києва хоробрі русичі; ось у затишку книгозбірні, яких немало в молдавській землі, мудрий муж-книгочій гортає фоліанти, видрукувані у Львові, Острозі, Києві; ось братаються запорозькі козаки з молдавськими бідарями — клетотить повстання Мухи; злилися шляхи українських і молдавських селян у революції.

Яку сторінку історії ми б не перегорнули, скрізь знаходимо глибоко закорінені в серцях народів чуття побратимства, взаємодопомоги, взаєморозуміння, любові й поваги один до одного. Так було, так є, так буде довічно, бо в наші дні одвічне чуття братерства насажується спільною метою, гартується на спільному великому шляху до комуністичного завтра, надихається безсмертними ідеями. І, як каже Віталіє Філіц,

Довкола друзі — це не сон —
Я руки стис усім, як брат,
І там, де пліне тихий Дон,
І там, де Сятин, спить Карпат...

(Переклад А. М'ястківського)

ТАЇНА РАПСОДІВ

...Яка це була чудова подорож по землі «республіки, прекрасної смаглявою красою», як назвав Киргизію Олесь Гончар...

Я ще повернуся до краю, такого дивного і манливого, що годі ступити крок, щоб не зупинитись, не здивуватись, не зачаруватися. Захоплення і подив викликають сивобородий аксакал і тонесеньке дівчатко зі скісними лукавими очима. Важко відірвати погляд від піали, тонко розписаної народним митцем, і од плес Нарину, закутого в бетон. А чи можна забути хоча б раз почуті прозорі, медом століть напосні рядки епосу «Манас»!

Киргизька «Іліада», як називають його вчені, є поетичною енциклопедією життя, побуту, фольклору. Географія, релігія, медицина, міжнародні відносини — все відбилося в творі, що на сьогодні має одинадцять варіантів, кожен з яких налічує більше як 300 000 рядків. На жаль, не пощастило побачити Саякбая Каралаєва, що пам'ятав близько мільйона рядків епосу і знав історію киргизів, починаючи з X століття... А от звичайних співців — ирчі — довелося чути, і не раз.

Дивом дивуєшся, як можна із трьох струн комуза видобути мелодію. Ирчі роблять це навдивовижу майстерно. Розповідають, що основоположник киргизької літератури славетний Токтогул творив дива навіть на саморобному, вирубаному з шматка деревини комузі.

А хіба не дивно, що киргизька радянська література, одна з наймолодших у сузір'ї таких літератур, як російська, українська, вірменська, грузинська, таджицька, за якихось сорок років досягла світових обріїв? Киргизька проза — це Чингіз Айтматов. Киргизька поезія — це Кубаничбек Маликов, Теміркул Уметалієв, Сооронбай Джусуєв, Жолон Мамитов. Все це письменники з гострим відчуттям нового в житті

та літературі. В їхній творчості озивається могутнє відлуння народнопісенної, розповідної традиції. Пригадую поїздки делегації українських письменників на будівництво високогірної Токтогульської ГЕС. В автобусі, який повільно підіймався на перевал, поет Жолон Мамитов підспівував Кубаничбеку Маликову. Вони — старійшина киргизької літератури і недавній новобранець поезії — проспівали злагоджено і вміло весь зачин «Манасу»; а потім почали витлумачувати його нам...

Тут, на підхмарній висоті, впритул до скель, до влаштовують свої гнізда горді беркути, слова древні й вагомі набирали несподіваного змісту. Здавалося, на мить відкрилася тайна цієї землі і її синів-рапсодів.

У чому вона? У суворій красі цих стрімких гір і родючій щедрості зелених долин? У стриманості мудрої бесіди і запальному ритмі поетичного поєдинку? А може, у чомусь глибшому, істотнішому? Бо протягом тисячоліть старі гори розсипаються, натомість виростають гори молоді, а народ живе, продовжує себе в праці і мистецтві, виховує нові покоління і простягає руку народам-побратимам. Добре сказав про це Дмитро Павличко у своєму сонеті:

Народе Токтогула й Тоголока,
Тебе палили зайди навісні:
Де мерехтіло місто навесні,
Там восени — втірлована толока.

Складали мулли казання дурні
На честь аллаха та його пророка,
А шабля бая, мов тесак, широка,
Сліпила зір... Та вдарив час борні...

З вулкану революції, мов гори
Із рівняви пустель, з'явився ти,
Долаючи тисячолітнє горе.

Твій край вінчають льодяні хребти.
Та вище них, мов сонце злотоворе,
Сіяють дружби нашої мости!

...Ене і ньєнка. Комуз і кобза. Ці слова такі близькі за звучанням! А скільки разів ми переконувалися в близькості долі, звичаїв, мелодій...

Киргизський чоор нагадує нашу сопілку. Ми вчували рідні мелодії у киргизських наспівах. Слухали — і сльози на очі набігали. І на урочистому концерті в оперному театрі, і в скромній світлиці співали киргизські жінки, а пісні були подібні до тих, які співають наші матері...

Є в Талаській долині село. Називається воно Івано-Олексіївка. Живуть, працюють у ньому киргизи, росіяни, українці.

Сивобородий аксакал розповів:

— Це було дуже давно. Ми тоді ще кочували. Повернувшись якось у ці місця, ми застали тут братів українців — Івана та Олексія. Хороші вони були люди. Не раз допомагали — то коня підкують, то пригорщею муки підсоблять, то дадуть добру пораду. От і почали називати село Івано-Олексіївка.

Цікаво, що в Киргизії чимало сіл з українськими назвами: Полтавка, Білогірка, Михайлівка, Григорівка, Долинка.

Два народи понад століття обмінюютьсє доєвідом: і господарським, і побутовим, і культурним. Ми бували в киргизських юртах, бачили в національних орнаментах сліди впливу української вишивки, української кераміки.

Зустрічаючи хлібом-сіллю, нас вітали українці, які там живуть, і своєю рідною мовою, і киргизською.

Нащадки Токтогула люблять нашого Шевченка. Народний поет Киргизії Аали Токомбаєв якось писав:

«Тридцять років тому я, будучи ще початкуючим поетом, познайомився з біографією і творчістю цієї світлої людини. Вони вразили мене, і так як від людини, котру любиш, хочеш мати на згадку щось таке, що б завжди нагадувало про неї, так і мені здавалося: мати своїм сунутником і порадиником томик Тараса Шевченка недосить. І тоді я, тридцять років тому, дав своєму новонародженому синові ім'я

Тарас. Мені хотілося, звичайно, щоб він нагадував про Шевченка не тільки іменем...»

Нині можна зустріти — і ми їх зустрічали — немало киргизів, що носять ім'я Тарас. А останнім часом появились киргизи Тарасови. Справа в тому, що в киргизів існує традиція давати прізвище за іменем батька.

І знову — екскурс. Як відомо, долі двох великих народних поетів Тараса Шевченка і Токтогула Сатилганова були разюче подібними. Як і наш Тарас, Токтогул був покараний царатом за волелюбні пісні. Смертний вирок був замінений ув'язненням, засланням в Сибір. Царські сатрапи заборонили Шевченкові писати й малювати. Комуз Токтогула розбили об камінь. Книжка Шевченка називається «Кобзар», твори Токтогула вийшли під назвою «Комуз».

Спільність доль, спільність мотивів. А велухаймось у рядки творів киргизького співця — які вони близькі до шевченківських:

Багато я перетерпів,
Мій народе, з тобою навпіл,
То певже мені більше в житті
Не побачити рідний аїл?

Я душею і зором осліп,
Тіло зранене, сили нема.
А без пісні не будь солов'ю —
Шайстрашніша нехай там тюрма.

Зблякло золото-срібло душі,
І ослабла пісенна струна,
А на мене чекає народ,
Ала-Тоо, моя сторона.

(Переклад Борислава Степанюка)

У 1930 році перекладено киргизькою мовою кілька поезій Шевченка, а у 1939 р. виходить тут «Кобзар». На ювілейних торжествах у Каневі киргизький поет Саткян Сасикбаєв прочитав рідною мовою «Заповіт» Тараса Шевченка. Чули ми

шевченківські рядки на всьому просторі від Ісик-Куля до Ферганської долини.

Дружба, скріплена кров'ю... Визначний поет Киргизії Теміркул Уметалієв пройшов під час війни Україну — від Дніпра аж до Карпат, у боях за визволення Запоріжжя був тяжко поранений киргизький письменник Джунай Мавлянов. У Киргизії заліковував свої рани український юнак Борислав Степанюк. Тут він учився, у киргизькій газеті був надрукований його перший вірш.

Українські поети, у свою чергу, перекладають твори письменників Киргизії. Борислав Степанюк переклав кращі твори класика киргизької літератури великого поета Токтогула. Чекас на переклад українською мовою безсмертний епос «Манас». Цей твір названо іменем героя, який говорить про себе:

...Був самотній я у борні —
Помогли батирі мені.
Сорок хлопців зібрав я встиг —
Ще безвусих, ще молодих —
Стали яструби з голубів,
Стали воїни із рабів.
Я зібрав киргизьких дітей,
Я рабам дав гідність людей... *

Високу гідність мають люди нинішньої Киргизії. Це проявляється навіть у розважливо сказаному слові, у поведінці, у умінні слухати гостя...

Спасибі тобі, земле, дорога, близька! Ти викохуєш хліборобів і поетів — це запорука твого щастя, криниця вічної молодості. А до таїни твоєї ще не раз повертатимуся. Щоб відчути її, збагнути, зачаруватися цією навіки.

* Переклад автора книги.

ЯК ЗАСВІТИТИ ВІТРАЖ...

«Коли б мене запитали, де на нашій планеті можна знайти найбільше див, відзначив би я насамперед Вірменію»,— признався якось Роквел Кент. Кому хоч раз довелося побувати в сонячному Айястані, той теж міг би підписатися під цим захопленим зізнанням.

У Вірменії захоплює все: і тисячолітні пам'ятники історії, і неоціненні скарби мистецтва, і сувора краса природи, і щедрі плоди людської праці, натхнення, творчості. Пишу ці рядки і з прикрістю усвідомлюю: всі ці слова не можуть передати моїх вражень. За ними читач не побачить ані біблійної величі Арарату і стін Еребуні — прабатька сучасного Єревану, ні циклопічних уламків Звартноца, ані античного благородства храму Гарні чи витесаного в камені склепіння Гехарда, під яким так само лунко й чисто, як і вісім, десять століт тому, лунають хоральні пісенспіви.

Загальна фраза про «неоціненні скарби мистецтва», на жаль, теж нічого не скаже читачеві ані про секрети вірменських каменотесів, що створили унікальні візерунки на хрестах (хачкарах), не дасть найменшого уявлення про блакить і золото рукописних коштовностей Матенадарану чи стрункість меморіальних дзвіниць Сардарапата, про пластику пам'ятників-фонтанів, про мелодії народних музик-дудукістів... Я, напевно, так і не знайду слів, щоб хоч приблизно передати почуття трепетної пошани, коли спускаєшся в підземелля (кожна сходинка — крок у сиве минуле), аби згідно традиції покласти тонесеньку свічку на надгробник творця вірменської абетки Меєропа Маштоца.

Я бачив пам'ятники вірменським літерам — у вигляді обелісків із базальту й туфу. Бачив літери, відлиті з чистого золота, у скарбниці Ечміадзіну. Ці золоті літери, всипані

діамантами, сяють, наче підкови, що їх загубив казковий кінь Давида Саеунського... Пими записано геніальні ламентатії Парекаці, ровесника автора «Слова о полку Ігоревім», чия творчість стала сьогодні набутком не тільки вірменського, а й всесоюзного читача, і жагучі строфи Саят-Нови, революційні оди Чаренца і окрилені верлібри Севака...

Що ж до людей, природи, плодів праці й натхнення — як розповісти про пшеничні ниви Вірменії, відвойовані у всюдиеущого каменю, передати смак лаваша і винограду у гостинній світлиці колгоспника? Як передати завзяття будівників каналу Арпа-Севак і відчуті схвилюваність школярів Цахкадзора, коли вони по-українськи декламують «Каменярі» Івана Франка?..

Можна наблизити зорі за допомогою телескопів академіка Амбарцумяна, але неможливо пізнати і полюбити Вірменію на відстані.

І коли я все-таки намагаюся це зробити, тобто заронити любов до землі і людей Айястану у серця читачів, які не бачили арки Чаренца і чийм очам не відкривався гострий шпиль Ціцерпакаберда, то роблю це з надією, що в цьому допоможуть мені «Вірменські ескізи» Вардгеса Петросяна, книга, сповнена любові і ніжності, пафосу і печалі. У цьому — весь автор: то патетичний, то іронічний, то усміхнений, то стривожений.

У вересні 1977 року під час Декади української літератури у Вірменії мені доводилося бачити Вардгеса Амазасповича — голову Спілки вірменських письменників — у різних ролях: він відкривав мітинги і урочисті вечори, мудро й дотепно вів застольні зустрічі, був екскурсоводом і заспівував старовинну тужливу пісню, першим пускався у запальний танець... Він глибокий і щедрий, наш дорогий Вардгес, і такою ж глибинністю і щедрістю позначена його книга. У ній неможливо знайти межу між минулим і сучасним, буденним і піднесеним, дійсністю і мрією, радістю і смутком.

«Пережите недавнє минуле начеб відсунулося вдаль, викристалізувалось... Нелєгкі, неспокійні трудові будні, повні турбот і хвилювань. Зоряне світло майбутнього, що впало на шлях із туманної невідомості. І все це — в одному житті, в наш час — трагічний, піднесений, прекрасний. Між епохами немає вододілу. Є минуле і є вічне, природне, людське. Є нащадок і заповідач всього цього — поділений владним почуттям відповідальності. Є самобутній автор, творець і історик, що вдихнув у все це життя — Вардгес Петросян», — сказав з приводу «Вірменських ескізів» видатний поет Амо Сагіян.

«Ескізи» написані рукою публіциста і поета. Публіцистичне і ліричне — два крила цієї книги, два взаємообумовлені начала, що так гармонійно поєднуються у громадянському пафосі письменника-інтернаціоналіста. «Вірменські ескізи», здається мені, побудовані за законами творення вітражу. Металевий каркас, різнокольорове скло — це ще не твір. Твір — коли сонячний промінь переламується у гранях, і враз веселково переливаються барви... Автор вичаровує своє слово з каменю і металу, з легенди і пісні, з подорожнього враження і звичайної, нічим не примітної, здавалося б, розмови.

Автор весь час у русі, він спрямовує свій творчий промінь щораз на нові об'єкти: то «відходить» у минуле, то зненацька впритул наближається до співрозмовника. Інколи він немовби забуває про читача, і тоді чуємо його схвильовані монологи.

Вардгес Петросян розповідає в «Ескізах» і про свої закордонні поїздки. Скільки прикладів безмежної, жертвовної відданості Радянській Вітчизні побачив автор у середовищі вірмен за кордоном — у Римі чи в Алеппо... Так тужать у Канаді й Америці за Україною люди, що покинули колись рідний край під тиском злиднів, темряви, безробіття... Та над усім домінує в «Ескізах» торжествуюча мелодія любові до Радянської Вірменії, гордість за її звершення. Схвильовано

й мудро говорить автор про надбання культури й мистецтва, вчить берегти, примножувати їх.

«Вірменські ескізи» прийшли до читача в українському перекладі — їх опублікував журнал «Жовтень». Книга Вардгеса Петросяна дуже багато дає для розуму і серця. Вона, безперечно, знайде в нас вдячного читача. Вона нагадає про давні коріпня вірмено-українських зв'язків. І сиве минуле озветься голосами вірменських літописців, книжників, каментесів, малярів, сліди благородної діяльності яких прочитуємо в історії Львова, Кам'яця-Подільського, Тисьмениці, Бережан... В історію українсько-вірменських зв'язків навіки вписано цілий ряд митців і вчених вірменського походження, які жили і творили на Україні: історик Садок Баронч, художник, друг Франка Антоні Стефанович, скульптор Тадей Баронч, що створив прекрасне погруддя Кобзаря, артист і драматург, уродженець Коломиї Адольф Абрагамович, автор мальовничих полотен на теми з гуцульського життя Теодор Аксентович... І звичайно ж, за сторінками «Ескізів» стоїть наша сучасність. Написана вірменином про Вірменію, ця книга усім своїм настроєм і звучанням вплітається в могутній і багатоголосий спів братерства, любові до Батьківщини.

Є у книзі Петросяна яскравий епізод. На будівництві каналу Арпа — Севан будівельники, «надзвичайні хлопці — росіяни, вірмени, українці, білоруси», знаходять напис епохи Урарту. Чванькувата фраза, вибита клинописом на честь царя-завойовника, видається смішною поряд з подвигом, що його творять сучасники. І Петросян каже: «Найдіть ту велетенську кам'яну дошку, на якій треба було б викарбувати імена арпа-севанців, усіх, навіть дітей, навіть бухгалтерів і листонош. «Ми, брати, зібралися тут разом... завоювали, підкорили, приєднали ріку до озера і допомогли нашому вірменському братові повернути красу свого Севану. Ми...» І після цього — імена в алфавітному порядку.

Далекий і чванькуватий Русо, сину Аргішті і внуче Мелуа, воювали інші, а ти захопив, пролили кров інші, а ти

підкорив, і клинопис зберіг твоє ім'я у боротьбі з вітром, забуттям і часом. З'явись, Русо I, із глибин своїх тисячоліть... зайді в кафе-автобус «Урарту», замов пива чи горілки і, випивши, посмійся з усіма над написом: «Я зайняв, підкорив, приєднав...» Це вони зайняли, вони підкорили, вони прислали і завтра спокійно усміхнуться, коли води зітруть і почесуть їхні імена».

Як це нагадає Довженкову хвалу безсмертним творцям рукотворного моря, його мрію побачити їхні імена на бетонних стінах Каховського водосховища,— щоб могли їх прочитати і наші нащадки...

«Вірменські ескізи» творилися довго, нелегко, мабуть, групувався й переосмислювався матеріал, оформлюючись у твір, де художня поезія і проза не просто взаємоіспують, взаємодоповнюються, а взаємодіють — активно, цілеспрямовано. І тут — теж цікава риса національного вірменського характеру: уміти опоетизувати, окрилити буденне, звичне... Дозволю собі нагадати тут історичний жарт: був колись письменник Мінас Токатеці, який працював писарем львівського вірменського суду. Навіть вступну частину свідоцтва про одруження він писав віршами...

Дивна річ: чим більше тьмяніють безпосередні враження від зустрічі з Вірменією, тим відчутніше діє сила тяжіння до землі і людей цього краю. І починаєш любити Вірменію зрілою, осмисленою любов'ю. Це почуття подароване навічно, його зміцнюють і поглиблюють сторінки «Вірменських ескізів».

Виростаючи з минулого, пронизана глибоким усвідомленням причетності до високого й прекрасного, яке твориться нині, книжка В. Петросяна націлепа в майбутнє. Читаючи її, відчуваєш цю причетність особливо. Можливо, тому, що вступає в свої права диво творчості вірменського побратима по перу. Так буває, коли перед тобою, осяяний світлом десь із середини, раптом весь засвічується вітраж...

НА ПРОЩАННЯ КАЖЕМО: „ШУМБРАТ!“

Це коротке слово означає не тільки «добридень». «Шумбрат», «шумбрачі» — це й привітання, і зичення успіхів, і запевнення в тому, що людині, до якої звернені ці слова, завжди вестиметься добре. Багатючий зміст! І весь він від доброї, щедрої душі мордовського народу. Що це воістину так, переконався кожен, хто брав участь у Днях української літератури в Мордовській АРСР. Це були напружені, радісні і до краю наповнені дні. З тих, що запам'ятовуються на все життя.

Зв'язки братніх народів — мордовського і українського — мають давнє історичне коріння. Та за останнє півстоліття вони стали особливо міцними і яскравими. Вони щораз повніше розкриваються в усіх сферах нашого життя, а особливо в царині творчого спілкування, взаємозбагачення культур і літератур. Якось група мордовських письменників загостила до Львова. Це була звичайна, але й знаменна подія, що набрала ваги символу. Глибокого змісту їй надавало і те, що наші мордовські друзі своїми рідними мовами — мокша й ерзя, мовою братнього російського народу говорили про щастя сім'ї єдиної, про те, що хвилос їх як письменників і громадян. Вони виступали у колгоспах, на шахтах, заводах. Як і ми, низько вклонилися пам'яті українця Олександра Марченка і мордвина Федора Суркова, які в липні 1944 р. на своєму танку ввірвалися на вулиці Львова, вогненным валом змітаючи зі шляху фашистську нечисть. Відвідали музей Івана Франка.

Прощаючись, ми спільно вирішили: ця зустріч продовжуватиметься — і в творчому спілкуванні, і в особистих зв'язках. Тоді ж у львів'ян виникла думка про видання апології мордовської поезії в українських перекладах.

А згодом — знову щирі зустрічі, розмови, виступи перед читачами. Тепер уже — на мордовській землі. Наша делегація — до неї входили Ірина Вільде, Яків Стецюк, Іван Дорошенко, Володимир Лучук та автор цих нотаток — прибула в Саранськ.

Вже в аеропорту ми побачили знайомі обличчя — народного поета Мордовської АРСР Нікула Еркая, Іллі Девіна, Олександра Мартинова, Івана Піняєва, Апатолія Тяпаєва. Традиційним хлібом-сіллю на рушниках, рясно вишитих барвистими національними узорами, зустріли нас господарі. І забігаючи вперед, відзначаю, що хліб-сіль Мордовії, її пахучий мед і надивовижу барвисті рушники, такі подібні до українських, ми приймали з вдячністю не раз і не два...

Так, це було свято — по-братерському сердечне, сповпене великої душевної щирості і доброти. Ми пізнали і відкривали для себе день сьогоднішньої Мордовії — цієї колись чи не найглухішої (в прямому і переносному розумінні) закутини царської Росії. І чи ж не знамення історії, що нинішня Мордовія — республіка суцільної грамотності, що за кількістю прочитаних книг займає перше місце в РРФСР, що республіка є центром світлотехнічної промисловості, постачальником найвищих марок цементу, справжньою кузницею наукових кадрів. До Жовтня мордва не мала писемності. Нині тут видаються два літературно-мистецькі журнали, виходять альманахи, наукові дослідження, поетичні збірки, книги з мистецтвознавства. В розбудові промисловості, народного господарства і культури Мордовської АРСР беруть участь представники багатьох національностей нашої неосяжної Батьківщини. Присмпо було зустрітися, зокрема, з нашим земляком із Вінниччини Героєм Соціалістичної Праці О. А. Клімбовським, що працює головою колгоспу в селі Алово Атяшевського району. Ми побували в цьому славетному нині селі. Клімбовський здобув визнання як керівник, організатор, прекрасний господар, завдяки якому в занедбаному коліть колгоспі люди почали жити заможню.

Україна і Мордовія... Так поріднилися вони долями, синами своїми, своїми здобутками. Тож зовсім не дивно було почути на заключному вечорі в університетському актовому залі, що студент-філолог Валентина Симдяшкіна пише дипломну роботу про мордовсько-українські зв'язки. Не дивно було дізнатися, що поет Анатолій Тяпасв працює над перекладами творів Івана Франка, а в найновіших збірках Іллі Девіна та Івана Чигодайніна є цикли віршів про Україну...

Як тут не згадати рядків із вірша Івана Піняєва, присвяченого великому Кобзареві:

Дивись, Тарасе, разом з нами
Па землю радісну свою,
Що, сльози витерши, з піснями
Прийшла у збратану сім'ю.

.
В якому буйному патхненні
Розмах людських діянь живих!
Твої надії незнищенні
Навіки втілилися в них.

Як промені, пісні про волю
Живуть у серці з юних літ.
Освітлювати нашу долю
Вони прийшли на небозвід.

На спільнім полі, спільній ниві
Вони озорюють серця.
Спасибі вам, сини щасливі,
Многостраждального співця!

Веде до сонця дружби траса,
Де мир і згода між людьми.
Погруддя віщого Тараса,
Моя Мордовіє, прийми!

(Переклад мій. Автор).

Прийми ж, рідна Мордовіє, і наше щире спасибі за щедрість твою і душевну красу, за радість великої дружби, натхненої великим Лепішим, за очікування нових зустрічей. Ми не прощасмось. Ми кажемо тобі:

— Шумбрат!

ЗОЛОТИЙ КОРИНЬ ПОЕЗІЇ

«Людина багата людиною», — каже давнє алтайське прислів'я. Ці слова сьогодні звучать особливо значуще. Далеко від Алтаю до Карпат, але братерство відстаней не знає.

Завершилось ще одне свято братерства — Дні алтайських письменників на Україні. У 1978 році велика група майстрів пера, представників письменницьких організацій — Алтайської крайової та Горно-Алтайської обласної — побували на Львівщині.

Нашими гостями були прозаїки Петро Бородкін, Георгій Єгоров, поети Еркемен Палкін, Аржан Адаров, Борис Укачин, Володимир Башунов, Євгеній Гуцин, Микола Черкасов, Марк Юдалевич, літературознавець Сергій Каташ. Перед тим твори горно-алтайських письменників публікувалися на сторінках журналу «Жовтень». Гости з Алтаю не залишилися в боргу. Вони подарували львівським письменникам цілий ряд публікацій — від книжечки поезій Т. Г. Шевченка в перекладі на алтайську мову до номера літературної газети «Алтайдин Чолмони» («Зоря Алтаю»), цілком присвяченого українській літературі. Тут розміщено твори Т. Шевченка, Лесі Українки, О. Довженка, П. Тичини, М. Рильського, Р. Братуня, Ліни Костенко в перекладі на алтайську мову.

Під час перебування у Львові наші друзі виявили велике зацікавлення творчістю Івана Франка, Ярослава Галана. З особливою пошаною відгукувалися вони про Володимира Гжицького, який побував на Алтаї ще в 1928 році.

Коли ми слухали виступи російських поетів та прозаїків з Барнаула, нас захоплював сибірський розмах, мужність і сердечність їх творів. Ставали зрозумілишими витoki самотності Василя Шукшина, Миколи Рубцова, цілого ряду

яскравих імен і творів, якими пишається не лише російська, а й уся багатонаціональна радянська література.

Глибше відкрилася в ці дні українському читачеві і творчість горно-алтайських письменників. У їхніх творах відчувається заглибленість у національний епос і разом з тим — тяжіння до освоєння широких тематичних пластів, проникнення у багатий і складний духовний світ сучасника.

Там, де зливаються гірські річки Тоотой і Каярлик, щоб дати початок ріці Уреул, вирости талановиті, самобутні поети. Серед них — Аржан Адаров, Еркемен Палкін, Борис Укачин. Їхній шлях у поезію проліг через навчання у Московському літературному інституті, прилучення до скарбів російської і світової літератури. І тому не дивно, що зовсім юний Бронтой Бедюров публікує в перекладі на алтайську мову «Маленького принца» А. Сент-Екзюпері, Аржан Адаров присвячує поезії Пушкіну і Овідію, славить мексиканського художника-комуніста Дієго Ріверу, а Олександр Єредєєв змальовує образ чилійського поета-комуніста Пабло Неруди. Не дивно, що в ліриці Самика Паслея звучать інтонації Лермонтова і Маяковського, а на рядках Бориса Укачина лежить печать високої майстерності Володимира Луговського та Бориса Слуцького.

Чудовий поет Лазар Кокишев трагічно загинув у 1975 році. Ще в 1961 році він видав книжечку поезій Т. Г. Шевченка, в яку увійшли також твори, перекладені Н. Шатіновим та Б. Укачиним. Збірка містить усього 16 творів, але здобула широкий резонанс. «Поет Лазар Кокишев привіз у Донецьк книгу своїх перекладів на алтайську мову творів Т. Г. Шевченка. Треба було бачити, як приймали його слухачі, коли алтайський поет виступив з читанням віршів великого Кобзаря своєю мовою», — писав Еркемен Палкін у газеті «Алтайская правда» 1 червня 1974 року. Цю книжечку, до речі, подарували алтайські письменники львів'янам на літературному вечорі-зустрічі з трудящими Шевченківського району міста Львова.

Пушкін і Шевченко, Лорка й Неруда, Хікмет і Галчинський — ці та інші зірки світової поезії яскраво сяють на алтайському небі. Спадкоємці славетного алтайського епосу «Мадай-Кара» (на сьогодні видано десять томів) талановиті алтайські поети у своїй творчості послуговуються і класичним, і білим віршем, і верлібром, успішно прищеплюють на своєму національному ґрунті й терцину...

Переді мною ще одна книжка, подарована алтайськими друзями. Називається вона «Людина багата людиною» і має характерний підзаголовок, запозичений із журналу «Жовтень» — «Антологія дружби». Це видання, здійснене в Горно-Алтайську 1977 року і присвячене 60-річчю Великого Жовтня, своїми двома розділами — «Очима друзів» і «Світ нашими очима» — дає досить широке уявлення про інтернаціональні зв'язки наших алтайських побратимів зі світом і, в першу чергу, з великим світом радянської літератури. «Неможливо передати всієї широти охоплення цієї теми братерства народів у книзі — в ній образ світу, що бореться. Новизна включених у збірку творів алтайської поезії не стільки в їх своєрідному смисловому вирішенні, що теж важливо, але й у передачі їх національного колориту й інтернаціонального пафосу, які вписують алтайську літературу в контекст усієї радянської літератури, що живе за законами «чуття єдиної родини» (П. Тичина)», — говорить в передмові до книги. Добре каже про це і Еркемен Палкін:

Нынче время такое:
Не петь нельзя!
Слышу ясно,
Как песни поют друзья,—
Прилетели они
В край сказаний и скал,
Их прислала Москва,
Древний Киев прислал.
Это мудрые люди,
Их мудрость жива...

(Переклад О. Големби).

...Багатий і щедрий Алтайський край, славний він унікальними дарами природи, а передовсім — талановитими й працюючими людьми. В самому слові «Алтай» сяє золото, золотом переливаються води озера Алтин-Кьоль, епітет «золотий» на кожному кроці зустрічається у фольклорі, в сучасній поезії. І росте тут «золотий корінь», що приносить людям силу й натхнення.

Поезія наших побратимів, здається, від самої природи наділена чарівними властивостями. Виростаючи з глибини алтайського фольклору, вона позначена виразними інтернаціональними устремліннями. ВиPLEкана соками і пахощами рідної землі, ця поезія неповторна, наче гірська квітка. Вона щедра, мов цілющий корінь, справедливо названий у народі золотим.

ПРАПОРИ НА ВЕЖАХ

<i>Сад садив нам Ленін</i>	<i>9</i>
<i>Хліб і пісня</i>	<i>13</i>
<i>Зоряна доба Вітчизни</i>	<i>20</i>
<i>Прапори на вежах</i>	<i>30</i>
<i>Балада про червоних вершників . .</i>	<i>37</i>
<i>Дума про Золоті ворота</i>	<i>43</i>
<i>Лист у вічність</i>	<i>46</i>
<i>Життя — як спалах</i>	<i>56</i>
<i>Труди і дні</i>	<i>66</i>

ДЖЕРЕЛА ЄДНОСТІ

<i>Естафета вічного побратимства . .</i>	<i>83</i>
<i>Світ прекрасний, світ благородний .</i>	<i>91</i>
<i>Людині — гімн</i>	<i>102</i>
<i>Маршрутом сердечної пошани . .</i>	<i>106</i>
<i>Синьоока сестра України.</i>	<i>110</i>
<i>Дорога, заколисана житом</i>	<i>114</i>
<i>Спів зеленолистої Молдови</i>	<i>121</i>
<i>Таїна рапсодів</i>	<i>126</i>
<i>Як засвітити віг्राж...</i>	<i>131</i>
<i>На прощання кажемо: «Шумбрат!» .</i>	<i>136</i>
<i>Зоологій корінь поезії</i>	<i>139</i>

Лубківський Р. М.
Л82 Високі райдуги: Публіцистичні роздуми.
Львів: Каменяр, 1979.— 143 с.

ІСБН

Книгу становлять письменницькі роздуми та художньо-публіцистичні твори, які відображають розквіт культури, духовне зростання трудівника в західноукраїнському краю за роки Радянської влади, інтернаціональні зв'язки, взаємо-збагачення літератур нашої Батьківщини.

Л 70700—071
М214(04)—79 11—79 4702590200

ББК 84Ук7
У2

РОМАН МАРЬЯНОВИЧ ЛУБКІВСКИЙ

ВЫСОКИЕ РАДУГИ

Публіцистическе раздумья

(На украинском языке)

ЛЬВОВ, ИЗДАТЕЛЬСТВО «КАМЕНЯР», 1979

Редактор В. Р. Коломівець

Художник В. К. Пінюгін

Художній редактор В. Р. Пікулицький

Технічний редактор С. В. Недовіз

Коректори Є. Ф. Амброз, О. М. Козакевич

Рецензент — доктор філологічних наук

С. А. Крижанівський

Інформ. бланк № 471

Здано до складання 31. 05. 79.

Підписано до друку 13. 09. 79.

ВГ 13041. Формат 70×100¹/₃₂. Папір друк. № 1.

Гарнітура звичайна нова. Високий друк.

Умовн. друк. арк. 5,85. Обл.-вид. арк. 6,19.

Тираж 12 000 пр. Замовлення 735-9.

Ціна 45 к.

Видавництво «Каменяр»

Державного комітету Ради Міністрів УРСР
у справах видавництв, поліграфії і книжкової торгівлі.

290006, Львів, Підвальна, 3.

Львівська книжкова фабрика «Атлас»

республіканського виробничого об'єднання

«Поліграфкнига» Державного комітету

Ради Міністрів УРСР

у справах видавництв, поліграфії

і книжкової торгівлі.

290005, Львів, Зелена. 20.